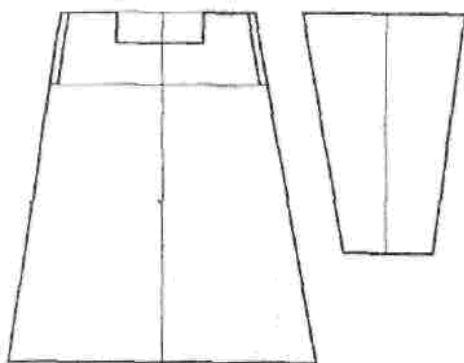

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

BUXORO MUHANDISLIK-TEXNOLOGIYA INSTITUTI
“KOSTYUM KOMPOZITSIYA
ASOSLARI” fanidan

O'QUV – USLUBIY QO'LLANMA

BUXORO - 2013

MUNDARIJA

KIRISH	4
1.1.Tikuv buyumlarini loyihalashdagi asosiy tushunchalar	10
1.2. Uslub va moda	12
2. KOMPOZITSIYA ASOSLARI	
2. 1. Kompozitsiyaning mohiyati	27
2. 2. Rassomchilikda kompozitsiya	35
2. 3. Tasvirni ko'ra bilish	50
2. 4. Ob`ekt va tasvir	52
2. 5. Tasviriy ifoda va uning yuzadagi talqini	56
2. 6. Tasvir yuzasi	59
2.7. Rasm va kompozitsiya	63
2.8. Amaliy san`atda kompozitsiya turlari	73
3. KOMPOZITSIYA XUSUSIYATLARI	
3. 1. Kompozitsiyaning qonunlari	81
3. 2. Kompozitsion qoidalar	84
3. 3. Kompozitsiyada unsurlar tengligi	86
3. 4. Kompozitsiya va muvozanat turg'unligi	87
3.5. Simmetriya va nosimmetriya	88
3.6. Kompozitsion yaxlitlik	94
3.7. Statiklik va dinamiklik	95

3.8. Kontrast, nyuans, o'xshashlik	97
4. KOSTYUM KOMPOZITSIYASINING ASOSIY PRINTSIP VA KATEGORIYALARI	
4.1. Kostyum kompozitsiyasining asosiy printsiplari	101
4.2. Kompozitsiya kategoriyalari	105
4.3. Kiyim strukturasi va uning tuzilish jarayoni. Kostyum shaklini hosil qilishda chiziqlar va detallarning konstruktiv - bezak roli.	107
5. KOMPOZITSIYA VOSITALARI	115
5. 1. Rang va uning tasviriy ifodasi	127
5. 2. Kostyum kompozitsiyasida rangning o'rni	132
5. 3. Rang turlari	135
5. 4. Rangli xalqa tushunchasi	136
5. 5. Xromatik kompozitsiyalarda ranglar uyg'unligi	140
5. 6. Kostyumda monoxrom rang birikmalarini qurish printsiplari	143
5. 7. Ranglar illyuziyasi	147
6. KIYIMDAGI DEKOR VA TANLANADIGAN MATERIALLAR. MATERIALLARNING PLASTIK VA MANZARALI XUSUSIYATLARI	152
6. 1. Gazlama rasmi	157
6. 2. Material fakturasi	166
ADABIYOTLAR RO'YXATI	169

"Kompozitsiya asoslari" kursi dasturi 5140900 - Kasb ta'limi: engil sanoat mahsulotlari texnologiyasi, 5540600 - Engil sanoat mahsulotlari texnologiyasi va 5111000 - Kasb ta'limi: dizayn bakalavriat yo'nalishlari bakalavriat yo'nalishlariga mo'ljallangan. Ushbu kupc bo'lajak mutaxassislarni atrof - muhit xarakterini real uslubda tasvirlash uchun nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar bilan ta'minlaydi. Davlat ahamiyatidagi maishiy masalalarni echish, yuqori sifatli kostyum (kiyim, poyabzal, aksessuarlar)ni loyihalash va ishlab chiqarish - sanoat murakkab masalarini echa olish va shu bilan birgalikda bo'lajak engil sanoat texnolog - konstruktor muhandislarining estetik savodxonligini oshirish - kursning asosiy maqsadi hisoblanadi. Ular bevosita kostyum yaratishda ishtirok etib yoki kostyum namunalari sifatini tekshirayotib, masalani chuqur tahlil etib, namuna sifatini ob'ektiv baholab, uning estetik yutug'i va kompozitsiyaviy etukligini aniklay olishi zarur. Rassomning fikrini mahsulot orqali etkazish muhandis - konstruktor yoki muhandis - texnologning savodxonligiga va sezuvchanligiga bog'lik bo'lib, u mahsulot konstruktsiyasi va texnologiyasi sifati bilan chambarchas bog'likdir.

KIRISH

Insoniyat jadal taraqqiyot yo'liga yuz burganidan buyon badiiy tafakkurga ko'proq ehtiyoj seza boshladi. Bu jarayon shunga olib keldiki, bugun san`at inson ijtimoiy hayotining ajralmas bir qismiga aylandi. Chunki san`at hayotni chuqur o'rganishda, uni go'zallik me'zonlari nuqtai nazaridan idrok etishda hamda nafosat olamining ilg'ab olish murakkab bo'lgan nozik sirqasrorlarini anglash va his etishda yaqin ko'makdoshdur. San`at insonlarning obrazli tasavvuri, tafakkur dunyosining manbai bo'lib xizmat qiladi. Ayni paytda u hayotning badiiy tasviri, aks sadosidir.

O'zbek milliy san`ati boy tarixga, o'zining ko'plab turlari, ajoyib turfa namunalariga ega. Ana shu qadim o'tmishdan rivojlanib, takomillashib kelayotgan barhayot qadriyatlarimiz hozirgi turmushimizni yanada go'zal, mazmunli qilishda katta ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy o'zbek san`ati taraqqiyoti, xususan kiyinish madaniyati, me'morchilik, uyqjoy qurilishi sohalarida qo'llanayotgan o'z milliy uslubimizning, an'analarimizning evropa, g'arb san`ati uslublari bilan qo'shilib, qorishib, baʼzan chalkashib ketayotganligi hech kimga sir emas. Yoshlar ijodida ham ko'proq evropacha uslub etakchilik qilayotgani sezilib turibdi. Buning sababi, milliy san`atimiz qadriyatlarini hanuzgacha mustaqil ravishda etarli tiklay olmaganimizda bo'lsa kerak. Agar ijodkor fikri milliy negizdan bahramand bo'lmasa, u hech qachon to'laqonli, umumbashariy asar yarata olmaydi.

Biz buning sababini hozircha unchalik chuqur anglab etmagan bo'lishimiz mumkin. Lekin bu haqda uzoq yillardan beri gapirib kelmoqdamiz, ammo uni bartaraf qilish rejasini tuzish uchun hech kim jon kuydirib ko'rganicha yo'q. Sababi, ilgari millatchilikda ayblanib qolamiz, deb qo'rqrar edik. Endi yurtimiz mustaqillikka erishgach, milliy negizni tiklamay, uning echimlarini himoya qilmay, rivoji uchun sharoit yaratmay turib, quruq gap bilan an'anaviy milliy san`atni ravon yo'lga solib bo'larmikan, deb fikrqumulohaza yuritmog'imiz kerak. San`atshunos olimlar bu muammoni hal etishlari uchun hali ancha ishlashlari kerak.

Ammo, san`at ichidagi san`at hisoblangan keng qamrovli "kompozitsiya" tushunchasi, uning tamoyillari birqikki odamning ko'rsatmasi, qarorlar bilan hal bo'la qolmaydi. U ko'p muhim aniqliklar talab qiladi. Masalani hal etishda, ijodkor konstruktorq dizaynermi, musavvirmi, haykaltaroshqarxitektormi, bundan qat'iy nazar masalaning bir tomonini yoddan chiqarmasligi kerak. U ham bo'lsa kompozitsiya unsurlarida ijtimoiy muammolar va zamonaviy madaniyat ko'lamini darajasini yanada kengroq aks ettirishdir. SHuni nazarda tutib ish ko'radigan bo'lsak, bugungi kunda yaratilgan kompozitsiyalar zamonamizning anchayin murakkab chizgilari bilan bezalishi lozim.

Bugun hayotga qadam qo'yayotgan konstruktorq dizaynerlar, musavvirlar, san`atshunoslar ham yangi dorulomon zamon ruhida, saviyasida ta`lim olishlari kerak. Tubdan o'zgartirilishi zarur bo'lgan ta`limqarbiya tizimlari, xususan talabalarga bilim berish pog'onalari ham yangi davr talabi bilan bizga mahtal bo'lib turganligini bugun yanada teranroq fahmlashimiz lozim. Odatga kirib qolgan, xonalardagina hal qilinadigan, siyqa uslubda yaratiladigan "asar"larga chek qo'yib, amaliy mashg'ulotlarni katta saboq beradigan tajribalarga bog'lab, yangicha nazarlar bilan boyitib, dadil, ilmiy uslubiy yo'llar orqali boshqariladigan davr keldi.

Kompozitsiya yaratish tajribasidan kelib chiqqan holda, undagi ijodiy ish usulini o'rganish - unga ma`lum darajada odil baho berishning bir yo'li hisoblanadi. Davr talabi va ustozlar ish tajribasi shuni ko'rsatadiki, har qanday uslubiy qo'llanmani ilmiy jihatdan muhokama etish uning aniqligi, to'liqligi va samarasi faqatgina chuqur ijodiy tajribalardan va aniq g'oyaviy yo'nalishlardan qidirilgandagina mo'ayyan metodik tushunchani, ma`lum falsafani to'liq ifoda etishi mumkinligini nazarda tutish kerak.

Kompozitsiya haqidagi tushunchalarni his etish, tushunish, o'rganishning yana bir muhim tomoni shundaki, u talabalar ilmiy saviyasini ko'taradi, timsollar anglatgan ma`noni tezda anglab olishlari, fikr yuritish iqtidorlarini oshiradi. Natijada ularning faoliyatlari sermahsul bo'ladi va qobiliyatlari yanada

takomillashadi. San`at sohasida, ayniqsa tasviriy san`atda kompozitsiya va uning uslubiyati nisbatan kam o`rganilgan. Kompozitsiya maqsadlar rangqbarangligini, ko`pqirraliligini, shaxsiy hisqtuyg`ularning tug`yonini anglatgani uchun ham yagona yo`riqqa bo`ysunmaydi va shu tomoni bilan boshqa fanlar uslubiya-tidan mutloq farq qiladi.

Kompozitsiya yaratish jarayonidagi shaxsiy ish usuli, kishi ichki dunyosi bilan bog`liq bo`lib, musavvirning hissiyoti, tafakkuri olamiga kirishi dastlab bir qadar qiyin bo`lsada, bu boradagi tajribaga suyan-gan holda "kompozitsiya" sirlarini ochish imkonini beradigan muammolarni alohidaqalohida ko`rib chiqish, tasvirlangan har qanday murakkab munosabatlarga aql ko`zi bilan qarab yondoshish, taassurotlarni va suratda aks etgan timsollarga bog`liq fikrni mustahkamlab, ularni tartibga solishga, sirli qirralarini ochishga yordam beradi.

Murakkab tarkibli kompozitsiyalarni puxta o`rganish, har tomonlama tahlil etish, san`atni o`rganuvchi talabalarni uning sirlaridan yanada chuqurroq ogoh etadi. Natijada talabalarga ijodiy fikr yuritish imkoni paydo bo`ladi, tug`ilgan fikrlarni qog`ozga tushirish ishtiyoqi tug`ilishi ham mumkin. Asar faqat uslubnigina emas, balki kompozitsiya miqyosi, shakli, ijod namunasining badiiy darajasini baholashni o`rgatadi. SHuningdek, ushbu asarda kompozitsiya uslub imkoniyatlarining yangi ba`zi qirralarini bir qadar ochishga harakat qilinadi. San`at asari sifaqidagi liboslarni oddiy ko`z bilan tomosha qilish kishiga estetik zavq bag`ishlaydi. Uning ma`nosini chuqurroq anglash uchun esa ilmiy uslubiy jihatdan kompozitsiya jarayoni tarkibidagi umumiy ma`no ifodasini tasviriy va tarkibiy, falsafiy qirralarini his eta bilish kerak.

Uzoq yillik ish tajribalari shuni ko`rsatdiki, kompozitsiya yaratishdagi badiiy shakl umumlashmalarini shaklan yangicha unsurlardan foydalanish, tasviriy va falsafiy yo`nalishning shakluqshamoyilini keltirib chiqaradi. Bunday ijodiy uslub yordamida kashf etilgan ilmiy kuzatishlar talabalar va o`qituvchilar - ijodkorlar uchun juda zarur. Uning natijasida talabalar-ni erkin fikrlashi, o`zaro munozaralari orqali tasviriy san`at asarining qimmat-i aniqlanadi, ijod jarayoni

idrok etiladi, san`at asarini tahlil etish qobiliyati oshadi. Fikrlash doirasining bu qadar kengayishi esa goho har qanday mutolaadan ustunroq turishi mumkin. SHu sababdan talaba o`z fikrini mustaqil bayon qilishga o`rganishi jarayonida ushbu uslubiy tavsiya yaxshi yordam beradi, degan umiddamiz.

Aniq uslubiy tavsiyalar yordamida mashg`ulot olib boruvchi o`qituvchi, mo`ayyan bir shakldagi uslubga, uni talqin etuvchi fikrga bog`lanib qolmay, talabalarga xilmaqxil ijodiy izlanish yo`llarini o`rgatar ekan, ayni chog`da o`zi ham ularning erkin fikrlashidan vujudga keluvchi yangi imkoniyatlarni o`rganib boradi. Ma`lumki, engil sanoat mahsulotlarini baholash ham o`ziga xos ijodiy yondoshuvni talab etadi. Bunga talabalar ushbu fan saboqlarini o`rgana borishlari kerak. o`qituvchi ularda ko`pro+ mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishi lozim.

Kompozitsiyaning nazariy uslubiyoti muammosi tasviriy san`at sohasida o`zbek tilida birinchi bor yoritilayotgani sababli qo`llanmada ayrim nuqson va kamchiliklar bo`lishi tabiiydir. SHunga qaramay, tasviriy san`at asarlari kompozitsiyasi sohasidagi mazkur darslik kompozitsiyani o`rganish va unga ilmiy uslubiy jihatdan yondashish yo`llarini bir qadar ochib beradi va yosh ijodkorlarning ijodiy izlanishlarida yordami tegadi, degan umiddamiz. har qanday fan ilmiy izlanishlar natijasida mavhum mavzular majmuasini u yoki bu darajada bilib olishimizga yordam beradi. SHunga ko`ra, bu ishda ayrim ilmiy manbalarga murojaat etdik. CHunki, kompozitsiya barcha san`at asarlarining shakllanishida asosiy vositadir. Buni hech qanday ijodkor inkor eta olmaydi.

Hatto qo`lingizdagi kitob hoshiyasidan tortib yirik me`morchilik obidalarigacha, haykallardan to yirik san`at polotnolarigacha, libos shakli, ifodasi va echimi bo`lgan badiiy ijod namunalarining asosiy tarkibiy o`zagi kompozitsiyadir. SHu sababdan uning mohiyatiga har jihatdan, chuqur yondashish kerak. Bu yondashish ijodkor ish qobiliyati, dunyoqarashi, fikr doirasi, salohiyatidan tortib to o`zidan oldin o`tgan ustozlar merosini o`rganishgacha bo`lgan ko`plab muammolarga oydinliklar kiritadi. Kompozitsiya ijodkorning

shaxsiy uslubi bilan bog'lik; ma'lumotlar, shuningdek, musavvir shaxsi to'g'risida ham aniq fikr va dalillar, qimmatli ma'lumotlar aytishga imkon beradi.

Kompozitsiya tuzilishiga ko'ra ob'ektiv qonunlarga asoslangandir. SHunga qaramay ayrim ijodkorlar kompozitsiya fanining ilmiyquslubiy nazariyasi bo'lishi shart emas, deyishadi. Biroq ularning o'zlarini aynan ana shu ob'ektiv qoidaga amal qilib ish boshlaydilar. Konstruktor o'z shogirdiga libos modeli eskizini chizishni o'rgatar ekan, birinchi bor beixtiyor kompozitsiyani qanday yaratish to'g'risida, uning qoidalari haqida gapirib berishi tabiiy. Ba'zi bir liboslarning badiiy ifodasi ko'pincha faqat kompozitsiyasining puxta topilganligi tufayli ham bizni o'ziga rom qiladi.

Kompozitsiyani ta'riflashda yana bir ajoyib ibora bor, bu ham bo'lsa, umumiylik, yaxlitlik, asosni tanlab olish, markazni aniqlashdir. SHuning o'zi ham kompozitsiya azalqazaldan san'at asarining asosiy siri ekanligini ko'rsatadi va uning qoidalari har doim qo'llanayotganligini tasdiqlaydi.

Libos kompozitsiyasi o'z ichiga kostyumning mazmuni, ijodiy jarayon mashaqqatlarini qamrab oladi, talqinda badiiy obrazni yuzaga chiqaradi va uni boshqa vositalar qatorida yaqqol ko'rsatib beradi. Bu obraz orqali asarning yaxlit ko'rinishiga ob'ektiv qonunlar asosida estetik va badiiy jihatdan baho beradi. SHuning uchun ham bu jarayon, ya'ni kompozitsiya tuzilishi yangi shakllar majmuasi bo'lib, bizga ko'plab tafakkur qirralarini havola etgan holda namoyon bo'laveradi. Ijodkor uslubi, uning ichki dunyosi, shaxsiy kechinmalari, estetik talab, badiiy ifoda, milliy an'analar zahirida kompozitsiya orqali o'z talqinini topadi hamda fikrlarining isboti o'larok; namoyon bo'ladi va uning baholanishi bilan yakunlanadi. Rassomlarning ichki dunyosini axtarish kerakmi? Ijodkor asar yaratayotganda masalani bu tarzda qo'yilishini hayoliga ham keltirmasligi mumkin. Lekin ijodkorning namunalarida o'z in'ikosini topgan uning fikrlari dunyosiga talabalarni olib kirish foydadan holi emas. Bunga esa odatda asar mazmunini tahlil qilish orqali erishiladi. Yuqoridagi bu savolga har bir kishining shaxsiy fikri, ijodiy imkoniyati, badiiy saviyasidan kelib chiqqan holda yanada

aniqroq javob berish mumkin. Chunki inson o'zi bilmagan, echolmagan masalalarining echimini o'zgalar fikridan topsa, buning hech ajablanarli joyi yo'q.

"Engil sanoat mahsulotlari texnologiyasi" bakalavrlari yo'nalishlari bo'yicha "Kompozitsiyasi asoslari" fanidan mashg'ulotlar o'tishda, talabalarga faqat belgilangan dastur orqali bilim berish bilan cheklanish bugungi kun talabi me'zonlariga aslo to'g'ri kelmaydi. Anchayin cheklangan soatlar va ularga mo'ljallangan dasturdan tashqari, chuqur ma'lumot berish, talabalar fikrqdoiralarini kengaytirish, ularni asarga ijodiy yondashishga, mustaqil fikrlashga o'rgatish darsni ilmiyqijodiy, uslubiy asosda namunali tashkil qilish muallimlarning asosiy vazifasi hisoblanadi. SHuni aytish kerakki, ustoz tomonidan kompozitsiya muammosi o'rta tashlanishi bilan talabalarda izlanish, fikrlash jarayoni boshlanadi. Bu jarayonga o'qituvchi o'zining tajribasi, bilimi, iqtidori, ijodiy imkoniyatlari orqali yo'nalish berishi zarur. SHunday paytda sinalgan - amaliy yo'lqyo'riqlar, fikr mulohazalar qo'l keladi. Kompozitsiya namunalarini ko'rsatib, ularning falsafiy talqini va markaziy voqealarining bog'lanish yo'llarini atroflicha tushuntirish ham uslub taqozosidir. har bir mashg'ulotga ijodiy yondashishni talab etadigan bu fandan dars berishning eng maqbul tajribalari ushbu qo'llanmada birlashishi kerak. Bunday uslubiyot talabalarning darsdan tashqari mashg'ulotlarda ham qo'llanmaga tayangan holda mustaqil ijodiy izlanishlari, ishlashlari imkonini yaratadi. Biz, o'tmish san'atimizni qanchalik puxta bilsak, bugungi san'atimiz qimmatini, nafosatini, estetik zavqini shu qadar teranroq anglab etamiz. Mazkur qo'llanma "Engil sanoat mahsulotlari texnologiyasi" bakalavrlari yo'nalishlari ta'lim olayotgan talabalar bilan bir qatorda keng kitobxonlar ommasiga ham mo'ljallangan.

Qo'llanma yozilish jarayonida rus va o'zbek tilida nashr etilgan adabiyotlardan foydalanildi (adabiyotlar ro'yxati keltirilgan). Qo'llanma qo'lyozmasini o'qib chiqib, o'zlarining muhim fikr - mulohazalarini bildirgan ustozlarimiz prof. G. K. Hasanboevaga va X. X. Komilovalarga katta minnatdorchilik bildiramiz.

1. 1. TIKUV BUYUMLARINI LOYIXALASHDAGI ASOSIY TUSHUNCHALAR

Arxeologlar fikricha, kiyim insoniyat rivojlanishi davrining ilk bosqichida, bundan 40 - 25 ming yil ilgari paydo bo'lgan. Obqhavo ta'siri, hasharotlar chaqishidan saqlanish maqsadida, odamzot o'z tanasini, loy, yog', tatuirovka, o'simlik bo'yoqlaridan foydalanib, o'zlarini himoya qilishgan. Bular kiyimning birlamchi ko'rinishi bo'lib hisoblanadi.

"Kostyum", "kiyim", va "moda" tushunchasi birqbiriga o'xshash ma'noda keladi. Ammo bular o'xshash bo'lsa ham, ular birqbiridan farq qiladi. "Kiyim" frantsuzcha "vetement" so'zidan olingan bo'lib, odam tanasini o'rab turadigan qobiq ma'nosini anglatadi. Masalan: ilk bor kiyim belgilarini paleolit odamlar kashf etganlar. Ular hayvon va baliq terisini elkalariga tashlab yurganlar, o'tlarni birlashtirib yubka ko'rinishda kiyganlar. So'ngra har xil matolar paydo bo'la boshlagach, odamlar mato bilan o'ranib yurganlar. Qadimgi Misrda matodan bosh va qo'l uchun alohida o'yiklar hosil qilinib, elkaga tashlab yurishgan.

"Kostyum" so'zi ham frantsuz tilidan olingan bo'lib, kiyim tushunchasiga o'xshash. Kostyum va kiyim odamning tanasini yopadi, ammo farqi ham bor. Kostyum tushunchasiga kiyim, poyabzal, soch turmagi, bosh kiyimi, qo'lqop, taqinchoqlar va grim kiradi.

"Kiyim" va "kostyum" tushunchalari - insonning gavda tuzilishi va obraziga nisbatan ko'rib chiqilishi zarur.

Kiyim - bu materiallarning odam tanasidagi qobiq sistemasi bo'lib, tanani iqlim ta'siridan saqlaydi va odamning o'ziga xos ba'zi xususiyatlarini namoyon qiladi.

Kostyum - bu kiyim qismlarining mo'ayyan obrazliqbadiiy sistemasi bo'lib, ushbu qismlarni insonning individual obrazini yoki ijtimoiy guruhsini

xarakterlovchi, qaror topgan printsiplarga asosan yaratilgan va mo'ayyan tarixiy boskichda erishilgan ma'lum texnik, ilmiy va madaniy yutuqlarni aks ettiradi.

Odatda, erkaklar va ayollar kiyimining pidjak va shimdan yoki jaket va yubkadan iborat ma'lum bir turi ham kostyum deb ataladi. qo'shimchalar kostyumga tugallik ko'rinishini beradi. Bo'larga sharf, sumka, zont, hasa, qo'lqop, taqinchoqlar kiradi.

"Ko'ylak" terminining ikkita ma'nosi bor. Birinchidan, bu bevosita badan ustidan kiyiladigan ich kiyimni bildirsa, ikkinchidan ich kiyim ustidan kiyiladigan engil kiyimdir. Bundan tashkari ayollarning eng keng tarqalgan kiyim turi ham ko'ylak deyiladi.

Kiyim - kechak - bu ma'lum vazifaga mo'ljallanganlikni ifoda etuvchi detallar xarakteriga binoan sinchiklab tanlangan, kosmetika va soch turmagi bilan qo'shib, kostyumni tuldiruvchi va bezovchi buyumlar bilan birlashgan kiyim. Maqsadiga qarab kiyimqkechak maishiy, kechalik, ishlik, tantanavor, sportbop va hokazo bo'lishi mumkin.

Garnitur - bu odatda aynan bir tur materialdan tayyorlanib, ma'lum bir maqsadga muljallangan bir sidra kiyimlar yig'indisi (ich kiyim garnituri, zargarlik buyumlari va hokazo).

Garderob - bu bir kator hollarda zarur bo'lgan bir sidra kiyim komplektlari va kostyumni tuldiruvchi boshqa qo'shimcha buyumlar, ya'ni bir kishining yoki butun oila a'zolari barcha kiyimlarining yig'indisi.

Komplekt - bir xil yoki har xil materialdan tayyorlangan, maqsadi va uslubiy xal etilishi umumiy bo'lgan tula bir sidra buyumlar tuplami: komplektidagi ayrim buyumlarni muljallanganligi va uslubiy xal etilishi o'xshash boshqa buyumlarga almashtirish mumkin. Komplekt - bu ochiq sistema bo'lib, ayrim buyumlarni unga qo'shish va undan olish mumkin.

Ansambl' - kostyumning mo'ayyan badiiy uslub birligiga ega bo'lgan barcha qismlarining yig'indisidir o'zaro mustahkam birlikni bildiradi. Ansambl' - bu biror qismini olib tashlab bo'lmaydigan va birop boshqa qism qo'shib bo'lmaydigan yopik sistema. U bir yo'nalishga qaratilgan kostyum, ya'ni ansambl' - bu inson obraziga ajratilgan kiyimlar majmuasidir. Ansambl' murakkab tuzilmadan tuzilgan bo'lib, bir nechta qismlardan iborat, uning ichiga ustki va oyoq kiyimi, bosh kiyimi va taqinchoqlar

Nabor - umumiy vazifa ado etuvchi bir qancha buyumlar: unda material bilan uslub birligi bo'lishi shart emas (bolalarning ich kiyim nabori).

"Model" so'zi kiyimga nisbatan qancha, shakli, materiali, bezagi yoki boshqa sifatlari yangicha bo'lgan kiyim namunasini bildirib, ulardan tikuvchilik tsexi, artelda yoki uyda namuna - mahsulot sifatida foydalanishadi.

Bir nomli kiyim guruhsidagi shakl, bichiq va boshqa xususiyatlar farqi fason deb ataladi. Fason kiyim modelining o'ziga xos xususiyatlari yig'indisini bildiradi.

Kolleksiya - obrazli echimi, uslubi, konstruktsiyasi, shakli va materiallar strukturasining yagonaligi asosida qurilgan, vazifasi turlicha bo'lgan modellar seriyasidir.

Maket - bu bir buyum hajmining tasviri, uning shakli, proportsiyasi va funktsiyasini tasvirlovchi buyumdur.

1.2. USLUB VA MODA

Kiyimning tarixiy rivojlanishiga, o'zgarishiga uslub va moda sabab bo'ladi.

Uslub - jamiyatning moddiy va ma'naviy madaniyatidagi muhim va xarakterli belgilar obrazli sistemasi ijodiy printsiplarining tarixan tarkib topgan bir kadar barqaror mushtarakligidir.

Uslub - bu davrning badiiy tili va xarakteristikasidir. Davr o'ziga xos ijtimoiyqiktisodiy formatsiya bilan belgilanadi.

har kanday tarixiy davrdagi kostyum shaklining zaminida odamning mo'ayyan darajada plastik nafis obrazi va gavdasi (qaddi - qomati) yotadi. Kompozitsiyada har bir buyum garmoniyasi (yunoncha "hagmonia" - buyumlar, voqealar, butun qismlarning turli sifatlarining bog'liqligi, kelishganligi, muvofiqligi, monandligi) va barkamolligi xakida inson gavdasining estetik ideali o'zining tushunchasini rivojlantiradi, bundan esa kostyumdagi mutanosiblik, ko'lam, geometrik xajm, shakl va ranglarning turli - tumanligi kelib chikadi. Antik estetikada me'yor go'zallikning asosi, me'yor yukligi esa uxshovsizlik ekanligi xakida koida bor.

Uslub jamiyat hayotidagi muhim omilni aks ettiradi. har kaysi tarixiy davr o'zi uchun xarakterli shakllarni tanlar, kostyumda insonning ma'lum darajada o'z ifodasini topgan mo'ayyan estetik talablarini o'ziga bo'ysundirar edi. har kanday tarixiy davrdagi kostyum shaklining zaminida odamning mo'ayyan darajada plastik nafis obrazi va gavdasi yotadi.

Mo'ayyan ijtimoiyqiktisodiy formatsiya tikuvchilik sanoatida rassomlarning qanchalik me'yor, estetik ideal bilan yondashganligini va moddiy muhit buyumlari uslubining xarakterini belgilab berardi.dan iborat edi Aflotun antik dunyo san`atiga yuksak baho berib, uning bir butunligini ta`kidlab, unda san`at turlari bilan ishlab chiqarish darajasi o`rtasida me`yorning eng yuksak ko`rinishdagi uslub birligi bo`lganligini yozgan edi. Yunonlar me`yor bilan garmoniya o`zaro mustahkam bog`liq bo`lib, bunda me`yor ijtimoiy amaliyotda ham norma vazifasini o`taydi, deb bilardilar. Ular odam gavdasini bir maromdagi shakl ideali deb hisoblardilar. Yunon arxitekturasi, xaykallari va kostyumlari - "odam gavdasining aks sadosi" edi.

Qadimiy Yunon kostyumining uslubi gazlama bilan inson shakli va tabiiy mutanosibligining garmonik birga qo'shilganligi bo'lib, bu elkadan pastga tomon bemalol osilib turadigan kiyimdagi behisob xilmaqxil taxlamalarda o'z ifodasini topgan edi. Kiyim to'g'ri to'rtburchak gazlamadan iborat bo'lib, uni elka ustida bog'lab yoki elkaga tashlab qo'yib, gavdaning tabiiy go'zalligi va harakat bemalloliligini ko'rsatadigan va unga halaqit bermaydigan nafis taxlamalalardan

iborat bo'lardi.. Kiyinish san'atidan bahramand bo'lish va "standart" shakldagi xilma - xillikni topish uchun katta ustalik, madaniyat va did kerak bo'lardi.

Inson moddiy va ma'naviy madaniyatning hamma soxalarida din hukmronlik qilgan. Evropa mamlakatlarida feodalizm mustahkam qaror topgan o'rta asrlar davrida maxsus estetik ideal va shunga mos kostyum xarakteri tarkib topdi. Odamzod gavdasining go'zalligidan zavqlanishi nomunosib va gunoh ish hisoblanar, shuning uchun gavdani qo'poldan - qo'pol, og'ir, keyinchalik esa cho'zik shakllarga o'rab tashlar edilar. Tor yuqori qismi qator - qator murakkab taxlamalardan iborat, orka etagi juda uzun ko'ylak, juda baland konussimon bosh kiyim va nihoyatda cho'zik poyabzal bilan birga qo'shilib kad - komat qancha o'zgarib ketardi. Ayol kiyishining ideal obraziga, ya'ni ona - madonna obraziga murojaat qilish ana shu vaziyatning in'ikosi edi. Kostyumning yon tomondan ko'rinishi homilador ayol gavdasiga taqlid qilinardi. Kostyumning murakkab silueti chiziqlari - gavdaning egri chiziq plastikasiga muvofiq kelardi. Kostyumda bir tomondan nazokatni, onalikni ta'kidlashga intilish aks etgan bo'lsa, ikkinchi tomondan cherkov ko'rsatmalariga binoan gavdani yashirishga, uni taxlamalarga ko'mib tashlashga intilish aks etardi.

O'rta asrlar kostyumi gavdani turli vositalar (shnurlar, korsetlar) yordamida qattik qisib, tabiiy shakldan uzoqlashtiradigan " g'ilof" sistemasi rivoj topishini boshlab berdi. Bunday kostyum yuqori tomon intilgan butxonalar arxitektura shakllarining dabdabador, cho'zikligida, turmush va odatlarning sertakallufligida namoyon bo'lgan o'sha davr umumiy uslubining ifodasi edi. Ruhiy omil bilan moddiy omil o'rtasidagi ziddiyat kuchayib ketganligi natijasida o'rta asrlar san'atida disproportsiya bilan asimmetriya alohida ifodasini topgan edi. Uyg'onish davrida estetik dunyoqarashlarni qayta baholash yuz beradi: yangi gumanistik ideologiya shakllanadi. Bu buyuk geografik kashfiyotlar, ilm va texnika yutuklari davri, san'at davri edi. Bu Leonardo da Vinchi, Rafael' Santi, Mikelanjelo kabi ulug' allomalar davri edi. Bu davr kishisi faol, kuchli, gayratli, harakat kila olardi. U o'rta asrlardagi singari gavdasidan uyalmaydi, balki undan faxrlanadi.

Odamning tabiiy qomati - estetik ideal hisoblanadi. Taxlamalar bilan basavlat turadigan yubka, ko'plab burmali engli, ochiq dekolteli kostyumlar og'ir duxobadan, parcha, atlas, movut va mo'ynalardan tikilardi. Kostyumlar juda ko'plab qimmatbaho toshlar bilan bezalardi. Soch oddiy, tabiiy holda, tur yoki harir gazlama tutib, qimmatbaho ziynatlar taqib bezatilardi. Poyabzal - oyoqda bermalol turadigan keng boshmoq.

Uyg'onish davridagi vazmin garmonik shakllarning asli tariqasida absolyutizm, dvoryanlar madaniyatı va dunyoni bo'lib olish maqsadidagi urushlar ta'sirida tarkib topgan Barokko uslubidagi XVII asr san'ati yuzaga kelib, san'atda tantanavorlik, ulugvorlik, dabdabadorlik, tiyiqsiz zeb - ziynat, teatrona qalbaki xususiyatlar hukmron bo'lib koldi. Əndilikda odam ma'naviy qudratini gavda proportsiyalarining go'zalligini namoyish qiladi, ijtimoiy moliyaviy dunyodagi qudratli odam obrazi e'tibor markaziga o'tadi. Ataylab soxta holatda turish, teatrona harakat, dabdabali sersavlat alomatlar yuzaga keladi. Gavdaning plastikasi o'zgardi, chunki podsho saroylarida oyoq uchida yurish lozim bo'lib, bu poshnali poyabzal paydo bo'lishiga olib keldi. Gavdani munosib qilib ko'rsatish uchun kostyumning elkasi, qorin qismiga har xil tagliklar qo'yardilar. Ayollar kiyimida qimmatbaho gazlamalardan (parcha, vual, atlas, duxoba) ko'pqavatli qilib tikilib, naqsh jimjimalari, bantlar, to'r tikilgan, qimmatbaho toshlar taqilgan kostyumlar, erkaklar kiyimida - harbiy kostyum (mushketyorlar kostyumi), parik hukmronlik kilardi.

XVII asrda Barokko uslubi urniga nozik - nafis Rokoko uslubi yuzaga keladi. Bu uslub o'zidan oldingi uslubning bevosita davomi bo'lib, undan shakllarinig nazokatlıligi, murakkabligi bilan va g'aroyib jimjimadorligi bilan farq qiladi. Bu uslub uchun mavjud voqelikdan kechib, orzu - umidlar, sevgi - muhabbat olamiga intilish xarakterlidir. Bu uslub ta'sirida manfaatdorlik vazifasiga aloqador bo'lmagan kostyum qaror topdi. Bunday kostyumda gavdaning bel, ko'krak, bo'ksa qismlari ko'zga tashlanib turardi. Kostyum engil, nozik bo'lib,

boshdanqoyoq gul tikilgan toʻrdan va "gazsimon" materialdan, "koʻpchitib" qoʻygandek tikib bezatilardi.

Umumiy aytganda, kiyim shaklining rivojlanishi davrning tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari, ijtimoiy hayotning estetik va maʼnaviy talablari va sanʼatda hukmron boʻlgan badiiy uslub bilan bogʻliq.

Uslub - gʻoyaviy mazmuni bir xil boʻlgan vositalar obrazli sistemasi va badiiy ifoda usullarining birligidir.

Kostyumda umumiy uslub yoʻnalishi asosiy shakl va mutanosiblikda, kiyish uslubida, ishlatilgan moʻayyan gazlamada va ansamblning tanlangan ranglarida ifodalanadi. Davr badiiy uslubining umumiy oʻzgarishlari ham har doim uzoq davomli tarixiy bosqichlarda boʻlib oʻtgan katta gʻoyaviy va ijtimoiy oʻzgarishlar bilan bogʻliq. Lekin har bir uslub ichida har sohadagi faoliyatga taʼsir qiluvchi serharakat va qisqa muddatli hodisa - moda bor.

Moda - inson ehtiyojining atrofdagi sharoitning turlanishi va doimiy yangilanishi bilan bogʻliq boʻlgan moʻayyan shakllarning kiska muddatli hukmronligi. Moda aktiv va koʻzga tashlanadigan darajada, ayniqsa shakllari tez oʻzgarib turadigan kiyimda namoyon boʻladi.

Moda - kiyim formasi (fasoni)ning oʻzgarishi, yangilanishi va jamiyatning turli guruhlari oʻrtasida rasm boʻlishidir. Moda oʻz zamonasiga, turmush tarziga hamohang boʻlib, kishining ehtiyojini qondirish uchun xizmat qiladi va kishilik jamiyatining taraqqiyoti, insonlar oʻrtasidagi munosabatlarning rivojlanishi bilan bogʻliq [4].

Moda kiyimda - qiziqarli va etarli darajada murakkab hodisa. Jamiyatdagi iqtisodiy, ijtimoiy va psixologik jarayonlar kiyimda oʻz aksini topadi. U maʼlum darajada shaxsning hayot uslubini, axloqini mujassamlaydi, yaʼni kishini oʻz qoʻliga va boshqalarga munosabat uslubini ifodalaydi.

Moda - turmushning tashqi ko'rinishida, asosan kiyimda namoyon bo'ladigan biror didning mo'ayyan ijtimoiy muhitda ma'lum vaqt hukmron bo'lib turishidir. Moda va iktisod birligiga bog'liq ma'nodosh so'zlar. Moda (frantsuzcha "mode" so'zidan olingan bo'lib - me'yor, tarz, usul ma'nosini bildiradi) paydo bo'lishi anchagina murakkab voqea bo'lib, jamiyat hayotidagi qator hayot omillariga bog'liq, insonning juda ko'p faoliyatiga o'tadi.

Moda bilan uslub o'rtasidagi farq zaminida ularning ijtimoiy vazifalari yotadi. Uslubda jamiyatning o'tmishga va tevarak - atrofdagi dunyoga munosabati umuman ifoda topsa, modada ana shu jamiyat ichidagi zamondoshlarning o'zaro bog'liqligi aks etadi. Umuman, modaga hayratlanib va xayrixoxlik bilan karaydilar. Undan zavqlanadilar, unga ergashadilar. Lekin hamma emas. Modani yoktirmaydiganlar ham bo'lib, ular o'zining etuk bo'lmagan yoki ochiqdan - ochiq konservativ didlarni boshqalarga o'tkazish mumkin deb hisoblaydilar. Model'erning har bir yangi taklifiga ular ashaddiy karshilik ko'rsatadilar. o'zgarib turish - modaning eng muhim xususiyati. Yangi moda paydo bo'lganda kostyum o'zining estetik kadrini yo'qotadi. Bu esa moda xarakteridagi ziddiyatni ko'rsatadi. Moda vaqtinchalik va o'tib ketadigan tushuncha, lekin unda go'zallik tushunchasi sifatida saqlanib koladigan estetik topilmalar ham bo'ladi.

Moda - zamonaviy degani, estetik kiymat esa vaqt o'zgaras bo'lib koladi. Birok modaning ziddiyatliliigi uning progressivligini inkor etmaydi. Moda insonning yangilanib turishdek tabiiy intilishiga mos bo'ladi. U zamonaviylik nuqtai nazaridan eng ma'kul echimlarni tanlab oladi.

Moda - bu yangilanish. Bu tabiat rioya qiladigan printsip! Daraxt eski bargini, odam esa jonga tekkan kiyimini tashlaydi. Moda zerikarli bir xillikdan xalos qiladi. Odamlar bir - biriga yoqishni hohlaydi: chiroyli kiyinsam, yaxshi ko'rinsam deydi - bu tabiiy ehtiyoj.

Moda - bu taqlid va yangilik. Lekin bunda hamma vaqt yangilikka yoki g'ayri tabiiylik taqlid kilinavermaydi. SHaxs bilan jamiyatning o'zaro

munosabatida taqlid bilan bir qatorda, buning aksi bo'lgan hodisa - o'ziga xoslik namoyon etilishi ham mumkin.

Moda qaerda paydo bo'ladih Ko'pchilik modellar uyida deb hisoblaydi. Modellar uyi bo'lmaganda moda kanday paydo bo'lganh hamma vaqt modaning avtori bo'lganmih Moda tarixchilarining ta'kidlashicha - modaning asosiy chizig'ini xech kim yaratmaydi. Moda jamiyat bilan birgalikda o'sib boradi va taraqqiy topadi, u - zamona farzandi, lekin o'zining qat'iy xarakteri bor. Mo'ayyan konkret moda - kuchkiga sabab bo'ladigan qor soqqaga o'xshab ketadi.

Ijtimoiy - iktisodiy formatsiya, iklim, tevarak - atrof, xalk an'analari, turmush tarzi, yirik ijtimoiy - siyosiy voqealar, fan, texnika sportga ommaviy qiziqish, yaratilayotgan yangi materiallar, kosmik davr kabi turli xil omillar - modaning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi.

1956 yilda bir guruh yosh ingliz model'arlardan guruxi yaratildi, ular yoshlarga nima kerakligini bilib, kerakli modeldagi kiyimlarni tikar edilar. 1974 yilda N'yuqYorkda bo'lib o'tgan kiyimlar ko'urgazmasining shoiri "Amerikaliklardan afzalmisizh" bo'lib, ushbu ko'rgazmada kostyumlar, shimlar, shortilar, yubkalar, bluzkalar ko'rsatilgandi. A. Levis eng yaxshi, sifatli "djinsi" matosini ishlatish bo'yicha Amerikaning hamma shtatlarida konkurs e'lon qiladi.

Moda - engil sanoat qorxonalariga katta daromad keltirardi. K. Dior, G. SHanel', A. Kurrej, P. Karden - nafakat bo'lar tanikli frantsuz rassomqmodel'arlari, balki ular biznesmenlar ham bo'lganlar. har kaysi shaharning o'ziga xos rasmqrusmlariga bog'liq moda yo'nalishi bor. Kostyum - yaratilishi tarixida o'zining belgilariga ega. Masalan: XVI asrda kiyiladigan kiyimlar, ya'ni xashamdor, og'ir formadagi, taxlamali kostyumlar - erkinlikni, XIX asrda - qizil rumol va teridan tayyorlangan ayollar kostyumidagi Oktyabr' revolyutsiyasidagi davr teng xuko'kliligini bildirardi. o'sha davr zamondoshlari yozishicha, kiyimning ba'zi bir elementlari, masalan, baland yoqali kuylaklar va sorochkalar - demokratiya printsiplaridan biri edi.

Kiyim bizni sovuqdan asraydi, shuning uchun uni ona ximoyasiga qiyoslash mumkin. CHunki ona bolani kiyintiradi, echintiradi, shu bilan birga o'z mehrini beradi.

Qadimgi Xitoy xalqi - bayramona kiyimlarning rangini fasllarga o'xshatishgan. qizil rangi - bu yoz faslini, olov rangini bildiradi. Ok rang - kuz faslini bildirgan. Bu rang ta'ziyani bildirgan. qora rang - qish ramzi, shimol rangi, kudukdagi suvning rangini bildirgan. Sarik rangi - yozning oxiri, nonning pishgan vaqtini anglatgan. Bu ranglarning kiyimga ta'siri juda katta bo'lgan.

Har kandy kostyum o'zining funktsiyasiga ega va kerakli axborotni etkazadi. 1921 yilda yaratilgan modellar rangli kostyumlar yoki bahor kostyumi deb atalgan. CHunki kostyumda har xil ranglar tasvirlangan. SHunday kostyumlar yaratildiki, unda geometrik shakllar tasvirlanardi. Kostyum to'g'risida har xil pozitsiyadan gapirish mumkin. Keyinchalik vaqt utishi bilan kiyimlar manekenlarga kiygizib tiqiladigan bo'ldi. Bunday kiyimlar tanaga yopishib turadigan, loyiqqina qilib tikiladigan bo'ldi.

XIX asrdagi evropacha kostyum tarixi 1789 yildagi frantsuz burjua revolyutsiyasining bo'ronli voqealaridan boshlanadi. Kapitalizmning, fan va texnikaning gurkirab taraqqiy etishi, yangi materiallar, tikuv mashinasi paydo bo'lishi xarakterli edi. Natijada ilgari uslublarning barchasi: antik dunyo va qadimgi Rim san'atiga o'xshab ketadigan klassitsizm, ampir, soxta gotika, borokko, yangi uslublar - kaleydoskopdagidek birinqketin o'tadi. Bu taqlid qilish asri edi.

Konstruktsiyaning vazifasi, mantiqi bilan kiyim materiali o'rtasida mustahkam aloqa hali yo'q edi. Kostyumda qator shakllar, siluetlar; karkaslardan xalos bo'lish kuzatilib va gavdani moslab tikish urf bo'ldi.

XX asr shakl va materiallar tanlashda kat'iyon xizmatboplikni, soddalikni, bemalollikni o'z printsipti deb e'lon kildi. Bu asr fan - texnika taraqqiyoti asri, sanoatning gurkirab usish asri, ayol kishininr mamlakat ijtimoiyqsiyosiy hayotida

va ijtimoiy ishlab chiqarishda faol katnashuv asri, kosmos asridir. Bu asr o'zi uchun anchagina barqaror elementlar topib, shularni ishlatish yordamida murakkab shakllarning nihoyatda ko'p xilma - xilligiga erishdi. Kostyumning obrazli ifo daliligi endilikda ilgariidek boshqa vositalar yordamida erishiladi, ya'ni siluetlar tezqtez almashinib turadi, chiziqlar injik va doimiy emas; gavda bilan kostyumning o'zaro bog'liqligi dinamikada o'z ifodasini topdi - kiyim bir karasangiz gavdaga yopishib, goxida unga salgina tegib, ba'zan esa gavadadan juda kochib turadigan bo'ldi. Kostyumni shakllantirishda xizmatboplikni asos qilib olgan dizayn, yangi sanoat buyumlarini badiiy loyixalashda asosiy rol' uynadi. Biz modaga qaysi munosabatda qaramaylik, bizga birinchi navbatda tashqi ko'rinish ta'sir ko'rsatadi, keyin, tabiiyki, psixologik va o'zimiz baholagandek, ayni paytda, informativ ta'sirlanish, o'xshatish, inkor qilish yoki tanqidiy anglash va o'ziga moslashga olib keladi [1]. har bir davr, uslub, madaniyat, sharoit va kostyum, skul'ptura va madaniyat orasidagi bog'lanishni qat'iy shart deb bilishgan. Kostyum atrofdagi buyumlar olami va arxitektura bilan uzviy borliqligi mo'ayyan tarixiy bosqich madaniyatining belgisidir. Albatta, ular orasida bevosita bog'lanishni aniqlash qiyin. Bu bog'lanish juda bevosita ifodalanadi. Materiallar, masshtablar farqiga qaramay, arxitektura, skulptura va kostyum umumiy qurish printsiplariga va ramziy ishoralarga (Misr, Gretsiya va h.k. kostyumi) bo'ysunib o'xshash shakllanish qonunlariga amal qiladi.

Ishlab chiqarish bilan kostyum orasida, go'zallik, estetik ideali bilan kostyum shakli orasidagi bog'lanish ancha aniq. Birinchi holda, gazlamalarning tolalari tarkibi, ular tuzilishi, eni, ishlov berish usullari va pardoqlash yo'llari aniklanadi, ikkinchi holda esa kiyqmning ideal obrazi, uning tashqi ma'lumotlar bilan sun'iy yaratilgan kostyum shakli orasida ajoyib monandlikka erishiladi [2]. Estetik ideal har qaysi davrda sinfiy jamiyatda sinfiy ruhda bo'ladi. Kiyimda bu eng avvalo, sinfiy bo'linishda kuzatiladi. Kostyum har doim kishining ijtimoiy o'rnini va uning pog'onasini aniklagan. hukmron sinflar modani o'z manfaatlari uchun yaratganlar, ular kostyum yordamida ijtimoiy tabaqaga mansubliklarini

ko'rsatganlar. SHuning uchun o'tgan davrlar modasi uchun "ish kostyumi" xarakterli emas edi [1].

Kishi shaxsi jamiyat bilan solishtira boshlangandan qadim zamonda moda bunyodga kelgan va uning favquloddaligi hukmronlarga bog'lanib qolgan. Ular, ko'pincha hukmron oilalar vakillari, ularning mahbublari va yaqin kishilari bo'lgan. Ana shuning uchun o'tgan davrlar modasi bejamdor, balandparvoz va g'ayrioddiy bo'lgan.

Hozirgi zamon modasi tarixini o'n yilni o'z ichiga oladigan davrlarga bo'lish qabul qilingan; masalan, 20, 30, 40, 50yillar modasi va hokazo. Un yil shunday muddatki, har qanday moda shu davr ichida o'zining barcha imkoniyatlaridan foydalanib ulguradi; moda shartli ravishda davrlarga bo'linsada, aslida uning yashash muddatini cheklab bo'lmaydi [3].

Har bir davr modasining o'ziga xos uslubi bor. Kiyimning uslubi deganda, modaga mos mo'ayyan yo'nalishni ifodalovchi xususiyatlar majmui tushuniladi; kishi gavdasining go'zallik timsoli sifatida qabul qilingan proportsiyalari, ansambl' tuzilishining rangdorlik printsipti, kiyimning bichimi, kompozitsiya tuzish printsipti, kiyim bichish usullari va hokazolar ular jumlasiga kiradi [4].

Kiyimning uslubi jamiyat hayotining jiddiy omillarini o'zida aks ettiradi. Bir uslub san'atning turli formalari o'rtasidagi bog'lanishni o'z ichiga olgan bo'lishi mumkin, bu esa umuman madaniyatni xarakterlaydi. Turli davrlardagi gazlamalar, vazifalar, masshtablar birqbiridan farq qiladi; shunga qaramay, har bir davrdagi forma hosil qilish qonuniyatlari birqbiriga o'xshaydi va yagona tuzilish printsiplariga, arxitektura, haykaltaroshlik hamda kiyimdagi bir xil ramziy sistemaga bo'ysunadi. Masalan, arxitekturada va kiyimda formaning negizi bo'lgan yagona moduldan foydalanilgan [5].

Proportsiyalar uyg'unligi, tomning tekisligi (gorizontalligi) bilan ustun - kolonnalarning vertikaligi o'rtasidagi nisbatni aniq ifodalash greklar arxitekturasiga xos printsip hisoblanadn. Kiyimlarning tuzilishi ham antik

arxitekturaga juda mos: sodda va sipo, vertikal chiziqlari - taxlamalari ko'p (1-rasm). O'rta asr oxirlarida gotika uslubidagi arxitektura cho'ziq (balandlashgan), yuqori tomon intilgan proportsiyalar, ravoq hamda minoralarning hashamdorligi bilan ajralib turgan; o'sha davrdagi kiyimlar bichimi ham shu uslubga mos holda proportsiyalar uzaytirilgan va vertikal chiziqlari ko'p bo'lgan.

1-rasm. Qadimgi yunonlar kiyimi

har bir davrning o'ziga xos proportsiyalari, kishi gavdasining go'zallik - estetik timsoli hisoblangan masshtablari, geometrik xajmlari hamda ranglari bo'lgan [4].

Moda jamiyatning sotsial, tarixiy va badiiy rivojini ma'lum darajada aks ettiradi. SHunga ko'ra u mo'ayyan davrning konkret estetik idealini ifodalaydi, deyish mumkin

a v

2- rasm. a - Barokko uslubidagi kiyim (XVII asr)

b - Klassik uslubdagi kiyim (XX asr)

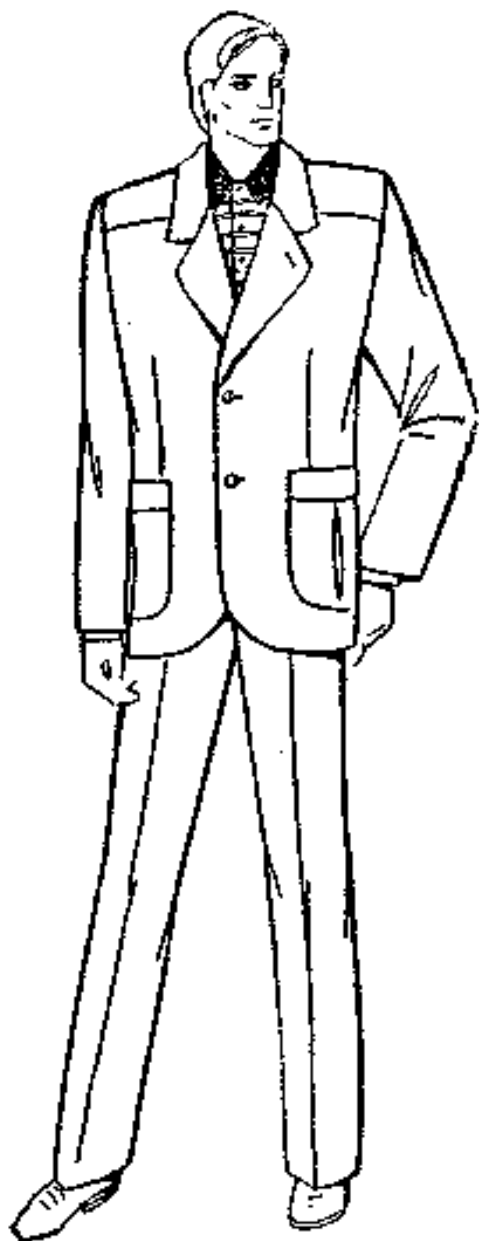
har bir davrdagi sinfiy jamiyatning estetik ideali sinfiy xarakterga ega bo'lgan. Kiyimda bu narsa sinfiy tabaqalanish tarzida namoyon etilgan. Kiyim dastlab kishining ijtimoiy holatini, martabasini belgilab bergan. hukmdor sinflar moda yaratayotganlarida o'z manfaatlarini ko'zlaganlar, kiyim yordamida o'zlarining imtiyozli holatiga diqqatni jalb etganlar. SHuning uchun ham o'tmishdagi kiyimlar, "ish kiyimi" xarakteriga ega bo'lmagan. Kiyim o'z davrining badiiy uslubiga xos jihatlarni mujassamlashtirib, shu davr bilan birga o'zgaradi. Masalan, XVII asrdagi serhasham uslubga bashang, yaltiragan, beso'naqay kiyimlar mos tushgan (2-rasm). XIX asr boshidagi ampir uslubiga ixcham, sipo bichimdagi kiyim juda to'g'ri kelgan [5]. XX asrda kiyimlarning formalari ko'payishi natijasida formaning bajaradigan vazifasiga qarab, kiyimning klassik uslubi, sport va fantaziya uslubi paydo bo'lgan. Klassik uslubdagi kiyim (2-rasm) sipoligi, formasining ixchamligi, detallari juda kamligi, kiyim proportsiyalari kishi gavdasining tabiiy proportsiyalariga mosligi bilan ajralib turadi. Bunday kiyimning asosiy qismlari gavdaning tegishli qismlari ustiga aniq to'g'ri keladi. Klassik uslubda tikilgan kiyim bezaklar bilan deyarli bezatilmaydi.

Sport uslubida tikilgan kiyim (3-rasm) formasining erkinligi, eng bichimining har xilligi, ustidan qoplangan cho'ntaklari, cho'ntak qopqoqlari, belbandlar, koketkalar, bahyalar, to'qa, ilgak, piston, tugma kabi furnituralar mavjudligi bilan ajralib turadi.

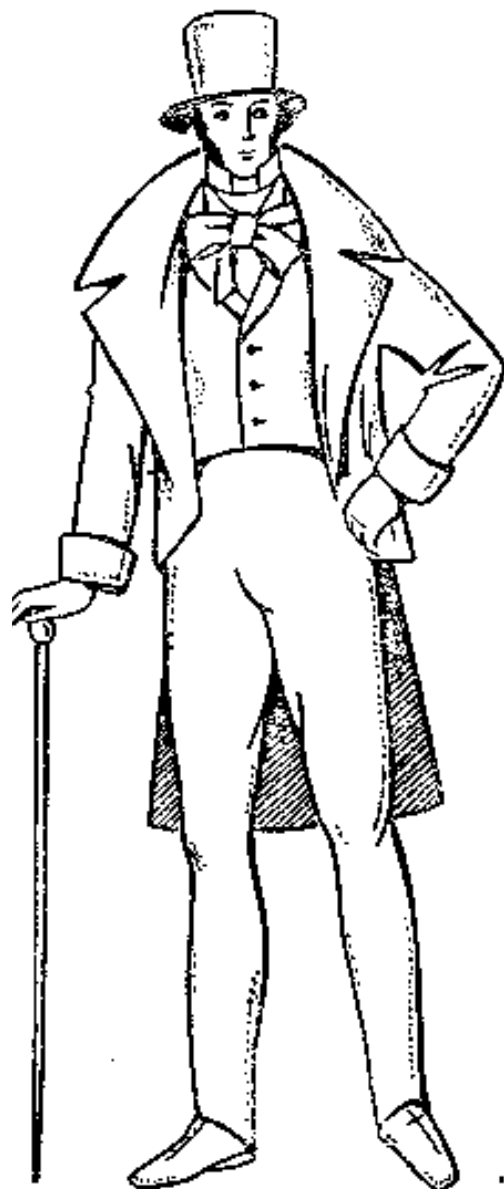
"Fantaziy" uslubida tikilgan kiyim (4-rasm) detallar formasining har xilligi va savlatliligi bilan farq qiladi, Uning qismlari g'ayrioddiy, konstruktiv chiziqlari e'tiborni jalb qilmaydi, ko'pincha, halq motivlaridan foydalanilgan bo'ladi.

Kiyim (kostyum)ning uslubini birinchi navbatda uning bichimi belgilaydi. Bichim, birinchidan, elka chizig'i bilan engning formasi o'rtasidagi nisbat bilan va ikkinchidan, kiyimning belgacha uzunligi, yubkaning formasi hamda uzunligi bilan ifodalanadi.

hamma buyumlarning uslub jihatdan yagonaligini saqlash juda muhim. Bir kiyimning o'zida har xil uslubning aralash - quralash bo'lib ketishi ko'zga yaqqol tashlanadi, bunda puxta o'ylab yaratilgan kompozitsiya ham buziladi [26].

**3- rasm. Sport tipidagi kostyum
kiyim (XX asr)**

**4-rasm. "Fantaziy" uslubidagi
(XIX asr)**

Moda paydo bo'lgan davrdan boshlab qaror topmoqda, ko'paymoqda, takomillashmoqda va o'zgarmoqda. Parij, London va Rimdagi mashhur kiyim modellari uylarida, model' yaratuvchi firmalarda istiqboldagi yangi modellar namoyish qilinmoqda. Eng istiqbolli modellar mashhur moda jurnallarida e'lon qilinadi. Programmaga asoslangan modali kolleksiya o'zaro Iqtisodiy Yordam Kengashi (UIYoK) a'zolari hisoblanuvchi mamlakatlarning kiyim madaniyati bo'yicha doimiy ishchi guruhiga ko'rib chiqish uchun yil sayin taqdim etiladi. Ana shu kolleksiyalarga asoslanib uslubiy kolleksiyalap tuziladi.

Model' kolleksiyalari mamlakatimizdagi Modalar uylari mutaxassislarining har yili o'tkaziladigan kengashlarida namoyish qilinadi. Uslubiy kengashlar modellashtirishga sanoat nuqtai nazaridan yondashishning bir ko'rinishi hisoblanadi; bu kengashlarda model'er - rassomlar fikr almashadilar, boshqa Modalar uylarining tajribasini o'rganadilar, shuningdek, etakchi modalarni sanoatga joriy etish masalalari hal qilinadi. SHundan keyin modellashtiruvchi tashkilotlar sanoat nuqtai nazaridan ahamiyatga ega bo'lgan kiyim modellari kolleksiyasini to'zadi; bu kolleksiyalarda to'qimachilik sanoati ishlab chiqarayotgan materiallar hamda kiyimni mukammallashtiradigan detallar ishlatiladi [4].

Moda jurnallari kishining va kiyimning yangi estetik (qiyofasi va ko'rinishini propaganda qiladigan, iste'molchilar) talab - ehtiyojini qo'zg'atadigan va kuchaytiradigan vosita hisoblanadi. Ilgarigi moda jurnallarida modellar katalogi berilmas edi; ularda ko'proq turli manzaralar tasvirlanib, manzara qatnashchilari yangi modadagi kiyimlarni kiyib hamda nafis harakatlarni namoyish qilishardi. Undagi matnda zamonaviy modaning tahlili berilib, moda turmush tarziga, odobqaxloq koidalari va hokazolarga bog'lab ketilardi. Bu shunday jurnallarki, haqli ravishda san'at asarlar qatoriga kiritish mumkinlarning tiraji cheklangan bo'lib, rasmlar mohir ustalar qalamiga mansub bo'lardi [6].

hozirgi vaqtdagi konstruktorlar o'zlarining kundalik ishlarida duch keladigan ko'p sonli moda jurnallari, kataloglar, bukletlar, moda al'bomlaridan ishning ko'zini bilib foydalana olishlari lozim.

Modaning asosiy hamda eng muhim yo'nalishi "Modalar jurnali"da e'lon qilinadi; mazkur jurnalni Engil sanoat buyumlari assortimenti va Kiyim madaniyati Butunittifoq instituti bosib chiqarmoqda [6]. Y boshqa moda jurnallari orasida alohida o'rin egallaydi. Bu jurnalda kiyim modellari kamroq beriladi, lekin modaning hamma sohalari (bosh kiyimlar, soch turmagi, grim, poyabzal, gazlama, trikotaj, aksessuar)ni o'z ichiga olgan yo'nalishiga alohida e'tibor beriladi. Jurnal kitobxonlari estetika komissiyasining moda va kiyim madaniyati to'grisidagi fikrlari, qarorlari hamda Modalar uylaridagi va jahondagi mashhur model'lar yaratilgan maqbul, ajoyib modellar bilan tanishtiradi [5].

Rivojlangan mamlakatlar o'z modasini yaratmoqda va takomillashqirmoqda. Bu moda birinchi navbatda mehnatkashlar didiga va ehtiyojiga mosdir. Kiyimning shakli va materialining odatdagicha o'zgarib turishi fan va texnika taraqqiyotiga, insonning jamiyatdagi o'rniga, erkaklar bilan ayollar o'rtasidagi munosabatlar o'zgarishiga, sportning rivojlanishi va hokazolarga bog'liq [6].

2. KOMPOZITSIYA ASOSLARI

2. 1. KOMPOZITSIYANING MOHIYATI

Kompozitsiya - badiiy asar shaklining barcha elementlarini mazkur asarning obrazli g'oyaviyqbadiiy mazmunini ifoda etuvchi uzviy bir butunlikka birlashtirishdir.

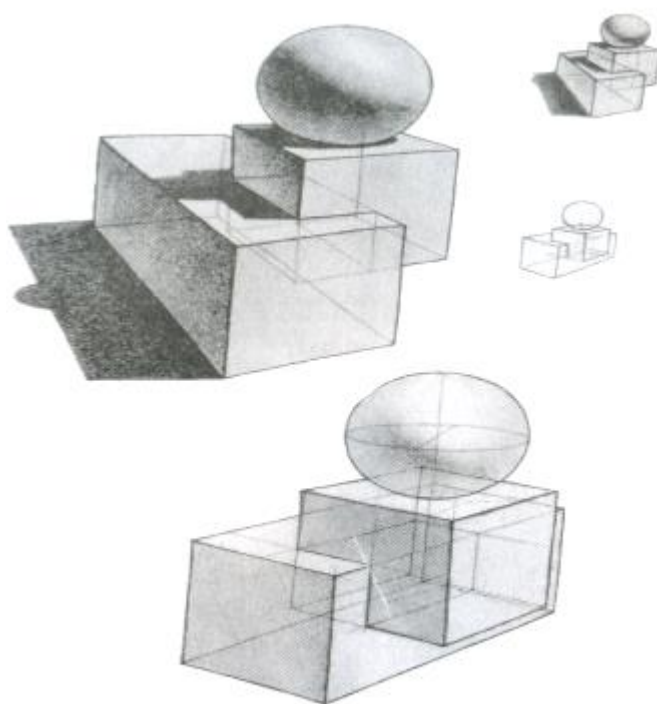
Kiyim kompozitsiyasi - kiyim shakli barcha elementlarini uning mazmunini ifoda etadigan birlikni barpo etish vositalari yordamida tuzib chiqish demakdir. Kiyimning mazmuni uning nimaga mo'ljallanganiga qarab belgilanadi.

Kiyim shaklining kompozitsiyasi uning mazmunini ochib berishga olib kelishi kerak. har qanday yaratilgan modelda uni tashkil etgan barcha elementlar o'rinli bo'lishi kerak. Ortiqcha yoki muallif fikrini etarlicha yaxshi ifoda etmaydigan nimaiki bo'lsa, hammasi olib tashlanishi kerak. Kompozitsiya maxsus badiiy tildan iborat bo'lib, uning yordamida san'atkor borliqni aks ettiruvchi g'oya va tuyg'ularni tasvirlab beradi.

San'atkor yaratgan har bir modelning ko'rinishi insonga ta'sir etishga qodir emotsional va ta'sirchan bo'lishi kerak. Kiyim har erda va hamma vaqt odam bilan birga bo'lib, unga ishonch, qadrqqimmat, yaratuvchanlik tuyg'ularini baxsh etishi yoki aksincha, uni tushkunlik va xafalik holatiga duchor qilishi mumkin. SHunday qilib, kiyimning ko'rinishini ifodaviyligiga kompozitsiya san'ati vositasida, ya'ni kiyimni tashkil etuvchi hajmlar, ranglar, chiziqlar, detallar va bezak elementlarini yagona uzviy bir butun qilib birlashtirish vositasida erishiladi. Biroq model'erning kiyim va butun kostyum ko'rinishi ko'rinishidagi ishi eng muhim jihatga, ya'ni vazifa nuqtai nazaridan qulay, hayotda o'rinli kiyim yaratishga bo'ysundirilgan bo'libgina qolmay, balki ifodali bo'lishi ham kerak. Kompozitsiya san'ati san'atkorning qiziq va muhim jihatlarni ko'ra bilish va alohida tarqoq komponentlarni bir butunlikka uyushtira bilish mahoratidan iborat.

Model'er - rassom o'z ishida uning tasavvuri va fantaziyasini ozuqa berib boyitadigan turli ijodiy manbalarga murojaat etadi. Xalqning tarixiy o'tmishi va hozirgi jamiyat hayoti, atrofqtabiatning xilmaqxilligi, tarixiy kiyimlar va xalq kiyimlarining boyligi, badiiy adabiyot, musiqa, kino, teatr va hokazolar hozirgi zamon rassomi ijodining manbalari bo'lib xizmat qiladi. Rassom o'ylarini etishtirishga va aniqlashtirishga yordam beradigan ayrim motivlardan foydalanib, ana shu manbalardan o'z g'oyalari va obrazlarini to'plab boradi. Demak, kiyim kompozitsiyasi - kiyimning tuzilishi hamda bichimini hosil qiluvchi detallarning birlashmasi bo'lib, uning mazmunini ifodalaydi. Kompozitsiyadan maqsad - funktsional, texnik va texnologik jihatdan takomillashtirilgan zamonaviy forma

hosil qilish bilan birga, chiroyli, uyg'un, hamma qismlari o'zaro mutanosib, majoziy, atrofqmuhitga uslubiy jihatdan bog'liq bichim hosil qilishdir.

5-rasm. Kompozitsiyaga misol

San`at asarlaridagi, jumladan, suratlardagi turli jonli va jonsiz buyumlar, tabiat manzaralari shunchaki tasvir etilmasdan, ular birqirlari bilan botiniy aloqada bo'lib, bu munosabat ayni paytda ifoda etilayotgan mazmunni yorqinlashtiradi. Asarda kompozitsiya shu tarzda yaratiladi va namoyon bo'ladi.

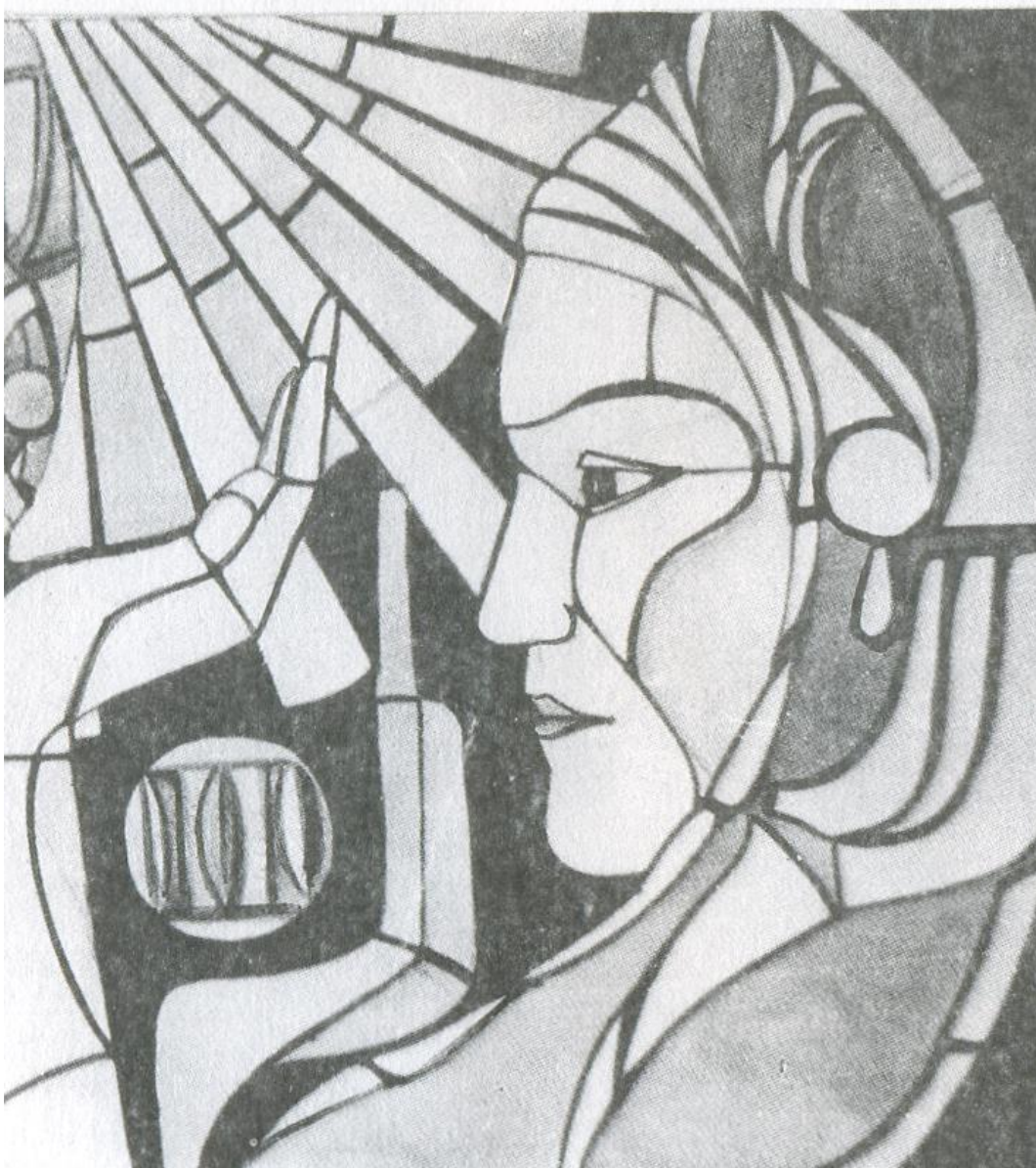
Kompozitsiya ijodkor imkoniyatlari va uni hayajonlantirgan mavzu asosida yaratiladi hamda unda aks etgan san`at olamining turlanib qanchada, jilolanishida asosiy rol' o'ynovchi omillardan biri hisoblanadi. Kompozitsiyaga asos qilib olinadigan mavzu ko'lam avvalambor musavvir, ijodkor shaxsning bilimi, o'z yurti, xalqining turmush tarzini qanchalik chuqur idrok eta bilishiga bog'liq bo'lib

- ijodiy mahorat bilan tanlanadi va aks ettiriladi. Mavzuni ifodali taldin dilish va uni shakllantirishdagi imkoniyat chegaralarini oldindan aniq belgilash kompozitsiya ijodkori oldida turgan eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ijodda ijodkor asarlari kompozitsiyasining qanday tarzda talqin etilganiga alohida e'tibor bilan qarab, baho beriladi. Ayniqsa, tabiat manzaralari, yirik, voqeaband mavzuli polotnolar va mahobatli devoriy asarlarning kompozitsiyalari, amaliy san'atdagi xalq hunarmand ustalarining mahorati, engil sanoat mahsulotlari konstruktsiyasi va texnologiyaci bo'yicha mutaxassislarning libos modelini yaratish va unga oid muammolar maxsus o'rganiladi. o'zbek san'atida, so'nggi yillar ichida, tarixiy tahlilga asoslangan milliylik ruhi aks etgan liboslar, hayotga qaytarish borasida juda ko'p ibratli ishlar kilindi. Biroq o'zbek milliy san'ati kompozitsiyasining bir qator muhim nazariy va amaliy masalalari hanuz to'g'ri va aniq hal etilgani yuk. Masalan, kompozitsiyaning san'at asari tarkibida tutgan muhim o'rni, unda milliylikning aks etishi, kompozitsiya yaratish usullaridagi o'ziga xoslik (uning turlari, voqelikni milliy ohanglarda aks ettirish) kabi umumiy mavzularda hali hanuz bir fikrga kelinmadi.

Badiiy tasvir - inson tafakkuri yaratgan ma'naviy boyliklarni, mumtoz fikrlarni asrlardan - asrlarga, avlodlardanqavlodlarga bekamu ko'st etkazuvchi, nafosat olamining sehrli qudratini namoyon etuvchi noyob vositadir. SHu bois u yaratuvchilik bobidagi buyuk kashfiyotlardan biri hisoblanadi. Jahon tarixidan ma'lumki, yuksak ma'naviyat, boy madaniyatga ega har bir xalkning o'z san'ati, kiyinish madaniyati bo'lgan. har bir xalqning ona tili, adabiyoti kabi liboslari ham murakkab jarayonni bosib o'tadi. Bu liboslarda avvalo, milliy urfqodatlar, o'ziga xos qiyofalar, harakatlar o'z ifodasini topadi. SHuning uchun uni tushunish ham unchalik oson emas. U baholovchidan alohida tayyorgarlikni talab etadi. Mo'ayyan asar, avvalo shu millat doirasida ko'rib chiqishni taqozo etadi. Kishi diqqatini o'ziga tortish qudratiga ega bo'lgan liboslar xalkning yuksak salohiyati va tafakkuridan darak beradi. har qanday libosning muhim tarkibiy unsuri hisoblanuvchi - "kompozitsiya" haqida gap ketganda, avvalo uni shakllantirish

vositasi ustida to'xtalish zarur. Zero, har bir kompozitsiya zahirida keng va teran xususiyatlar to'qnashuvi, hisqtuyg'ular o'z aksini topadi. SHu bois, ijodkorlar tomonidan yaratilgan namunalar kompozitsiyasini bir butun, o'ziga xos, yuqori saviyadagi badiiy ifoda desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz.

Xo'sh, kompozitsiya degani o'zi nimah Kompozitsiya so'zining lug'aviy ma'nosi - tasvir ifodasini tuzmoq, shakl yaratmoq, tasvirlangan shakllarning o'zaro munosabatlarini muvofiqlashtirmok, - umumiylikka olib kelmoq, ularga badiiy mazmun ifodasini yuklamoqdir.

6-rasm. Kompozitsion tuzilish

Ma'lumki, kompozitsiya yaratish orasida har bir ijodkorning o'z uslubi, yo'li bo'ladi. SHu sababdan kompozitsiya yaratayotgan ijodkor unga qobiliyati darajasida yondashadi. Buni amaliy san'atda, manzarali rangqtasvirda, mahobatli devoriy rasmlarda, hatto kitobiy bezaklarda ham ko'rishi mumkin. Kompozitsiya odatda obrazlar vositasida yaxlit ma'no beruvchi tasvirlarning asosi sifatida namoyon bo'ladi. U tasvirdagi asosiy mazmunni yuzaga chiqaruvchi "kalit" hisoblanadi va asarning qimmatini belgilovchi sifatlarni o'zida mujassam etadi.

Kompozitsiya har qanday tasvir ifodasini kuchaytiruvchi, kishini o'ylashga, beixtiyor fikrqulohaza yuritishga undovchi ta'sirli kuchga ega. CHukur badiiy ifodaga ega mukammal kompozitsiya yarata olish har bir san'atkor ijodida naqadar katta ahamiyatga ega ekanligini jahon rassomlari qadimqqadimdan e'tirof etib kelganlar. Uning ko'pdanqko'p zarur qonunqqoidalarini qaytaqqayta yangilab, mukammallashtirib, to'ldirib kelganlar. Kompozitsiyaga nisbatan ayrim etuk ijodkor tomonidan qo'yilgan talablar quyidagicha ta'riflanadi: "Asar sodda, ravon bo'lmog'i kerak. Axir, kompozitsiya eng asosiy echimni, o'ziga xos jihatlarni tanlab olishdan iborat emasmi"... Yoki "Kompozitsiya ko'p qonunqqoidalardan iborat bo'lishiga qaramay, menimcha uning muhim tomoni shundaki, san'at asari turmushdagi tasodifiy voqealarga qaraganda, hayotni chuqurroq, mazmunan ishonarliroq qilib aks ettiradi". "Kompozitsiyaning mahorati yaxlitlik yo'lida xususiylikni qurbon berishdadir, lekin bu qurbon berish zarur unurni butunlay yo'q qilish degan so'z emas, chunki ularsiz katta shaklning mavjudligi hosil bo'lmaydi" [7].

Har bir ijodkor hayotda va ijodda katta sinovdan o'ta olsagina baholovchi tomonidan tan olinadi. SHu sinovlarga bardosh bergan namunalargina kelajak avlodlarga meros qoladi. Badiiy talqin "kompozitsiya" o'zbek san'atining ham sirli kaliti hisoblanadi. Ko'plab yuksak mahoratli ijodkorlar tomonidan asrlar davomida yaratilgan madaniy "ne'matlar" san'atimiz tarixini qamrab boyitib kelmoqda. Ulardan ko'p uslublarni meros qilib olish hozirgi kunning muhim vazifalari

qatoriga kiradi. U yoki bu asar kompozitsiyasining shartli ma'nosini anglash, unda nima ifodalanayotgani va bu bilan qanday fikr aytishoqchi ekanligini aniqlash uchun keltirilgan obrazlar mohiyatini to'g'ri tushunmoq kerak. Xalq tasviriy san'ati ijodiy uslublarida, jumladan, qadimiy mo'jaz suratlarda uslub xususiyati jihatidan mazmunga mos keladigan turli rang, buyum va ashyolar (me'morchilik bezaklari, turli naqshlar, qadimiy kiyimqkechaklar va h. k.) tasviridan ustalik bilan foydalanilgan. SHunday tasviriy vositalar asosida qurilgan kompozitsiyada - ko'pdanqo'p bezaklardan timsol sifatida foydalaniladi, ular orqali mo'ayyan sifat, kayfiyat (xoh ijobiy, xoh salbiy) anglashiladi. Ko'pgina tasvirlarning bevosita va majoziy ma'nolarini aniqlash bilan, surat haqida shaklqshubhaga o'rin qoldirmaydigan qat'iy xulosalar chiqariladi. SHunday hollarda san'atshunos badiiy faraz qilishga majbur bo'ladi. Modomiki, shunday ekan, ularning kompozitsion ifodasini topishda, to'g'ri va majoziy ma'nolarni izohlashda tadqiqotchi birmuncha kamchiliklar, noaniqliklar va chalkashliklarga yo'l qo'yishi tabiiy hol.

Bu sohada jon kuydirib ijod qiluvchi: shoir, musiqachi, me'mor, rassomqkonstruktorelarning niyatlari o'zlaridan keyin ishonarli kompozitsion tayanch nuqtasini kelgusi avlodga me'ros qilib qoldirishdir. Ma'lumki, oldindan rejalashtirilgan har qanday puxta yo'lqyo'riq, san'atda qo'llaniladigan uslu6 ham, yosh ijodkorlarni san'at "tojkursisiga" osonlik bilan chiqarib qo'ymaydi.

7-rasm. Baxtiyorlik kayfiyati anglashiladigan kompozitsiya

Engil sanoat mutaxassislari ijodi va kompozitsiya echimini yaratishning uslub hamda mavzulari xilmaqxil bo'lganidek, uni tomoshabin tomonidan qabul qilinishi, mantiqan to'g'ri yondoshilishi ham turlichadir. Garchi kishilarni ko'rish, sezish, fikr yuritish qobiliyatlari turli xil ekan, ularni bir qolipga yoki bir tushunchaga ko'nikishga undab bo'lmaydi, aksincha, olamning go'zalligi har kimga turli ko'rinishlarda namoyon bo'lishini ta'kidlash o'rinli. SHunga ko'ra san'at asarini ko'rish, idrok qilish ham, undagi rassom fikri ham turlichadir. Rassom ichki kechinmalarining ifodasi bo'lgan obrazli tasvir tomoshabin uchun doim tushunarli bo'lavermaydi. Negaki, rassom unga ijod natijasini tayyor holatda ko'rsatadi. Ana shu asarni kompozitsiya echimi uslub va usuli, ranglar majmui, mavzu voqeligi, rassomning dastxati, fikr chizig'i orqali bunyod bo'lgan obraz ba'zan tomoshabinlar tortishuvlariga sabab bo'ladi. Bunday vaziyatda ikki muammoga e'tiborni qaratmoq kerak.

8-rasm. Milliylik ruhidagi kompozitsiya.

Birinchidan, tasvir haqiqiy asliga juda aniq o'xshashligi yoki tasviriyl shakl badiiy barkamol ko'rinishda namoyon bo'lishi mumkin. Kishilarning qiyofalari tabiatan bir xil bo'lmaganidek, rassomlarning badiiy talqini ham xilmaqxildir. Bir ijodkor tomonidan yaratilgan shaklqshamoyil boshqasi uchun yangi ochilgan "kashfiyot" bo'lishi ham mumkin. SHunga ko'ra bitta rassom tomonidan "kashf" etilgan ijod namunasi bir necha ming tomoshabin uchun "sevimli" asar hisoblanishi ham ehtimoldan holi emas.

Ikkinchidan, rassom bilan tomoshabin o'rtasidagi farq masalasi muhim. Rassom ham tomoshabin kabi, tomoshabin esa rassom kabi ichki kechinmalarga boy, u ham o'z navbatida makon va narsalarga befarq qaramasligi tabiiy hol. SHunday ekan, tomoshabin ayrim vaziyatlarda rassomga nisbatan qobiliyatliroq, fikran ongli bo'lishi mumkin. SHundan, "san`atning badiiy yuksakligi nimadah"q degan savol tug'iladi.

San`at - rassom qalbidagi sirli siymolarning mukammal tasviri orqali shakllanib tomoshabinga badiiy jihatlari bilan to'la namoyon bo'lishidir. Sodda til bilan aytganda, kompozitsiyani yaratish va уни anglash ijodkor shaxs bilan bog'liq masalalar, ish jarayonida yana ham o'z qobig'ini ochib beradi degan umid bor. Ijodkor tomonidan puxta echimini topgan kompozitsiya o'z o'rnida tomoshabindan ham shu echim ifodasi nimada mujassam bo'lganligini chuqur anglab etishni talab etadi. Kompozitsiya so'zini o'zbek tiliga aniq ag'darib bo'lmaganligi tufayli uning lug'aviy ifodasini yozish bilan cheklanildi. Kompozitsiya so'zi hamma ijodkorlar uchun tushunarli ekanligi ham nazarda tutildi.

2. 2. RASSOMCHILIKDA KOMPOZITSIYA

Kompozitsiya bu nimah Kompozitsionlik belgilari nimadah U qanday retseptlardan tashqari Kompozitsiya - turli vaqtli sintezi bo'lsa, "lahza"ni tasvirlash vazifasi - kompozitsiyaga qarshi. Biro+ bu alohida yaxlit obraz qurishning juda qiyin vazifasi. har qanday lahza vaqt borishida bog'lamdir. Kompozitsiya asosi - tasvirlashning faqat tekislik omillari bo'lsa, kompozitsiyani

chuqur fazoviy bo'ysundirilishi noto'g'ri. Xo'sh, unda tekislikda notekis figuralar va ucho'lchamli dunyoni tasvirlash masalasi nimadur Kompozitsiya turli ko'rish pozitsiyalari sintezining ifodasi bo'lsa, impressionistik peyzaj havasqor sodda "nusxasi" kabi kompozitsiyaga qarshi. Lekin impressionistlarga oddiy nusxa ko'chirish vazifasi tegishli deb aytib bo'ladimih Impressionistik peyzaj boshqalarga nisbatan ko'proq darajada ifodalanishdir. Kompozitsiyaning muhim belgilari. Kompozitsiyaning asosiy belgisi yaxlitlikdan boshlash tabiiy. Bu belgi menga ma'lum ta'riflarda ochiq yoki yashirin mavjud.

A. A. Favorskiyning turli fazoviy va turli vaqtiy yaxlitlikning ko'rinish shakli haqidagi B.A. Uspenskiy va L.F. Jeginning ko'rish pozitsiyalari sintezi, K.F. Yuanning - yaxlit konstruktsiya, yagona tuzilish haqidagi gaplarini eslaymiz. Endi gumanitar fanlar, shu jumladan san'atshunoslikka ham sintez, konstruktsiya, tuzilish so'zlari mustahkam kirib olgan. San'at to'g'risida gap ketganda ular "butun", "yaxlitlik" so'zlari kabi kompozitsiya to'g'risida gapirganda paydo bo'luvchi oddiy so'zlar bo'lib qolgan. Bu erda chegaralash lozim. Tuzilish, konstruktsiya, kompozitsiya - yaqin tushunchalar. Turli hodisa va fanlarga tegishli diffuzli ma'nolar oilasini ifodalovchi so'zlar. Bir fanlarda bu so'zlar qat'iy atamalashtirilgan. Unda ular tushunchalarni ifodalaydi. Masalan, "tuzilish" (molekulalar) kimyoda atama va uning ma'nosi haqida bahs paydo bo'lmaydi. Tilshunoslikda "tuzilish" so'zini atama qilishga harakat qiladilar. Biroq uning ma'nosi hali diffuzli bo'lib qoladi. San'at nazariyasida bu so'zning ma'nosi yana ham kamroq tushunarli.

"Tuzilish" so'zi bilan bu erda echish kerak bo'lgan turli tushunchalar tugunini anglatadi. "Tuzilish" umumiy tushunchasi hali mavjud emas. San'atning alohida turiga nisbatan u juda ham abstrakt bo'lmasmikanh Turmush buyumlari va texnikasi sohasida odatiy bo'lgan ma'nosi jihatidan ancha aniqroq "konstruktsiya" so'zi san'at sohasida, hatto amaliy san'at sohasida ham, "tuzilish", "kompozitsiya" so'zlari bilan almashib ancha noaniq so'z bo'lib qoladi. hatto me'morchilikda "konstruktsiya" so'zi ikki ma'noli. U yoki statika qonunlari va material

xususiyatlari bo'yicha bino qismlarining sof qurilish birlashtirilishini yoki inson hayoti va faoliyati uchun konstruksiyani ham anglatadi.

Rassomlarda yorug'lik - soyali rasmga teskari konstruktiv rasm haqida gapirish qabul qilingan. Buyum tuzilishini ifodalovchi rasm ko'zda tutiladigandek ko'rinadi. Lekin nima uchun uning tuzilishi yorug'lik soyali rasmda ifodalana olmas ekanh "Kompozitsiya" so'zi musiqada atamalashtirilgan. Biroq kompozitsiyaning musiqashunoslik ta'rifi asarning umumiy rejasi kabi, uning yirik qismlarga bo'lini kabi, ushbu asar turi uchun an'anali taqsimlanishi (triptix qismlari yoki dramaning an'anali besh ko'rinishi kabi) juda formal, ularni ani-shakllar tahlili bilan to'ldirish istagi paydo bo'ladi.

Komponentlash - bu nafaqat qismlarga ajratish, balkibog'lash ham emasmih "Kompozitsiya" so'zi adabiyot nazariyasida ham deyarli atamalashtirilgan. Biroq musiqashunoslikka teskari asarni an'anaviy berilgan qismlarga va umuman yirik qismlarga bo'lishga teskari asarning umumiy formal rejasini bunda arxitektonika deb atashadi.

Kompozitsiya esa matnda mo'ayyan materialning joylashtirilishi yoki hikoyalashda nuqtai nazarlar almashuvi kabi tushuniladi. Keyingi vaqtda aynan "nuqi nazarlar" almashuvini ba'zan kompozitsiya poetikasidagi asosiy tamoyil deb atashadi. Anig'i shuki, "tuzilish", "konstruksiya", "kompozitsiya" so'zlari asosida yaxlitlik tushunchasi bor, u qismlar va butunlikning turli turdagi nisbatlarini qamrab oladi. So'zning umuman ma'nosida kompozitsiya deb quyidagi shartlarni qoniqtiruvchi yaxlitlik tarkibi va qismlarining joylashuvini atash mumkin bo'lardi:

1) butunlikning biron qismi yaxlitlikka zarar etkazmasdan olinishi va almashtirilishi mumkin emas;

2) qismlar butunga zararsiz o'rinlarini almashtira olmaydi;

3) butunga zarar etkazmasdan bironta ham yangi element unga qo'shila olmaydi.

Ўsthetik adabiyotda bunday turdagi ta'riflar kam emas. Ular birinchi qarashda juda ishonarli ko'rinadi. Aslida abstrakt ta'rif har kanday badiiy hodisalar, hatto, qismlar nisbiy mustaqillikni saqlab qoluvchilarga (drama, simfoniya, triptix) ham to'g'ri keladi. Biroq keltirilgan formula kompozitsiya ta'rifi bo'lishi uchun juda ham keng. U yaxlitlik umumiy tushunchasiga kiruvchi uning zarur belgilarini ko'rsatib o'tadi. Ushbu formuladan foydalanib aniq hodisada (xususan, kartinada) kompozitsion birlikni nokompozitsiondan farqlab bo'lmaydi. Aslida kadrda chiziqlarning har qanday joylashuvi, tasvirlangan fazodagi buyumlarning istalgan joylashtirilishi kadr bilan cheklangan birlik - yaxlitlikni tashkil etadi. Butunning istalgan sezilarli elementlarini olib tashlash yoki joylarini almashtirishda, yoki kadrni kengaytirishda yaxlitlik o'zgaradi. Bu, ma'lumki, nafaqat rasmga, balki tasvirlashning boshqa turlariga ham tegishli. Butunlik nafaqat rasmning sof ko'rsatilishida, balki istalgan tasvirning sof ko'rsatilishida, nafaqat rasmning bir qismini olib tashlanishida, balki boshqa tasvirning ham qismini olib tashlashda o'zgaradi.

Tekislikka tashlangan bir siqim qum zarralari ham butunlikni tashkil etadi. Ўhtimollik qonunlariga asosan qum zarralari teng oraliqlar yoki to'g'ri guruhlar bilan yuzaga yotmaydi, doimo tasodifiy guruhlariga guruhlanadi. qum zarralarining qismini olib tashlang. Butunlik o'zgaradi. qum zarralarini qayta qoqing. Ularning joylashuvi o'zgaradi, butunlik ham o'zgaradi. Yangi butunlikda birlikning abstrakt formulasi yana rioya qilinadi.

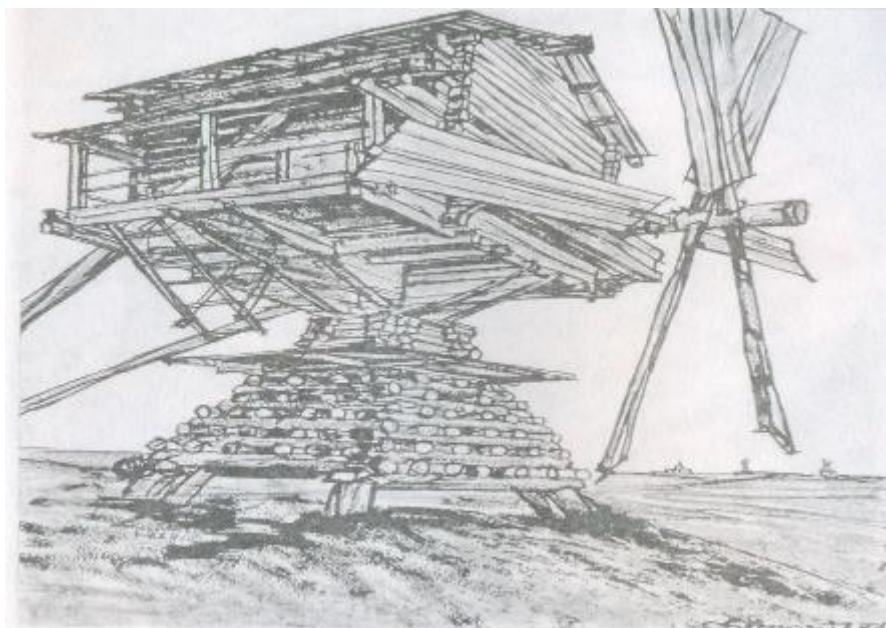
Kompozitsiyani yaratish yoki tasodifiy guruhlarda kompozitsiyani ko'rish uchun hamma guruhlarini bironqbir qonun, ichki bog'lanish bilan bog'lash kerak. Biz guruhlar ritmini tashkil etishimiz, qumlar guruhining buyumlar bilan o'xshashiga intilishimiz, kartina tasviri yo'lga turishimiz mumkin. SHunday qilib, biz qonuniy butunlikni yaratuvchi bog'lanishlar bilan tasodifiy birlik elementlarini birlashtirish maqsadini ko'zlaymiz. Kompozitsiya, tuzilish, konstruktsiya tushunchalarini farqlash uchun umumiy yo'l butunni qismlarga ajratish qonuni, butunlikning qismlardan sintezlash qonuni, qismlar va bog'lanishlar xarakteri. Bu

uch tushunchadan eng umumiy - tuzilish tushunchasi. "Tuzilish" so'zining turlicha qo'llanishi butun va qismlar nisbati alohida ko'rinishini ajratishga imkon beradi. Tuzilish butun sifatida o'zaro qonuniy bog'langan qismlardan iborat bo'lib, ularni tasodifiy bo'laklardan farqli butunning komponentlari yoki elementlari deb ataymiz. Tuzilish elementlar orasidagi bog'lanishlar yagona xarakteri, shakl hosil bo'lish yagona qonuni bilan aniqlanadi. Bog'lanishlar xarakteri oldindan ko'rsatilmaydi, chunki u tuzilish to'rini aniqlaydi (funktSIONal tuzilish, kompozitsion tuzilish va hokazo).

Tuzilish yakunlangan butunlikdan iborat bo'lishi shart emas. Daraxt tuzilishini saqla6 qolgan holda o'sadi, shoxlanadi. Tuzilishi o'shandayligicha qolib, tasvirlash davom etilishi mumkin. Tuzilish elementlari, umuman aytganda, o'zgarishi mumkin. Ular o'rtasidagi bog'lanishlar umumiy xarakterigina umumiy "shakl hosil bo'lish tamoyili" muhim. Konstruktsiya qismlari alohida funktsiyalarni bajaradi; mashinalar tugunlari va mexanizmlari, tirik organizm a'zolari va organlari, turmush buyumlarining foydalanish uchun zarur qismlari shundaydir. Butunning mashina bilan tashqi o'xshashligi, albatta, konstruktsiyani tashkil etmaydi va hatto antikonstruktiv bo'lishi mumkin.

Konstruktsiya yopiq butunlik bo'lishi shart emas. U yopiq ham (tugallangan) va ochiq ham bo'lishi mumkin. Yangi tugunlar, bog'lanishlar qo'shib konstruktsiyaga qo'shimcha funktsiyalap ma'lum qilish mumkin. Konstruktsiya qismlari uning funktsional birligini buzmasdan to'ldirilishi va almashtirilishi mumkin. Konstruktiv bog'lanishlar hamma erda, istalgan tuzilishlarda bor, chunki tuzilishlar mo'ayyan funktsiyalarni bajaradi. SHunday qilib, konstruktsiyani butun va uning komponentlari orasidagi bog'lanishlar alohida xarakteriga ega bo'lgan tuzilish sifatida qarash kerak.

Konstruktsiya elementlari butun bilan va o'zaro funktsional bog'langan. Butun va uning komponentlari o'rtasidagi bog'lanishning alohida xarakteri kompozitsiyani ham, xususan san`at asari kompozitsiyasini, tuzilish turi kabi aniqlaydi.

9-rasm. Kompozitsiya komponentlari orasidagi bog'lanishga misol.

Tuzilish, umuman aytganda, yopiq butun bo'lmay, uning yaxlitligi - shakl hosil qilish yagona tizimida bo'lsa, kompozitsiya - doimo yopiq tuzilish. Kompozitsiya qismlari o'zaro bog'langan, biroq ular butun bilan bog'langani tufayli ham o'zaro bog'lanishish

Kompozitsion butunlikni yuzaga keltiruvchi bog'lanishlar - bu, birinchidan, konstruktiv bog'lanishlar. Kartinada bu - rang va chiziqlar analogiyasi va kontrastlari, asosiy dog', buyumning ajratilishi, asosiy buyumlar holatidagi qatorlar va kontrastlar, fazoviy tuzilish va hokazo. San`at asari kompozitsiyasi, shu jumladan rasm kompozitsiyasi, ikkinchidan - ma`no yaxlitligi. Konstruktiv markaz ko'pincha ma`no tuguni bo'ladi. Rasmda konstruktiv bog'lanishlar vazifalari - ma`no jihatdan bog'lanishlarni yaratish va mustahkamlash zarur.

Konstruktiv bog'lanishlar ushbu san`at turi istalgan vositalari bilan yaratilishi mumkin. Ularning vazifasi - ko'rishni osonlashtirish va qabul qilish uchun ajratish, ba`zan esa ma`naviy, ichki bog'lanishlarni aytib turish. San`at asari kompozitsiyasi hamma vaqt tushunish uchun konstruktsiya, ma`no uchun konstruktsiyadir. Ichki ma`no jihatidan bog'lanishlar - san`at asari uchun spetsifik bog'lanishlar turi. Ular konstruktiv bog'lanishlarga asoslanadi va ularsiz ifodalana olmaydi. Biroq ularning asosiy mohiyati - kompozitsion butunlik (mustahkamligi)dir. Tabiiyki,

kompozitsiya nazariyasida konstruktiv va ma'naviy bog'lanishlar birga qarab chiqiladi. Birinchilari ancha umumiy xarakterga ega bo'lib, bizning san'atni umumiy qabul qilishimiz tabiatidan kelib chiqadi, ikkinchilari - konkret bo'lib, ushbu alohida san'at asarida bo'ladi. Biri ikkinchisi uchun mavjud bo'ladi. Tuzilishda bog'lanishlar turi shakl hosil bo'lish qonuni saqlab qolinsin deb elementlar umuman almashtirilishi mumkin bo'lsa, kompozitsiyada hatto alohida komponentlar butunga zararsiz almashtirila olmaydi. SHunday qilib, san'at asari kompozitsiyasi ma'no birligi bilan bog'langan qayd etilgan elementli yopiq tuzilishdir. Ko'rib turibmizki, bu erda "kompozitsiya" tushunchasi yaxlitlik muammosi doirasidan yaqin tushunchalar qatoriga qo'yilgan.

Tekislikda syujet tuzilishini biz kartina kompozitsiyasi deb ataymiz, biroq kartina kompozitsiyasi maqsadi va shakl hosil qiluvchi tamoyili o'zicha tuzilish emas, ma'nodir. Konstruktsiya ma'noni o'zlatish vazifasini bajaradi. SHunday qilib, kartina kompozitsiyasi tekislikning chegaralangan bo'lagida syujetning tasviriy bayon etishda paydo bo'luvchi ma'no birligi bilan yaratiladi. San'atshunoslik adabiyotida odatda shakl va mazmun birligi, ular dialektikasi to'g'risida fikr yuritishadi. Mazmunning alohida komponentlari boshqa komponentlar shakli bo'lib xizmat qilishi mumkin. Masalan, rang dog'larining taqsimlanishi "geometrik" shakllariga nisbatan tekislikda rang mazmun sifatida chiqadi. Biroq uning o'zi ham buyum - tasviriy mazmunini, fazoni va hokazo o'zlatish uchun tashqi shakldir.

Buyum mazmuni o'z navbatida g'oyaviy mazmun shakli, mavhum tushunchalar (allegoriya) uchun shakl bo'lishi mumkin. Kompozitsiyaning tasvir tarkibi va qismlar joylashuvi va uning ma'nosiga tegishli bo'lmagan tasvirlash vositalari tizimi sifatida tahlilini etarli emas deb hisoblash kerak.

Kompozitsiya qonunlarining usuliy tushunilishi tashqi birlik qonunlari, shu jumladan konstruktiv shakl qonunlari ham, uning shakl hosil qiluvchi kodiga singmaydi. Kompozitsiyani faqat buyum - tasviriy mazmuni jihatidan tahlilini ham etarli emas deb hisoblash kerak. Ushbu syujet uchun buyumlarni tanlashdayoq

ma`no ipi bo`lsa ham. Masalan, Rembrandt kartinasidagi daydi o`g`il yalanr oyoqlari yonida yotgan poyabzal g`ijimi obrazli ma`no kasb etadi. Obrazli ma`no birinchi planda oyoqlar holati bilan ham rangli pasta og`irligi bilan ham boyitiladi. Oyoqlar va poyabzal "diqqatni qaratadi" nima uchunh Buyum - tasviriy mazmun, albatta, kartinaning muhim komponenti tasviriy san`at sifatida. Biroq kartina mazmuni emotsional mazmunni ham shubhasiz o`z ichiga oladi. Ba`zan mazmun timsoliy bo`ladi. Ba`zan kartina boshqacha ifodalanadi. Bir buyumli mazmun ortida matn ostida boshqa narsa yashirinadi. Biroq mazmun qanchalik murakkab bo`lmasin, u albatta yagona ma`no bilan bog`langan, bu bog`lanish esa o`z ifodasini kompozitsiyada topadi. Afsuski, san`atshunoslik adabiyotida ko`pincha "kompozitsiya" so`zlari bilan nomlangan va mazmun bilan bog`liq bo`lmagan formal tahlil bilan, yo buyumqtasviriy mazmun bilan kelishtirilgan tahlil bilan chegaralangan. Kompozitsion vositalar xarakteri mazmun xarakteriga bog`liq. Tasviriy, g`oyaviy, emotsional, timsoliylikqningmurakkab birligida mazmunning alohida komponentlari asosiy, boshqalari - ikkinchi darajali bo`lishi, umuman aytganda, umuman bo`lmasligi ham mumkin. Masalan, lirik peyzajda (10 - rasm) timsoliy matnni izlash kulgili.

Peyzajda boshqacha ishora bo`lsa, kompozitsiya turi ham, kompozitsion bog`lanish ham o`zgacha bo`ladi. SHu bilan birga ko`rish, zavq olish diapazonida lirik ohang, emotsional ton o`z kuchini yo`qotadi.

10- rasm. N.G. Karaxan. Tog'larda bahor.

Mazmun odamlarning to'qnashuvi murakkab kartinasi bo'lsa, ichkariga yoyilgan sahna tabiiydir, va umuman shartli bo'shliq alohida oqlanishini talab etardi. Yorug'liksoya bo'lmasa yoki shartli bo'lsa, tekislikka intilish mazmunda esa - ramziylikka intilish bo'lishi. Rassom yorug'likni vosita sifatida qayd etsa, yorug'lik muhitining amalga oshuvi, chuqur fazoning yorug'lik bilan o'zaro ta'siri shubhasizdir. Kompozitsiya tipologiyasi mazmun tipologiyasi asosida tuzilishi kerak.

Kompozitsion vositalar chegaralanganligining juda yaqqol misollarini ba'zan ma'lum mazmunga intiluvchi nofigurativ rassomchilik namoyon etadi (ekspressiv abstraksionizm). o'zbek so'zanasidagi qizil fonda bir maromda joylashtirilgan quyoshning shartli tasvirlaridan iborat. Yashirin timsolni bilmaganda ham so'zananing emotsional ta'siri ma'lum. So'zana - quvonch, yorug'lik timsoli.

11- rasm. O'zbek so'zanasi

Biroq, unga kompozitsion markaz, ushbu format ham, ushbu holat ham kerak emas. Faqat rang va bezak o'ynaydi. Nofigurativ rassomchilik asarida ham kompozitsion tugun yo'q, chunki ma'no tuguni yo'q. Eng yaxshi holda ma'no muallif nomlashidan o'qib olinadi. Yaxshi kompanovkalangan rasmda kompozitsion va ma'noviy markaz muallif nomlashidan mustaqil oson topiladi. U hamma bog'lanishlarni saqlaydi.

Nofigurativ rassomchilik geometrik varianti obrazlarida kompozitsiya qonunlarining tuzilishi tajribalari (Malevich, Mondrian) kompozitsionlikni to'g'rilikka, doimiylikka, barqarorlikka olib keladi. Kartina kompozitsiyasi esa ko'pincha kutilmagan, elementar shakllar muvozanatini izlamaydi, mazmun yangiligiga qarab yangi qoidalar o'rnatadi. Notasviriy dog'larning doimiy takrorlanib joylashuvi faqatgina panjarani, "oboylarni"gina tashkil etadi. Bunda elementlar o'rtasida bog'lanishlar istalgancha to'g'ri bo'lishi mumkin, ular yoyilgan kompozitsiyani paydo qilmaydi, chunki mazmundan faqat iz, ma'no nuri, emotsiyalar qoladi. Bu shakl mazmunning shaklga "o'tishi" kabi o'zining "mazmun shakli bo'lish" mohiyatini rad etib sof shakl bo'ladigan hol. Bu shunday qolki, konstruktiv bog'lanishlar ma'nosiz, konstruktsiya ma'no ifodalash uchun kerak bo'lmaydi. Abstrakt rassomchilikda to'liq bog'liqsizlikni ulug'lash ham endi mavjud, u tekisliklarni dog'lar, tasvirlar qismlari, chiziqlar bilan ixtiyoriy to'ldirishga xos - ustmaqust, yonmaqyon, bog'lanishi to'g'risida qayg'urmay, rasm dog'lari va chiziqlarining bog'lanmasoik holi ruhiy kasallarning ba'zi rasmlariga o'xshab kyotadi. Bunda buyumli mazmun parchalari bo'lishi mumkin, lekin ma'no yo'q. Bu alahlash. Birok, alahlash yashirin o'ylangan bo'lishi mumkin.

Uch hajmli fazoni tuzilishi, istiqbol va plastika, buyumlar va figuralar joylashuvi, shiorlar va harakat - bularning hammasi asar mazmuniga qarab kompozitsion ahamiyatga ega bo'ladi. Aniq asarda mo'ayyan omillar ustunlik qiladi. Istalgan alohida kompozitsion omilga xos va ulardan istalganning tub mantig'ini ifodalovchi ikki asosiy kompozitsion tamoyil bor: analogiya va kontrast. San'at obrazlarida analogiya va kontrast hayot vatafakkur

dialektikasining ifodalanishi. Kontrast obrazli zidlikni ifodalaydi, biroq u bu orqali mustahkam obrazli bog'liqlikni ham o'rnatadi. Bunday tekislik omili, vertikal kabi, gorizontal o'q yoki gorizontal rom chetlarini ko'zda tutishi shart. Gorizontal borligida vertikalning ichki zarurati ham o'rin olgan. Vertikal bo'lish uchun chiziq gorizontalni ko'zda tutadi. Rasm tekisligida yaqqol ajralib turuvchi figura yangilikni atrofidagi fon hodisasini yuzaga keltiradi. Fon figura ajralib turishi uchun zarur. Figuraning yirik masshtabi rasmda kontrast masshtab bilan taqqoslanishni ko'zda tutadi, u o'zida masshtab taqqoslanish talabini jo etadi.

Chuqurlik va tekislik kontrasti, ochiq va to'q ranglar kontrasti, xromatik va axromatik, uzilish va uzluksizlik, kelayotgan va chekinayotgan to'da, statika va dinamika kontrasti, yakunlangan va tugallanmagan vaqt kontrasti: hamma narsada kontrast. Ushbu ta'kidlashda katta haqiqat bor - kontrast kompozitsiyaning asosiy qonuni. Analogiya - universal bog'lanishning boshqa shakli bo'lib, u tekislik omillardan boshlab (yagona mavzuning chiziqli va rangli variatsiyalari) syujetligacha kompozitsiyaning istalgan omillariga tarqaladi. Ɛl' Grekoda shakl - vertikalizm, bu analogiya vazifalarini birlashuvining namoyon bo'lishidir. Djottoda alohida tarzda umumlashtirilgan plastika - bu ular o'rtasidagi analogiyadir. harakat va holatlar analogiyasi - ba'zan variativ, ba'zan oddiy takrorlanishga o'tuvchi - figuralarda, daraxt va qoyalar shakli, arxitekturada - uning o'zida. Rubensda - quyundek chiziqlar va dumalo- shakllar analogiyasi. Ishora qiluvchi shakllar ko'pincha analogiyalarda o'z aksini topadi.

Analogiya va kontrast birqibirini qo'llaydi. Takomillashgan analogiyalar kontrastlarni kuchaytiradi. Kontrastlar rivojlangan tizimida esa analogiya kuchli kontrast bo'ladi. Yuza sathidagi chuqurlik tasviri endi tasvirdagi eng "sirli" unsur bo'lmish yuzada aks etgan chuqurlikning tasvirini o'rganaylik. Bir varaq qog'ozdan iborat tekis sathda chuqurlik tasvirini hosil qilishga qanday erishiladi? Buning uchun agar chuqurlikni tasviriy tasavvur deb atasak, yanada aniqroq bo'ladi. Chunki chuqurlik haqiqiy botiqlik, pastlik bo'lmay, balki bu chuqurlik haqidagi tasviriy tushunchadir. Ammo shunga qaramay, tasvirda o'z aksini topgan

chuqurlikni aniq his etamiz. Biz yuza va yuzaning sathi hamda tasvirning yassiligi haqida fikr yuritgan edik. Ma`lumki, yuzada tasvirlangan har qanday shakl o'sha yuzada tebranishlar hosil qiladi.

Tasvirni birqbiri bilan to'sish, bir shaklni ikkinchisi bilan kesish kabi tasavvurni o'zlashtirish yo'llari haqida bilamiz. Bu tasavvur chuqurlik yasashga ham taalluqlidir. Chuqurlikni ifoda etishda, turli xil rejalar asosida masofa hisoblanadi. Nigoh harakati mato yuzasidan chuqurlik tomon yo'nalishi mumkin bo'lgani uchun, rassomga bu hol yo'nalish hisoblanadi. Bu jarayonni shartli ravishda o'z aniqlik ifodasi va xususiyatlariga ega bo'lgan uchta rejaga bo'lish mumkin. Bu - birinchi, o'rta va orqa rejalaridir.

Idrok etish talablariga ko'ra, bu uch rejani tasviriy yuza tuzilishida katta ahamiyatga ega bo'lgan ba'zi bir xususiyatlar tashkil qiladi. Ifoda etilayotgan jismni makondan ayirib tomoshabin va rassomsiz holi tarzda faraz qilaylik. U go'yo bizga zavq beradigan, atrofimizni o'rab turgan turfa dunyoning bir bo'lagidek tuyuladi. SHu kitobda quyidagi hol sodir bo'ladi: birinchi rejada - ko'p o'rinlarni ko'z ko'rmay o'tkazib yuboradi, uchinchi rejada- buyum uzoqlashganligi sababli barcha ikirqchikirlar aniq ko'rinmaydi. Ammo, ikkinchi rejada esa - buyumlar kerakli darajada ko'rttirilgani uchun aniq ko'rinadi. SHunday vaziyat yuzaga keladiki, unda bizga ko'rinib turgan buyumlarni tasavvur etishimiz uchun birinchi va uchinchi rejalar aniqligidan voz kechishimiz kerak yoki agar hamma narsa bir xil aniqlikda ko'rinishi uchun orqa rejani o'rtagacha, birinchi rejadan esa ikkinchi reja darajasiga surib qo'yishimiz kerak. SHunda barcha rejalar o'rta reja holatida turib qoladi. Ularni bir xil sifatdagil aniqlikda tasvir etish mumkin.

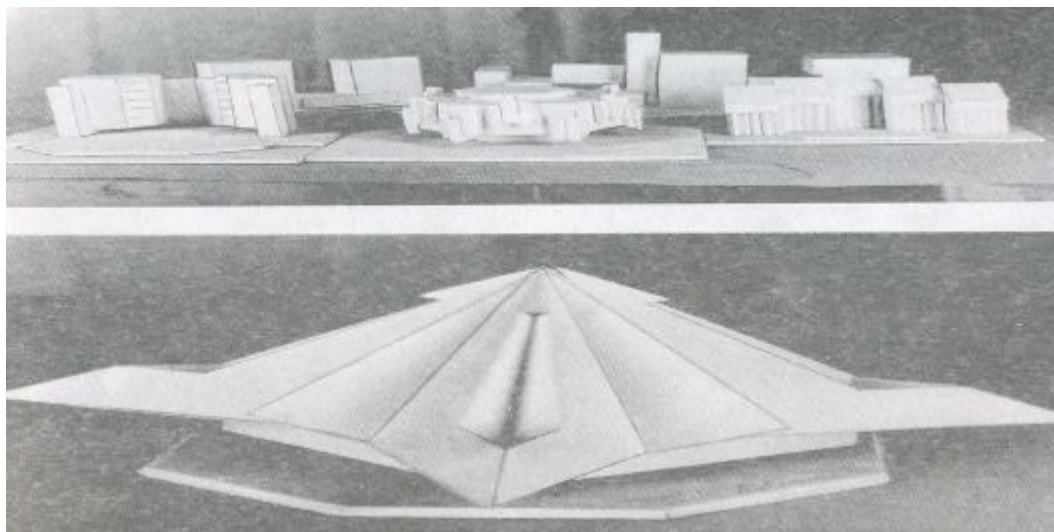
Tasviriy ifoda qo'sh o'lchov shartiga ega bo'ladi va chuqurlikning barcha chizma sifatlarini saqlab qoladi. U tasviriy yuzada "ushlanib" qoladi. Birinchi reja biz tomon cheksiz ravishda o'zni chiqib kelavermaydi, chuqurlik esa mavhumlashadi va nihoyat hosil bo'la olmaydi. Rangli kompozitsiyada bu jarayon shunday kechadiki, chuqurlik tomon harakatlanayotgan ranglar oldingi plandagi qiyofa, shakllar kattaligining ortib borishiga, zid holda birinchi planni egallashiga,

uchinchi plandagi rejalar biz tomon harakatda bo'lishiga olib keladi. Ammo ranglar masalasida kengroq so'z yuritishga to'g'ri keladi. Ma'lumki, chuqurlikni ifodalashda perspektiva qoidasidan foydalaniladi, dedik. Buning uchun avvalo, tuzilishi har xil bo'lgan tartiblarni va ularning tasviriyl ifoda imkoniyatlarini aniqlab olmoq zarur.

CHiziqli perspektivada chuqurlik tomon yo'nalish birinchi plandan boshlab, aniqrog'i, "romda" yoki yuza chetidan boshlab hisoblanadi. Bunda parallel chiziqlar ufqda (gorizontda) to'qnashadi. Bu makonni xayoliyl tasavvur etmoq zarur, chunki kuzatish nuqtasi (uzoqlashish nuqtasi tasvir chegarasidan tashqarida) bo'lib, bu holda buyumlar izchillikda joylashadi. Perspektiva tarkibining yana bir necha xil tartiblari mavjud.

Biz, yuqorida qisqacha qilib oddiy chizmadayoq ko'zga tashlanadigan qaramaqqarshi usullarni aytib o'tdik, xolos. Tasviriyl jarayonda rassom o'zini o'rta planda his etadi. Bunda, orqa va oldingi planlar deformatsiyalanadi, ya'ni o'zgaradi. Lekin umumiy tasviriyl yuzaning ifodasida sifatmi, o'zgarish aniq ko'rinish hosil qiladi, chunki yuzadagi barcha planlardagi ifoda o'rta, eng faol plandagi ifodaga tenglashadi. o'rta plan oldingi va orqa planlar orasida qisilib qolgandek tuyulsada, to'g'ri qisqarishida ham, aks perspektivada ham hech narsa yo'qotilmaydi.

Uyg'onish davrida ishlab chiqilgan, va ayniqsa, teatr bezak rassomchiligida muvaffaqiyatli qo'llanib kelingan chiziqli perspektiva ob'ektiv tasviriyl ifoda yaratishga imkon bermaydi. Bu holda ob'ekt cheksiz ravishda uzoqlashayotgandek hayoliyl ko'rinish kasb etayotgandek tuyuladi. Tasviriyl san'atning ba'zi turlari (kubizm)da ham shunga o'xshash o'zgarishlar yuz bergan edi. Vizantiya va rus ikonasi hamda sharq milliy mo''jaz suratlarida aks perspektiva tushunchasi paydo bo'lib, tasvirlarning shu tarzda aks etishi va shakllanishiga imkon tug'ilgan. Bu holda rassom narsalarga qanday yo'nalishlar nuqtai nazaridan qarayotganligi muhim.

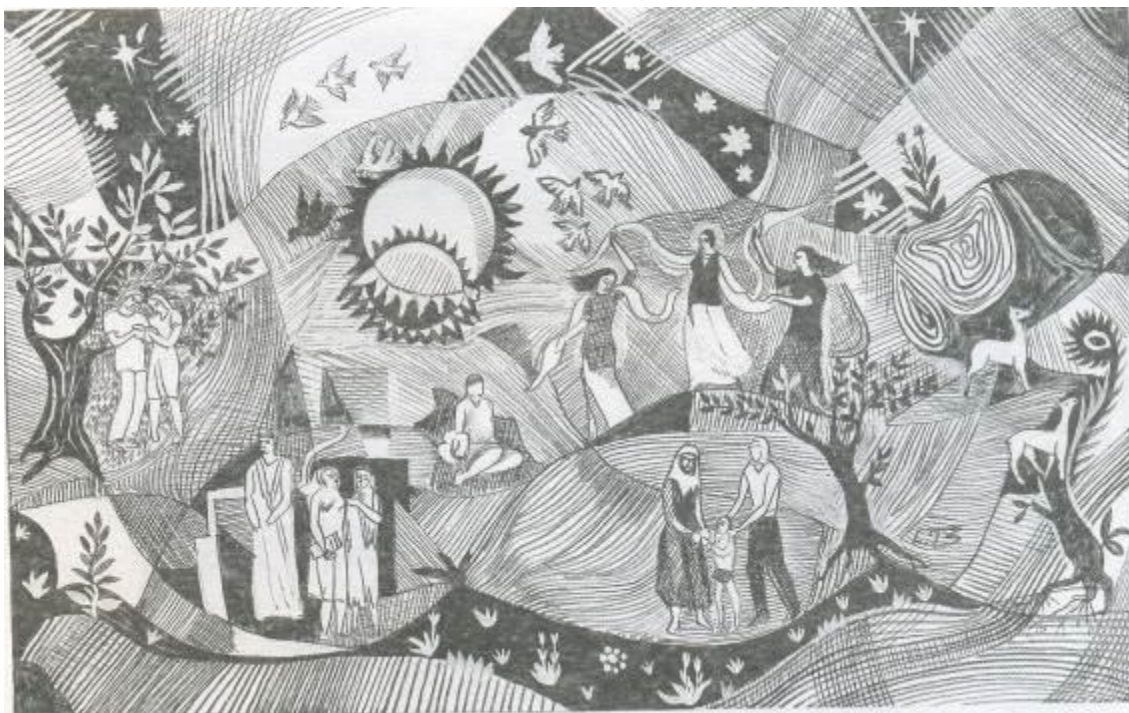
12 -rasm. Kompozitsiyada perspektiva.

Rassom alohida talab asosida ishlagan ko'rinishda tasvirlagan narsalar oddiy tabiiy ko'rinishdan tubdan farq qiladi. Gap shundaki, u hamma narsaga ikki xil nazar bilan qaraydi. Ya'ni, diqqatini bir ob'ektga to'g'ridan turib qaratishi mumkin, uning atrofidagi narsalarni esa go'yo yon tomondan turib ko'rayotgandek bo'ladi.

Hamma narsaga e'tiborsiz, biron ob'ektni alohida, ajratmagan holda umumiy, yalpi qarashi ham mumkin. Birinchi holatda, ob'ektning bironqbir nuqtasiga tikilganida, qolgan narsalarning barchasi shu vaqtda go'yo o'zgarib ketgandek bo'ladi, ya'ni u rassomning diqqatiga bo'ysunadi. Endi diqqatqe'tiborga bo'ysunish holati yuzaga keladi. E'tibordagi buyum (nazorat qilinayotgan ob'ekt) ahamiyat va o'lchov jihatidan o'zgaradi. Bu erda diqqatni yakka o'zi tortgan manzara quchog'idagi odam tasvirini misol qilib olishimiz mumkin. Befarq nazar bilan qaralganda atrofdagi barcha narsalar bir xil ma'noga ega bo'lib qoladi va maydaqchuyda buyumlar farq qilinmagan holda, umumiy idrok qilinadi. Buni, uzoqdan kuzatish deyiladi. Unda har qanday detal yaxlitlikka shu qadar bo'ysunadiki, ular alohida ob'ekt sifatida yashashdan to'xtashga majbur. Sababi, yaxlitlik - ob'ektga aylanadi.

Rassomning ikkala usulda ko'ra bilishi esa ifoda xususiyatlari uslublarini belgilab beradi. Alohida bir ob'ektga e'tibor bilan qaralganda atrofdagi barcha narsalar go'yo muhit tasavvurini tug'diradigan unsurlar bo'lib qoladi va uzoqdan turib kuzatganda jo'z'iy qismlar (aksessuarlar) darajasiga tushib ketadi. Bu ikki yo'lning aralashuvi ijodiy usulning to'laqonli va izchil emasligi haqidagi haqiqatni yuzaga chiqaradi.

Makon, odatda doiraviy idrok etiladi. Nigoh bir nuqtaga tikilgan vaqtda kuz nuri kuzni shu nuqta bilan bog'laydigan radiusni tashkil qilgandek bo'ladi. Nigoh nazorat maydonidagi boshqa nuqtalar tomon astaqsokin yurgizilganda, go'yo yarym doira markaziga tushib qolgandek tuyuladi. Barcha tik va yotiq chiziqlar yarym doira ichida buqiladilar. SHu tufayli ko'rishning doiraviyligiga bo'ysungan holda tik va yotiq yo'nalishlar tasviri bukilgan chiziqlar ko'rinishida bo'ladi. Faqat arxitektura loyihalaridagi barcha tik va yotiq yuzalar singari shartli perspektiva "reyshin" bo'yicha tasvirni va uchburchakni hosil qiladi.

13 - Rasm. Kompozitsiyada doiraviy idrok

Tirik mavjudodlarni ko'rib idrok etish to'g'ri chiziqlar qoidalariga bo'ysunmaydi. Ular umuman kosmik bo'shliqdagi tasavvurda mavjud bo'lmaydi. Suratda barcha to'g'ri chiziqlar tasvirni doiraviy his etishga bo'ysundiriladi. Surat chizmadan shu bilan farqlanadi. Biron bir "to'g'ri" chiziq manzara yoki natyurmortda chizg'ich yordamida chizilsa, u yana egri tasavvur berishi mumkin. Agar nigoh illyuziyasi sifatidagi har qanday chiziq o'zgarishi (deformatsiyasini) inobatga olinadigan bo'lsa, bu taassurotlar ostida tasvir qanday murakkab sharoitda yaratilishi aniq, biroq barcha taassurotlar va shakllar holati hisoboti tasviriy ifodaning murakkab plastinkasini yaratadi.

2.3. TASVIRNI KO'RA BILISH

Ko'rinib turgan yoki tasavvur etilayotgan ob'ektni bevosita tasviriy yuzaga ko'chirish - uning ifodali talqiniga kafil bo'lmaydi. Ifoda darajasi - ob'ektning badiiy qiymatiga optimal yaqinlashuvi, 6y badiiyluk matoga qay darajada aniq ko'chganligi bilan belgilanadi. Lekin shu aniq mezon mavjud bo'lsa ham ob'ekt yangi muhitga ko'chayotib, qandaydir xususiyatlarini yo'qotadi. Jism yassi yuzaga ma'lum o'lchovlarga bo'ysungan holda to'shar ekan, ko'plab o'zgarishlarga uchraydi. Jismning asl ko'rinishi va mato sathidagi ifodasida mavjud qaramaqqarshi va nomutanosib hollarni hal etish kompozitsiya vazifasiga kiradi. Bunday ijodiy jarayon maqsadi yaxlit ifodani izlash, ya'ni badiiy shakl ekspressiyasidir.

Tasviriy vositalar emotsional plastik shaklga qat'iy moslashtiriladi. Bu zaruriyat esa ifoda yaxlitligini talab etadi. Lekin bu yaxlitlik - jismlar ko'rinishi, shakli ustidan to'la hukmronlik qilish, ularni xohlagancha chizib, tomoshabinga o'zga tushunchada tiqishtirish degan so'z emas, aksincha, uning ba'zi xususiyatlari ko'zga ko'rinarliroq bo'ls, o'sha xususiyat ifodasi kuchliroq ta'sirchan chiqadi.

Kompozitsiya jarayonini quyidagicha tasavvur qilish mumkin:

1. Bir muncha tugal bo'laklarga bo'linish va shu ondayoq yig'ilish.

2. Yig'ilishning tarqalishiga qarshi turish.
3. Inkor etish.
4. Abstraktlanish - aniqlikka olib kelish.
5. SHaklsizlik.
6. Turg'unsizlik holatidan muvozanat izlash. Murosasizlik - muros mavqeini tiklash.

Kompozitsiya bu - dialektik jihatdan murakkab jarayon bo'lib, unda faqat eng kichik va oddiy zarrachalar emas, balki butun bir galaktik obrazlar sistemasi kurashi davom etadi. Bu qaramaqqarshiliklar kurashi mazmuni sport musobaqasi kabi qizg'in kurashlarda emas, aksincha o'zaro kelishuvchanlikka erishishda, ma'lum ifoda uchun jipsroq birlashuvdadir. Chunki turli unsurlar kelishuvchanligi asarga o'zgacha ma'no berib, boshqacha hayot bag'ishlaydi. SHuning uchun bu muhim unsurlarni topivd, tanlashga talabchan bo'lish lozim. Ana shunday topqirlik asarning tabiiyligini, purma'noliligini, jozibaliligini, umrboqiyiligini ta'minlaydi.

Rassomning taxmini (fantaziyasi), dunyoqarashi, voqelikka munosabati pirovard natijada, unsurlarni sifat va son jihatdan tanlashida ko'rinadi. SHu o'rinda "Tasvirni tushunish uchun ham tavsiya kerakmi, yoki tasvir qanday yo'sinda ko'riladih" degan haqli savol tug'iladi. Suratga nigoh tashlaganda, diqqatqe'tiborni alohida buyumlarga qaratish va atrofdagi boshqa narsalarni unga nisbatan ko'rib chiqish mumkin. Bu holda atrofdagi muhit go'yo musavvir ta'biri bilan aytganda, "yonlama nigoh"dek idrok qilinadi va asosiy buyumlar ifodasiga bo'ysingan holda deformatsiyada bo'ladi. SHuningdek, umumiy nigoh bilan, "uzoqdan" qarashda, har bir buyumni alohida ajratmay, rasmni yalpi holda ko'riladi. So'nggi holatda barcha detallar shu yaxlitlikka bo'ysunadi. Bu qonunga bo'ysungan buyumlar o'z mustaqil ifodasini yo'qotadi, demak, deformatsiyaga uchraydi, ya'ni o'zlarini yaxlitlik uchun qurbon qilib ifoda mohiyatlarini o'zgartiradilar. Idrok etishning bu ikki usuli kompozitsiya xususiyatini belgilab beradi, deyilsa xato bo'lmaydi.

Birinchi holatda ifoda shiddati aniq seziladi, ikkinchi holatda esa hamma narsa bir tekis, bir xildek tuyuladi. Suratni ko'rgan kishi u yoki bu buyum alohida mavjud bo'lishi mumkinligini hatto tasavvur eta olmaydi. Lekin ba'zi rassomlar unsurlarni alohida tasvirlashga qiziqib ketib, ularga beixtiyor alohida urg'u berib qo'yadilar, natijada bunday unsurlar yaxlitlikdan "tushib qoladi". Bunday holatda kompozitsiyaviylikning eng muhim sharti, mezon bo'lmish yaxlitlik buziladi. Kompozitsiya mahorati aslida yaxlitlik yo'lida xususiyqlikni qurbon berishdir. Lekin "qurbon berish" "unchalik muhim bo'lmagan" unurni e'tibordan soqit qilish degan so'z emas. Chunki ikkinchi "toifali" unsurlarsiz asosiy shakl o'z ifodasini etarli darajada topa olishi mumkin emas. har bir holatda me'yorni bilish zarur. Mayda unsurlar katta miqyosni keltirib chiqaradi, shuningdek, "katta" shakl, vaqt jihatdan idrok etiladigan tasvirda ikkinchi darajaga tushib qolsa ham samara yaxshi bo'lmaydi. Bu holda asar o'z ta'sirchanligini, g'oyaviy salmog'ini yo'qotib qo'yadi.

2.4. OB`EKT VA TASVIR

San'at asarining yaratilish daqiqalari, ya'ni "inkubatsiya" davri - ijodiy jarayonning amaliy davri hisoblanadi. Asarning tug'ilish davri, ibtidosini esa dunyoning birlamchi tafakkur his etish damlaridan izlash lozim. SHu o'rinda rassom qalbidagi go'zallikka intilish, ishtiyoq g'oyat quchli ekani haqida o'ylab qolasan, kishi. Nima uchun rassom aynan bir qator voqealar ichidan bittasini tanlaydi. havas, istak, izlanish badiiy tafakkur uchun zamin hozirlaydi. Lekin quruq xayol yoki ehtiros badiiy yuksaklik hisoblanmaydi.

Biror shakl matoga ko'chirilsa va hatto rassom tomonidan g'oyat bezalib, tirik tabiatdagidek jonlantirilsa ham, u faqat voqelikni naturalistik yoki romantik jihatdan aks ettirishi mumkin, holos. Bu asar iste'dod yoki g'ayrat hisobiga bajarilishi sababli san'atga dahldor hisoblanadi. har qanday san'at asari esa turli materiallar, rangqbo'yoqlardan foydalanib yaratilgan bir mo'jizadir. Agar o'sha voqelik tasviriy modelni, badiiy ifodani o'zida mujassam etmasa, tasviriy san'at undan manfaatdor bo'lolmaydi. SHuning uchun ham ko'rgan narsadan, voqeadan

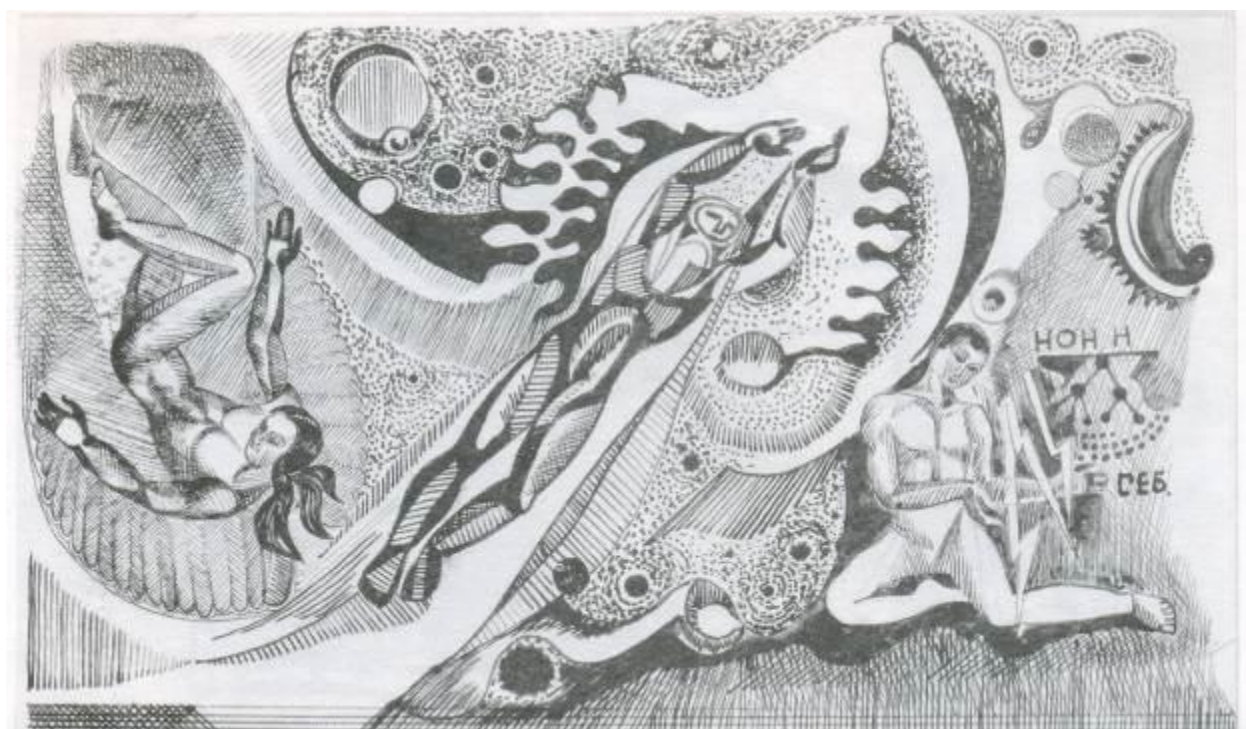
hayratlangan, maftun bo'lgan, hayajonlangan rassom agar hissiyotlarini gavdalantirishi lozim bo'lgan material vositasida badiiy jihatini topolmasa, izlanishda, xayol surishda davom etaveradi. SHundan so'ng ijodning eng og'ir bosqichi - ya'ni badiiy tasavvurning badiiy tasvir sifatida kundalik hayot bilan hamnafas bo'lib yashashi uchun vosita rolini o'tovchi turli unsurlarini qidirib topish boshlanadi.

Natijada bo'lajak asar tagiga etib bo'lmaydigan sirli olamga aylanadi. San'atning barcha qonuniyatlarini o'rganish va hattoki o'zlashtirib olsada, har qanday inson ham etuk rassom bo'lavermaydi. SHuning uchun qo'lidan rasm chizish kelmaydigan, falsafiy mushohada qila olmaydigan kishi o'z kuchini ko'rqo'rona istiqbolsiz mashg'ulotga sarf etmagani ma'qul. San'at asari uning g'oyalarini his etishdan boshlanib, o'sha hissiyot jarayonining ifodasi bilan tugaydi. Bu ijodiy'tsikl o'rtalarida izlanish, tasvir vositalarini tanlash kabi jarayonlar sodir bo'ladi. Bo'larning hammasi ifodaning badiiy shakli yuzaga kelishi bilan nihoyasiga yotadi. Ana shu oraliqda ijodiy uslub o'zini namoyon etadi. Agar rassom o'zining dastlabki hisqtuyg'ularidan uzoqlashib yoki ortiqcha tafsilotlarga berilib ketsa, avvalgi sodda tasavvurdan voz kechsa, u mantiqiy rivojlanish tufayli ijodiy o'sish jarayoniga tushib qoladi. Bu holatda ijodkor, ba'zan boshlangich impul'sga mos tushmaydigan ijodiy uslubga - yuzaki stilizatsiya yo'liga tushib qolishi mumkin. Natijada quyma tarzda tug'ilgan dastlabki hisqtuyg'u badiiy shaklda o'z ifodasini topolmaydi. Ba'zi holatlarda musavvir yagona to'g'ri yo'lni izlab topish uchun etarli darajada izlanmay, tirishqoqlik ko'rsatmay, qiyinchiliklardan o'zini olib qochishi ham mumkin. Ochig'i, bu holda rassom o'z vijdoni bilan yakkamaqyakka olishadi va tabiiyki, obraz ifodasidagi samimiyatni hech kim nazorat qila olmaydi.

Har qanday nazariya biror foydali tajribaning aks sadosi bo'lib, u biror qoidani asos qilib olib ish boshlashga yoki xatoni tushunishga yordam beradi. Tasviriy san'atda kontseptsianing yorqinligi, mantiqi, ifoda vositalari chinakam uyg'unlashib bir obrazga birlashgandagina badiiy natija berishi mumkin. Odatda

jo'shqin ma'noli fikr barcha boshqa umumiy fikrlarni o'ziga mujassam qila oluvchi ichki o'zak bo'la oladi. hissiy - plastik debocha va uning ifoda vositalari rassomning asosiy maqsadi nima ekanligidan dastlabki ma'lumotni beradi. Chunki u maqsadni shivirlab gapirsada, agar u o'rinli bo'lsa, darhol eshitiladi. Ba'zan bunday debocha bilan qattiq "qichqirilsada", uni hech kim eshitmasligi mumkin. Tasviriy vositalar tayyor holda bo'lmaydi, ular faqat shakliy ifoda zarurati tufayli paydo bo'ladi, ular material xususiyatiga bog'liq bo'lib, inson kuzlarining psixofizik ko'rish qonunlariga va ranglarni, chiziqlarni, hajmni, bo'shliqni idrok etishlariga asoslanadi. Bunda ish rassomning madaniyati va mahorati bilan o'lchanadi. Rassom kim o'zih Kashfiyotchimi yoki ixtirochimih Deylik, kashfiyotchi ilgaritdan mavjud narsani izlab topadi va ma'lum qiladi. Ixtirochi esa tamoman yangi narsani yaratadi.

Rassom odatda avval mavjud bo'lmagan narsalarni yaratmoqchi bo'ladi. Ammo san'at buyumi bo'lishni ko'tib turgan narsani kashf etadi.

15 - rasm. Kompozitsiyada ixtirochilik

Rassom o'zining jo'shqin tuyg'ulariga, hissiyotlariga tayanmagan holda tasviriy san'at sohasida biror yangilik yaratishi mumkinmi? Kristallar faqat ichki tarkib mantiqiga shaffof ko'rinish qonuniyatlariga bo'ysungani kabi musavvir ham qo'li ostida turgan vositalar hamda o'z tuyg'ulari doirasida ijod qiladimi yoki qandaydir tashqi muhitdan oziqa olishga muhtojmi? Aslida mavjud bo'lgan, ammo odamlarga ma'lum bo'lmagan narsalarni kashf etish, bu - faxrli ish, ammo tabiatda mavjudlaridan farqli o'laroq yangi shakl yaratish, bu - inson xayolida sun'iy dunyo yaratish demakdir. Bu fikrning nazariy jihatiga aslo aloqasi yo'q bo'lgan ijodiy xulosadir. Kashfiyotchi tabiatning hali echilmagan sirlarini ochish maqsadida uni o'rganadi. U bu bilan o'z usulini mukammallashtirib borar ekan, ijodiy jarayonda ko'rganqkechirganlariga taqlid qilib, o'zlashtirish asnosida maxoratini namoyon etadi. Ixtirochi esa aksincha, tabiatda kashf etilganlaridan sifat o'zgarishlari yasaydi va yangi badiiy shakl yaratadi. Ammo formulalar tili bilan gaplashadigan matematik ramziylikni tafakkur chegarasidan tashqariga olib chiqib ketolmagani kabi dunyoning sun'iy shakllarini "kashf etish" ham nisbiylik qonuniga asoslangan bo'lib, ma'lum estetik doirada amalga oshiriladi. Kashfiyotchi tabiatning bitmasqtuganmas jumboqqa to'la sirli kitobi qoidalariga suyangan holda kutilmagan uslub yo'llarini tanlashga, dunyoga har qanday bir burchakdan turib, o'z nuqtai nazaridan kuz tashlashga haqlidir. Ammo u oddiy kuzatuvchi bo'lib qolavermaydi. Tabiat unsurlari ichida ko'proq nimani qadrlash uning o'ziga bogliq narsadir.

Ixtirochi tabiatning ko'pdanqko'p qonunlarini tushungan, e'tirof etgan holda o'z bilimi asosida, go'zalligi beqiyos tabiatdagi turli shakllar va kombinatsiyalarni o'z holicha topib odamlarga taqdim etadi. U hayotni uzluksiz o'zgarish jarayoni deb tushunadi. Albatta, o'zi ixtiro etayotgan narsalarni tabiatdan tayyor holda olmaydi. Bu jarayon murakkab izlanishlar samarasidir. Ixtirochi tabiat bilan o'zaro yangi munosabatlarni yaratadi. Bunda u statistik xulosalarga emas, balki o'z sezgilari, oldindan ko'ra bilish qobiliyati, hamda voqealarning mantiqiy rivoji qonuniyatiga suyanadi. U, ko'pincha, ko'rinishning o'zgaruvchan tasviriga

yashiringan, dunyo tilsimlarini kashf etishga tushunishga harakat qiladi. Kelajakka amaliy va badiiy jihatdan murojaat etishga intiladi.

Ixtirochi - ijodkor, rassom uchun dunyoni tushunish va uni badiiy jihatdan ifoda qilish soʻq mutanosiblik qonuniga asoslangan jarayon emas. CHunki koʻrinib idroklanadigan va his etiladigan dunyoga nisbatan boʻladigan munosabatlar ixtiyoriydir. Nisbat qonunni barcha imkoniyatlarni qayta koʻrib chiqishga va yangicha munosabatlarni belgilashga majbur qilib, ayni zamonda xususiylikni, butunlikni his etishni ham taqozo etadi. Dunyoga boʻlgan munosabatda rassomning nuqtai nazari muhim ahamiyatga ega. Ana shu nuqtai nazarda baʼzan dunyo favqulodda, turfa koʻrinishlarga ega boʻladi. Pirovard natijada undagi narsalar qanchalik oʻzgarsa musavvir ham yangiqyangi rakuslar kashf etaveradi. U illyuzionist kabi maʼlum chegara doirasida harakat qilmaydi, balki ijodiy faoliyat orqali badiiy vositalarni ishga solib, dunyoni yangicha, oʻzga holatlarda koʻrsatadi. Bu bilan rassom dunyoni abetrakt yoki aniq oʻrganishga koʻmaklashadi. Dunyo haqidagi tushunchani qanday holat koʻproq boyitadi: bir nuqtada turib kuzatishmi eki turli nuqtalardan turib kuzatishmih - degan savol tugʻiladi. Tabiiyki, inson erda yashaydi, quyosh va sayyoralar uning atrofida harakatda boʻladi. Əndilikda bu tushunchaga oʻzgarish kiritish mumkin, yaʼni insonning oʻzi koinotdagi harakatning bir qismi va ishtirokchisi boʻladi. SHunday ekan, dunyoga nisbatan fikr ham oʻzgarishi kerak! hozirgi zamon sanʼatimizda bu masala juda orqada qolayotganini payqamay ilojimiz yoʻq.

2.5. TASVIRIY IFODA VA UNING YUZADAGI TALQINI

Tasvir oʻz mohiyati jihatidan boshqa odamlar idrok qila olishi mumkin boʻlgan gʻoyalar, hisqtuygʻular, tushunchalar, obrazlarni koʻrgazmali ifodalash omilidir. Yaʼni tasvir odamlar orasida badiiy va maʼnaviy muloqot vositasi vazifasini bajaradi. Masalan, biron soʻzni anglatadigan tasvir qadimiy suratxat zamondoshlar va kelajak avlodga hisqtuygʻu yoki gʻoyaviy axborot oʻzatishtning eng qulay vositasi boʻlgan. Bunday yozuvlarni qulaylashtirish maqsadida tasvirda ifodalanayotgan buyumlarga xos belgilar oʻta darajada umumlashtirilgan.

Suratdagi shaklni ifodalashni umumlashtirish jarayonining to'xtovsiz davom etishi ierogliflar, mixxat, va nihoyat harfi ixtiro qilishga olib keldi. harf bu jarayonning pirovard natijasi bo'lib qoldi va u shartli belgiga aylandi. (Misrning suratli harflarini eslang). Ieroglif suratli yozuv bilan uzoq bo'lsada aloqaga ega, harf esa bunday tasviriyl imkoniyatdan tamoman uzoqdadir. Bu erda abstraktlashgan tasvirning chegarasi yaqqol ko'rinib turadi. Uni umumlashtirish darajasi shaklga xos - belgilar saqlanib qolguncha rivojlanib boradi.

Abstrakt san'at aynan shu chegarada: haqiqatni his etish va mavhumlik orasida turadi. SHu chegarani bosib o'tish bilan shartlilik intihosiga etib boradi. U bilan odam orasidagi muloqot murakkablashadi. CHunki shartlilik doimo axborotni o'qib olishni talab qiladi. SHunday bo'lgach, shartli belgilarga hamma tushunavermaydi, ammo ma'lum shartqsharoitlarda mo'ayyan shartlilik ommalashadi, umumjamiyat mulkiga aylanadi ya'ni keng miqyosda tarqaladi. SHunda ham bevosita muloqot o'z o'rnini bevosita holatga bo'shatib beradi va uni idrok etish ma'lum darajada tayyorgarlikni talab qiladi.

Tabiiy tasvirning belgili yozuvga qadar bo'lgan evolyutsiyasini tasavvur etish insoniyatning tasviriyl san'atga munosabatini qanday bo'lganligini birmuncha oydinlashtiradi. Tasvir muloqot vositasidan belgili yozuvga aylanganidan keyin ko'rgazmali tasvir alohida yo'ldan - yuzaga chiziladigan asarlar orqali rivojlandi.

Qadim zamonlardan buyon tasviriyl san'atda ikki yo'nalish: naturagrafiya va ideografiya mavjud bo'lgan. Ularning qaysi biri ustun ekanligi haqidagi bahslarga berilmasdan shuni ta'kidlash kerakki, bu ikkala yo'nalish ham insonning ma'naviyl tabiatiga mos tushadi. Agar naturografiya, ko'proq, tabiat va tashqi qiyofani ko'rsatishga harakat qilinsa, ideografiya esa.uning mohiyati ifoda etiladi. Ba'zan tasvirdagi bu ikki yo'nalish birlashib ketadi. Boshqacha aytganda, bu tasviriyl san'atdagi naturalistik, ramziyl (simvolik) ravishda fikrlash va his etish demakdir. M. Bernshteynning fikricha ramziyl fikrlash doimo diniyl yoki falsafiyl ifoda uchun ko'l keladi. Bu holat turli shakllarni tasvirlashda izoh beruvchi vosita sifatida ham zarur. Bu g'oya yo'lida naturachilik maktabining tashqi ko'rinishga xos ba'zi

unsurlaridan ko'z yumilib, g'oyaga urg'u beruvchi shakllar mubolag'a bilan tasvirlanadi.

Yuksak badiiylikka erishishga qaratilgan har qanday harakat asarning har bir unsuriga ko'proq yuk tushadi, shu sababli tasviriy vositalar g'oyat ehtiyotlik bilan ifoda etilishi zarur. Tasviriy vositalar plastik g'oya tomon o'zgarib boradi. har qanday ishora, hatto kichik unsur ham rassom qo'lining izidir. Suratda rassom qalbini larzaga keltirgan fikrlar to'liq bo'lishiga erishmoq zarf.

Sahnadagi aktyor obrazni risoladagidek harakatlar qilish, yuz imoqishoralari va ovozini o'rniga qo'yish orqali tomoshabinga etkazishi kerak. Bu erda ikki zarurat bo'lishi mumkin. Agar "qo'l" oldinga ketib qolsa, unda hunarmandlik asari bo'lib qoladi. Agar "qo'l" orqada qolib ketsa - unda aniqqarvon nutq o'rniga tushunib bo'lmaydigan g'o'ldirash eshitiladi, ichki holatni ifoda etishda ojizlik seziladi. Rassomning tasvirida esa harakat rassom hisqtuyg'ulari bilan uyg'unlashib ketishi lozim. SHundagina ijodkor sehrli qo'lining izi ijodiy hamjixatlikka erishadi.

16 - rasm. Kompozitsiyada rang - baranglilik

Har qanday chizgi, iz esa ma'lum bir ifodaga ega bo'ladi. Rassom ishga tushgach, qil qalamni shunday dadil yurgizishi kerakki, u yurak tubidagi teran fikrlarni yuzaga chiqarsin. SHundagina tashqi dunyo ranglar tilida, tasvir yuzasida, chizgida (suratda) qanchalik o'z ifodasini topayotgani ravshan bo'ladi. Bunda surat, chiziqlar, rangli dog'lar, ularning ifodalanishi aks ettirilayotgan narsa qiyofasida mavjud rang ohanglari bog'lanishining ideografik yozuvi sifatida namoyon bo'ladi. Bu hol rassom kompozitsiya yaratishida ifodali qurilish ashyosi bo'lib xizmat qiladi. har bir tasvir usuliga hisqtuyg'uga boy rangqbaranglik deb qaramoq kerak. Ranglar tovlanishi kompozitsiyaning muhim unsuri bo'lib, bu qso'zsiz raqsdir. U tasvir yuzasida har qanday ezgu fikrni ifodalaydi.

2.6. TASVIR YUZASI

Tasvir har qanday yuzaga tushiriladi. Yuzalar yassi, botiq, bo'rtgan bo'lishi mumkin. SHuni ta'kidlash lozimki, tasvir usullari o'zgarib turadi. Yassi yuza rassomni frontal yoki tik holatda "tasavvur etishga" majbur qiladi. Botik, yuza uni muhit markaziga intilishga majbur etgandek bo'ladi, bo'rtgan yuza esa rassomlarni markazni aylanib o'tishga majbur etadi.

San'atda yassi yuzaga rasm ishlash keng tarqalgan har qanday yassi yuza tabiiyki bo'yiga, eniga va ma'lum shaklga ega. Rassom o'ziga ma'qul bo'lgan shaklni tanlaydi yoki yuzaning formati qanday ko'rinishda bo'lishi me'moriy inshoot talablaridan kelib chiqib belgilanadi. Bu holda shakl musavvir oldiga o'z shartlarini qo'yadi. Bu haqda mashhur rassom Matisning ta'rifi: "Agar men bir varaq qog'oz olib shu qog'oz formatiga bog'liq bo'lgan suratni chizsam, nisbatlari boshqa bo'lgan, masalan, to'rtburchak o'rniga kvadrat bo'lsa, men bu suratni qog'ozda qayta chiza olmayman. Lekin men, o'xshash shakldagi qog'ozga o'n barobar katta qilib ko'chirish to'g'ri kelganda ham oddiy kattalashtirish yo'li bilan cheklanmagan bo'lur edim" [7].

Rassom kompozitsiyani kattaroq matoga ko'chirayotganda, rasmdagi ifodani saqlab qolish uchun matoni kataklarga bo'lib o'tirmasdan, suratni xayolida yangidan jonlantirishi, uning tashqi ko'rinishini ijodiy tarzda o'zgartirishi kerak. Xo'sh, qandaydir tasvir tushirilgandan so'ng yuzaning nominal kattaligi masalasi nima bo'ladi? Avvalo, tasvir, uning o'lchovlari yuza o'lchovlari bilan masshtab jihatidan moslashadi. Yirik tasvirda yuza katta ko'rinadi. SHuningdek, nominal yuzaning ko'zga tashlanadigan shakli ham o'zgarishi tasvirning kattaqkichikligi va joylashishiga qaraib balandroq yoki kengroq ko'rinishi mumkin. Ya'ni, tasvirning format yuzasiga bo'lgan qiyosiy ifodasi kuchga kiradi. SHunday qilib rassom yuzaga ilk bor qo'l urishi bilan xohlasa qxohlamasa nisbiy mutanosiblikka erishish uchun kurashga kirishadi. Yuksak badiiylik darajasiga etkazilgan har bir asarda yuzaning qarshiligi holati sezilib turadi. Bu erda rassom materialga nisbatan ham real munosabatda bo'ladi.

Yuza shakli va tasvir nisbatiga xos ikki misolni ko'rib chiqaylik. Birinchidan, rassom shaklning yaqqol ko'rinib turgan tasvir o'qini qaytaradi, ikkinchidan, shaklga zidmaqzid holatda kompozitsiyaning asosiy dominantlarini joylashtiradi. Faraz qilaylik, u ufq bo'yicha cho'zincho to'rtburchak shaklda, nisbati 1:5 ga teng bo'lsin. Bunda qilinadigan birinchi ish - uning o'zunligini aniqlab olish maqsadida yuzasini bo'laklarga bo'lib chiqishdan iborat. Ammo u tik bo'laklarga bo'lib tashlansa, ko'rinishidan o'zun "tuyulayotgan" yuza o'zunlygi yanada o'zunlashgandek bo'ladi. Bunga sabab, kuz shaklni o'zunligicha emas, balki bo'laklar orqali idrok etishidadir. CHunki uni o'z holicha idrok etishga ko'p vaqt kerak bo'ladi. Agar to'rtburchakni bo'laklash orqali erishilgan tasviriy natija rassomning kompozitsiya talablariga to'g'ri kelsa, u holda shunday echimda to'xtash mumkin. Lekin umumiy shaklning to'rtburchakligi e'tibordan chetda qolmaydi. Ana shunda yangi komponentda, to'rtburchak cho'ziladi, uning uzunligi bo'ylab cheksiz harakat cheklanadi. SHunday qilib, ikkita qaramaqqarshi tasavvur: bo'laklash va birlashtirish paydo bo'ladi. SHuni nazarda tutish kerakki, tasvirdagi bunday ikki qaramaqqarshi tasavvur qilish kurashi san'atga xos bir holdir.

San`at asarlaridagi bunday kurash birlashishni tarqalish ustidan, to`planishni yoyilish ustidan, batartiblikni vayronalik ustidan g`alabasini namoyon etadi. Ya`ni, muvozanat hosil bo`lmaguncha bu jarayon o`zluksiz davom etaveradi. Elementlar muvozanati, tortish va keskin farqning ma`lum bir vaqtda mutanosib holatni yuzaga keltirgani - uyg'unlik, ohangdorlik (garmoniya) deb ataladi. Demak, yuzaning garmonik holatida uni qismlarga bo`ladigan va yagona ifodaga birlashtiradigan kuchlar muvozanati, o`zaro uyg'unligi hosil bo`ladi, hatto biror tasvir bo`lmagan bir varaq qog'ozda ham shunday potentsial holdagi barcha imkoniyatlar bo`lishi mumkin. Kvadrat o`z qo`zicha biror harakatni ifodalamaydi, ammo uning ichida tortishish kuchlari mavjuddir.

Biz yuqori, past, o`ng va chap qismlarni, burchaklarni turlicha idrok etamiz. Uning yuqorisi go`yo engilroq, past esa og`irroq "tuyuladi". CHapdan o`ngga qarab og`irlik zalvori tobora oshib boradi. Burchaklar diagonallarini ham xayoliy yo`nalishlar ushlab turadi. Biz tasvirni chizayotganimizda holat mutlaqo o`zgaradi. Masalan, biz kvadratning pastida bir dog` hosil qildik deylik. SHu bilan harakat yo`nalishini pastga tomon ishora etamiz va asosning vazminligini yanada kuchaytiramiz.

Agar biz shu yo`sinda dog`ni yuqoriga yo`naltirsak, past engillashadi. Agar urg`u chapdan o`ngga va aksincha bo`lganida ham, xuddi shu holat yuz beradi. SHunday qilib, neytral holatdagi yuza tasvir tushgandan keyin mo`ayyan tomonga yo`naladi. Yuza bo`ylab tasvir yuritilar ekan, turli darajadagi qarshilik his etiladi. qo`shaloq kompozitsiyada esa yuzaning chetlari va o`rtasiga munosabati hisobga olinadi. Tasvirni shunday joylashtiramizki, uning ma`nosi va ahamiyati ko`rinish qoidalariga mos tushishi kerak. Keyin tasviriy unsurlar boyitilib borib, asosiy urg`uga bo`ysundirilishi zarur. SHunday qilib, harakatning yo`nalishidan, tormozlanishidan va to`xtatishidan belgilangan koordinatlar bo`yicha foydalanish mumkin. Ammo qo`shalok; harakat deyilganda, qo`shaloq tasvir emas, balki faqat ikki koordinat bo`ylab qilinayotgan harakat nazarda tutiladi. Rassom V. A. Favorskiy shunday degan edi: "Suratchilikda ishlatiladigan eng oddiy vositalar

plastik bo'lganligi uchun yassi tasvirni yaratib bo'lmaydi" [8]. Endi yuza sathidagi tasvirni ifodalashda eng muhim bo'lgan boshlang'ich nuqta sifatidagi yuzani saqlab qolish masalasiga keldik.

V. A. Favorskiy bu borada shuni ta'kidlaydi: "Yassi tasvir etish masalasi tufayli beixtiyor ravishda tasvirning boshqa usul - tasvir yuzasini yo'qotishga intilayotgan, xomqayollikni, tomoshabinni aldashgacha olib borishga intilayotgan usul haqidagi masala o'rta qo'yiladi". Illyuzionistik deb atash mumkin bo'lgan bunday tasvir, faqat tendentsiya sifatida bo'lishi mumkin. Bu tomoshabinning aldanishga xohishi kuchliligidan va murakkab vaziyatda bo'ladi. Bu odatda panoramada yoki diagrammada sodir bo'ladi. SHunday qilib, go'yo ikki qaramaqqarshi usul: yassi tasvir va illyuzionistik, ya'ni yuzani yo'qotishga intiladigan usullarning borligini tan olish lozim. Lekin barcha davrlarning klassik, rangqbarang va murakkab san'ati hech vaqt na yassi, na illyuzionistik tasvirdan foydalangan emas. hech qachon yuzani yo'qotishga intilgan emas. Balki tasviriy yuzadan foydalangan. Ichini va rejalarini tuzatib yoki hajmini tuzayotib undan asos sifatida foydalangan, rel'ef kabi juda murakkab, masalan Titsian; Rembrandt yoki Dyurer kabi hajmlarni yuzada keng ifoda etgan greklarning vaza va tasviriy san'atidan tortib italiyaliklarning renessansi, barokko va boshqa davrlarga xos bo'lgan butun klassik san'at shunday yo'l tutgan" [8].

Yuza turli tarzda ifodalanadi. Ammo u tasviriy usul asosi sifatida alohida mazmunga ega bo'lgan. hamma erda tasviriy yuza asos sifatida mavjuddir. U makonda rejalarini va asosiy mazmunni ifoda etishga imkon yaratadi. Illyuzionistik tasvir yuzani butunlay yo'q qilishga qodir emas. U faqat qo'sh ma'noli va nomaterial ifodalarni aks ettiradi, tasvirni yo'q qilishga harakat qilishi bilan ham asliga o'xshatib yuboradi. CHunki illyuzionistik usul hayotiy shakl tarzini buyumlarning ko'rinishi shakliga almashtiradi. Xayolan qayta tasvir etishga intilish konformistik tendentsiyaga xos bo'lib, u shakldan bahra olayotgan muhitni; to'sib qo'yadi va natijada yakkalanib qolgan buyumning faqat amaliy ahamiyati bo'rtib ko'zga tashlanadi.

Tasviriy san`at sohasidan keyingi yillarda chiqarib tashlangan illyuzionistik usulni tilga olmaslik ham mumkin. Ammo buning iloji yo`q, chunki yuzada biror mazmunni tasvir etish rassomlar va tomoshabinlar orasidagi muloqotni shu qadar uzoqlashtiradiki, beixtiyor ish munozarali tus oladi. Endi munozarani chetga qo`yib masalaning mohiyati haqida fikr yuritaylik.

V. A. Favorskiy bu borada savolni shunday qo`yadi: "Illyuzionistik (xayoliy) tasvir bo`lishi mumkin emas, deb ta`kidlasa bo`ladi, lekin unga qaramaqqarshi bo`lgan yassi tasvir bo`lishi mumkinmih Bo`lishi mumkin emas ekan, yassilik va tekislik orasida farq bor. Yassi tasvirning bo`lishi mumkin emas, chunki har qanday tasvir yuza bilan chuqur muloqotda bo`ladi". Yoki yana V. A. Favorskiyning tili bilan aytganda: "... uning ustida yotgan narsa hal qiluvchi ahamiyatga ega" [8].

Ayniqsa, bu hol soya tarzidagi tasvirda aniq ko`rinadi, yassilik tasvir chetlariga qarab aniqlanadi va shunda u goh yuzada yotadi, goh tasvir ortidagi sath (fon) tomon harakatda bo`ladi. Soya tarzidagi tasvir shakli ijobiy (aylana) va salbiy (uchburchak) bo`lishi mumkin. Tasvirni hosil qiluvchi markaz ichida joylashgan shaklga ijobiy shakl, markazdan tashqarida yotsa salbiy shakl deyiladi.

Murakkab, turli xil geometrik shaklli qiyofalar zaminida hosil bo`lgan tasvirda (masalan, odam soyasi) chetlar goh fon ustiga yotadi, goh fon uni siqib boradi va shunday qilib, yuzaning tebranma harakati hosil bo`ladi. Bu tasviriy harakatdir.

2. 7. RASM VA KOMPOZITSIYA

Kostyumni tashkil etuvchi buyumlarni loyihalash bir necha bosqichdan iborat:

- buyum assortimentini aniqlash;
- buyumga qo`yiladigan funktsional, estetik, texnik va hokazo talablardan kelib chikkan holda, ularni tahlil etish;

- buyum ushbu assortimentning rivojlanish perspektivasini aniqlash;
- shakl kompozitsiyasi, materiallar tavsifi, kolorit va texnik echim, ya'ni rivojlanish perspektivasini hisobga olgan holda, ushbu assortiment buyumlarini iishlab chiqish.

Buyumning estetik konseptsiyasini ishlab chiqish uning kompozitsion tuzilmasini izlashdan boshlanadi.

Kompozitsiya (lotincha "composition" so'zidan olingan bo'lib, birikma, tuzilma ma'nosini bildiradi) - badiiy asar qismlarining ahamiyatli nisbatidir. Bu tushuncha amaliyotda bir qancha ma'noni anglatadi. Kompozitsiya - musiqa, amaliy san'at, mo'ykalam asari yoki libos ham hisoblanadi.

Libos kompozitsiyasi - kiyimning tuzilishi hamda bichimni hosil qiluvchi detallarning birlashmasi bo'lib, uning mazmunini ifodalaydi.

Kompozitsiyadan maqsadqfunksional, texnik va texnologik jihatdan takomillashtirilgan zamonavny forma hosil qilish bilan birga, chiroyli, uyg'un, hamma qismlari o'zaro mutanosib, majoziy, atrofqmuhitga uslubiy jixatdan bog'liq bichim hosil qilishdir [4].

Mo'ayyan libos kompozitsiyasi hakida so'z ketganda, insonning kostyumdagi badiiy - obrazlilik ifodasini ta'minlovchi ba'zi hajm, detal va elementlarning o'ziga xos tuzilishi tushuniladi.

Ijtimoiy - iktisodiy sharoit va xuqukiy - estetik normalar o'zgarishi tufayli inson obrazi ham o'zgarib keladi.

Rassom bu o'zgarishlar tendentsiyalarini sezgirlik bilan ilgagan holda, o'z san'atining vositalari orqali "yangi" insonni ifodalaydi. SHu sababli libos - o'z zamonasining estetik va ijtimoiy jixatlarining ifodasidir.

Rassom ish faoliyati ancha murakkab. hissiy - sezgi darajasida paydo bo'lgan g'oya va obraz eskiz ko'rinishda qog'oz yoki maket ko'rinishda yuzaga

kelar ekan, etarli mahoratni talab etadi. Эskizlarning mantiqiy taxlili, ulardan eng sarasini tanlashni va so'ngra unga kompozitsiya qonunlari asosida ishlov berishga imkon yaratadi. Bu ish jarayonida kompozitsiyaning kuyidagi vositalaridan foydalanishga to'g'ri keladi: shaklga ishlov berish; mo'ayyan plastik xususiyatli va fakturali materiallarni tanlash; shaklni koloristik tashkil etish; shaklning asosiy qismiga urg'u berish.

SHunday qilib, maqsadli yo'naltirilgan ijodiy faoliyat jarayonida yaratilgan shakl kompozitsiyasi - ushbu faoliyat mahsuli bo'lib hisoblanadi va ma'lum xususiyatlarga ega bo'ladi.

Kompozitsiyani alohida jarayon, tasvirlash asosiy uslubidan farqlanuvchi alohida usul deb qarovchi fikr mavjud. To'g'ri, aniq, ob'ektiv, akademik rasm bo'lar ekan. U kompozitsion emas, faqatgina naturani aniq aks etadi. Kompozitsiya esa bu rasmning anchaqumuncha erkin bezagi bo'ladi.

Kompozitsiya to'g'risida bunday tasavvurga ega bo'lgan maktab asosan faqat "to'g'ri" rasmga o'rgatgan, kompozitsiyani esa rassomning ixtiyoriga qo'ygan va kompozitsiyani haqiqatdan alohida badiiy uzoqlashishi, naturaning qandaydir buzib ko'rsatilishi, hatto badiiy firibgarlik, ayyorlik deb hisoblagan. Bunday qarash rasmni borliqning aniq ifodasi, deb kompozitsiyani esa bu ob'ektiv tasvirni badiiy qiziqarlicha aylantiruvchi nayrang kabi alohida jarayon deb ko'rsatadi. Bu qarash albatta noto'g'ri, va bu erda bayon etilgan ko'rinishda uni biron kishi qabul etmaydi. Biroq, uni bunday qo'pol va ochiq ko'rinishda qabul qilmagan holda, ko'pchilik akademik to'g'ri rasm to'g'risida fikr yuritiladi va mantiqan to'g'ri bo'lib, narsalarni badiiy qiziqarli qilishning ma'lum retsepti sifatida kompozitsion muammoning mavjudligi bilan bog'liq alohida tomonlarini qabul qilishlari kerak edi.

Kompozitsiyaning mohiyatini ko'rib chiqamiz. Biz borliqda qabul qiladigan barcha narsa fazo va vaqtda qabul qilinadi, va hech bir narsani biz faqat vaqtda yoki faqat fazodagina alohida qabul qilmaymiz. Borliqni biz uch o'lchovda emas,

to'rt o'lchovda qabul qilamiz (to'rtinchi o'lchov - vaqt), shu sababli rasm real borliqni aks ettirishi kerak bo'lsa, uning oldida vaqtni aks ettirish vazifasi turadi.

Biz qabul qiladigan barcha narsa harakatlanadi va yashaydi. Aytaylik, biz nisbatan harakatni to'xtatishimiz mumkin, masalan modelni mo'ayyan holatga o'tqazish, biroq o'zimiz vaqtda qabul qilib harakatlanamiz. Aytaylik, biz qimirlamay o'tirib, ko'rish nuqtasini tanlashimiz mumkin, biroq bu ko'rish nuqtasining ikki ko'zi bor (biz binokulyarmiz va, bundan chiqadiki, vaqtda siqilgan harakat, bir vaqtda berilgan vaqtdek).

Vaqtdan tashqari qabul qilishga shartli bo'lsa ham yaqinlashishi uchun biz bir ko'z bilan qarashimiz va undan naturani loyihalashtirish uchun ob'ektiv kabi foydalanishimiz kerak. Bunday tasvir, albatta, faqat shartli ravishda vaqtdan tashqari bo'ladi, chunki bitta ko'z ham harakatlanadi, ham qabul qilish uchun vaqtdan foydalanadi. Biroq har holda ma'lum shart bilan bu tajribani tahlil maqsadida qabul qilishimiz mumkin, lekin bunday tasvirni real borliqni aks ettiruvchi deb hisoblay olmaymiz, chunki u, ya'ni borliq, ham vaqtiy, ham fazoviydir, bunda esa biz faqat fazoviy tasvirga ega bo'lamiz. Misol bo'lib, chopayotgan ot va yurayotgan odam harakatining lahzalik surati xizmat qila oladi. Bu deyarli hamma vaqt noqulay holat bo'lib, harakatni aks ettirmaydi va rassom bir tasvirda bir necha lahzani birlashtiribgina harakatni tasvirlay olishini biladi (o'zida oldingi harakat qoldiqlari va keyingisining boshlanishini mujassam etuvchi tasodifiy holatlarga istisno bo'ladi). Biroq, yuqorida aytilganidek, biz o'zimiz ham, rassom ham vaqtda bo'lamiz, naturaning qabul qilinishi ham tasvirlanishi ham vaqtda ro'y beradi va uni uslubiy hisobga olishi kerak. SHunday qilib, badiiy bo'lishga intiluvchi tasvir vaqtni tashkil etish, tasvirlash vazifasiga ega. Bu biz tarixiy voqeani tasvirlashimizda ham, harakatlanayotgan buyumlarni tasvirlashimizda ham, nisbatan harakatsiz buyumni qarab chiqishimiz, ushlab ko'rishimiz va o'rganishimizda ham o'rin tutadi. CHunki ma'lumki, biron - bir narsaga ikki ko'zimiz yordamida qaraganda, ko'zlarimizni konvergatsiyalaydigan tekislikda anchaqumuncha sekin ko'ra olamiz.

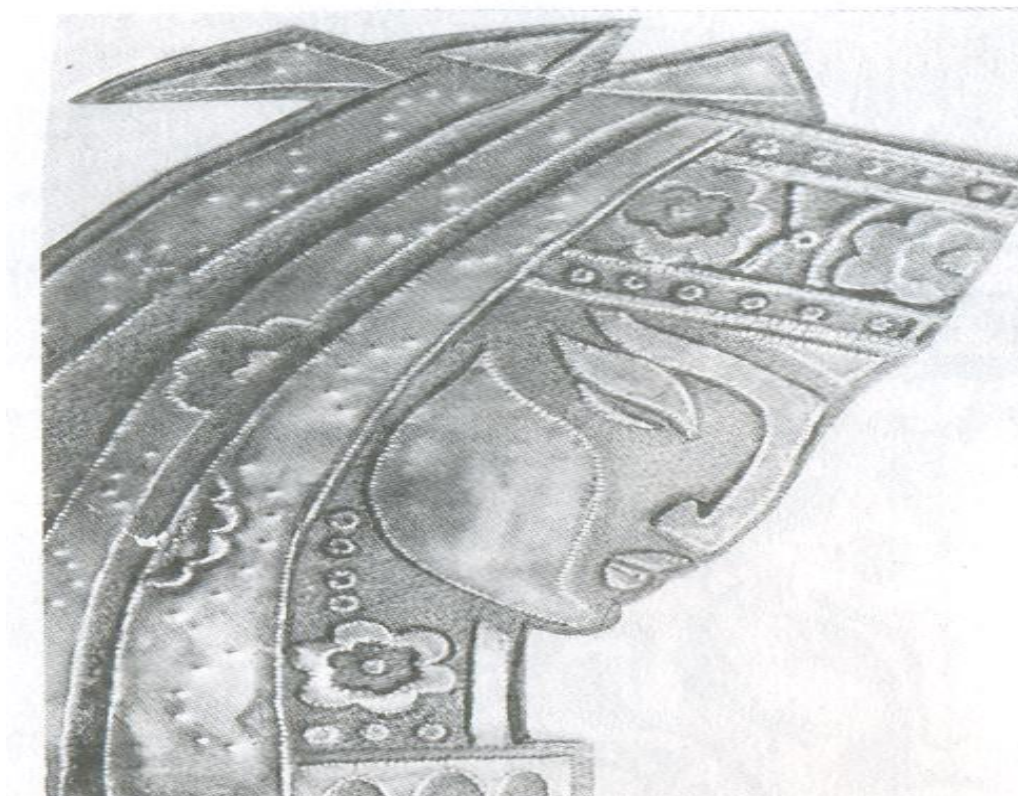
Barcha yaqin va barcha uzoq narsalar ikkiga bo'lib ko'rinadi va shunga ko'ra, o'z o'rnini o'ngdan chapga va aksincha almashtiradigan bo'lib ko'rinadi. SHunday qilib, bu erda ham biz harakat va vaqt bilan duch kelamiz, uni biz yoki bartaraf etishimiz, bu faqat shartli ravishda bo'lishi mumkin, yoki real borliqni tasvirlamoqchi bo'lsak, biz bu sof ko'rinuvchi harakatni hisobga olishimiz kerak bo'ladi. Biroq, ko'rish ham his etish va harakatni qabul qilishdan devor bilan ajratilmaganku, axir. SHuning uchun ko'rish harakati orqasidan ko'p yoki oz miqdorda to'liq qabul qiluvchi kishi barcha hislarini jalb etadi.

Tasvir har qanday rasm, vaqtni tashkil etadi va tasvirlaydi, bunda, albatta, tasvir butunligi to'g'risida savol turishi kerak, chunki turli vaqtni berib uni biz butun, bir vaqtli berishimiz kerak, dinamikasini ko'rsatib, biz tasvirda dinamika - statikani berishimiz kerak, sof fazoviy, shartli rasm esa tasvir butunligini o'ylamasligi kerak, chunki u mexanik tarzda bir vaqtlilikka olib keladi va tom statikaga intiladi. Bu fikrlar to'g'ri bo'lsa, "to'g'ri" akademik rasm badiiy tasvir sohasida mavjud bo'lmay, ko'z yordamida proektsiya shartli uslubi bo'ladi, borliqni badiiy tasvirlashga intiluvchi har bir rasm esa fazo va vaqtda yashovchi borliqni tasvirlash maqsadini qo'yadi, demakki, kompozitsion vazifaga ega bo'ladi.

Kompozitsiya ta'riflaridan biri: san'atda kompozitsionlikka intilish turli fazoviy va turli vaqtni yaxlit ko'rish, qabul qilish va tasvirlashga intilishdir. Kompozitsiya tushunchasini bunday ta'riflashda u tasvirlashga yordamchi, bezak emas, tasvirlashning asosiy tomoni bo'lib turli asarga turlicha singishini ko'ramiz, chunki yaxlitlik katta yoki kichik, turli xarakterda bo'lishi mumkin. Uning tirikligi va haqqoniyligi fazoviy koordinatalarga tegishli aniqlik bilangina aniqlanib qolmaydi, chunki vaqt koordinatasini ham e'tiborga olinadi. Demak, bunda yaxlit echim to'g'risida, buyumning fazo, harakat va vaqt bilan to'qnashuvi sintezi to'g'risida savol paydo bo'ladi.

Tasvir yaxlitligiga intilib, biz yo ko'rish, yo harakat yaxlitligiga intilishimiz mumkin (bu, albatta, mavzu, material, qabul qilish sharoitlari bilan shartlanadi) yoki turli vaqt lahzalarini ritmik qatorga o'rnatishimiz, aniq vaqtdan foydalanib,

uni tashkil etib borliqni tasvirlashimiz bilan qonikishimiz mumkin. Misol: hajm ustida tasvir, kitob illyustratsion qatori, kino va hokazo. Yoki vaqt va fazoda joylashgan borliqqa ko'rish obrazi yaxlitligi, ko'rish butunligini berishga intilish mumkin.

17- rasm. Tasvirdagi butunlik.

Yaxlitlikning harakatlanuvchi shaklini biz konstruktiv shakl deb, ko'rish shaklini esa - kompozitsion shakl deb atashimiz mumkin. Tasviriy materialni asarda harakatlanuvchi yaxlitlikka keltirish konstruktsiya bo'ladi. Ko'rish obrazini yaxlitlikka keltirish kompozitsiya bo'ladi. Konstruktiv tasvirning oxirgi shakli kino yoki fotomontaj bo'lib, unda apparatning ritmik harakati figura yasashi, fazoni chizishi mumkin. Bunda biz harakat bilan birlashtirilgan, vaqtda qabul qilinuvchi alohida lahzalarga ega bo'lamiz. Bunday tasvirda vaqt - harakatning ritmlashtirish asosiy bo'ladi.

Kompozitsion echimning oxirgi shakli stanokli rasm bo'lib, unda oxir muammosi markaz muammosi bilan qoplanadi, u erda biz vaqtni tugun qilib bog'lagandek bo'lamiz va u o'tmish va hozir kabi baholanadi, orqamizda turgan va atrofimizdagi o'tmish, va hammasini birlashtiruvchi borliq - kompozitsiya markazi. Vaqt shakli yaxlitligi haqida gapirsak, vaqt yoki harakat uch turda bo'lishi mumkin.

Birinchi turi bu biz o'zimiz harakatda bo'lganda boshini ham, oxirini ham bilmaymiz, faqat bir tekis va uzluksiz harakatni his qilamiz. Vaqt yoki harakatning ikkinchi turi bu biz, masalan, tog' ustida turib, uning cho'qqisini ko'ramiz, ko'tarilish boshi haqida bilamiz va tushishi oxirini shu kabi faraz qilamiz. Birinchi vaqt shakli material va massa shakli bo'lsa, ikkinchi shakl konstruktiv shakl bo'lib, asosan deyarli har qanday adabiy asarga xos. Biz bu erda harakatni boshlanish, o'rta va oxiriga egamiz, bunda oxir muammosi, xususan, ko'p fazoviy asarlar uchun rol o'ynaydi, va adabiyot uchun u asosiydir, uning echimisiz biron bir asar rasmiylashtirilmaydi va bundan avantyurali axmoqona asarlar ko'p foydalanadi. Lekin yana uchinchi shakl ham bo'lishi mumkin.

Yaxlit tuzilgan adabiy asarlarda vaqt shakli shunday, va bu vaqt shakli kompozitsion deb atalishi mumkin. Bularning hammasi adabiyot sohasida tushunarli, lekin bu jihatlarning hammasi fazoviy asarlar vaqt shaklini ham tushuntirib beradi.

Fazoviy asarda vaqtning turli tashkil etilishiga egamiz. Libosda rassom vaqtni ma'lum jihatdan turlicha qayd etadi. Biroq biz faqat yuzadagi tasvirni qaraydigan bo'lsak, vaqtning turli tuzilishining butun qatorini bu erda ham aniqlash mumkin. Masalan, misrliklarda insonning turli nuqtai nazardan tasvirlangan rasmini ko'ramiz, ular insonni nuqtai nazardan emas, ko'rish tekisligida olishadi va shu sababli harakatni gorizontali bo'ylab quradilar, ularga ko'p yoki bir necha markazlar bilan hamma harakatlarni birlashtiruvchi friz ko'rinishini beradilar.

qayd etish qiziqki, biz vaqtdan qanchalik bevosita foydalansak, kino, fotomontajdagidek, materialimizni shunchalik soddaroq tashkil etamiz va, boshqa tomondan, biz tasvirlaydigan buyumlar kam o'zgaradi. Va aksincha, bizning harakatsizligimizda ko'rish faolligi juda rivojlanadi, endi harakatli emas. Ko'z bilan turli ko'rishlarni birlashtirish fazoning juda boy tasvirlanishini beradi va bunda ko'pincha buyum statikasini buzadi va uning odatdagi konturlari zarar ko'radi. Bunga misolni biz ikonada, Greko, Sezannada ko'ramiz. Umuman aytganda, barcha bu turdagi kompozitsiyalar ikki ko'zli ko'rishimizga asoslanadi, bu bizga katta tajriba beradi: harakat bilan to'la nuqtai nazarlar, turli vaqtli lahzalarni bir vaqtliga birlashtiradi.

Ijodiy jarayonning muhim sohasi - kompozitsiya o'ziga diqqat bilan qarab chiqishni talab etadi. Bu so'z bilan rassom mahorati tub masalalari, uning dunyoqarash, merosga qizikishi yoki befarqligi bog'liq. Tasviriy san'atning juda kam ishlab chiqilgan nazariyasi turli xato izohlarga olib keladi.

Kompozitsiya juda ham individual, rassom farosatiga bog'liq narsa ekanligi va, aytaylik, rassomchilikdek o'quv fani bo'la olmaydi degan qarash hali ham mavjud. Biroq yaqinroq olib qaraganda, aynan rassomchilikda etarlicha o'rnatilgan qoidalar va qonuniyatlarga asoslanuvchi kompozitsiyaga qaraganda aniq qoidalar kam. Kompozitsiya ilmiyquslubiy asoslanmaydi deb ta'kidlash juda qiziq, chunki odatda tasviriy san'atning har qanday turi asarining kompozitsiyasi, shu jumladan rassomchilik asari ham, oldindan o'ylab ko'riladi.

Rasm va rassomchilikni o'rganish asoslari kompozitsiya qonunlari bilan yaqindan birlashadi. San'atning mustaqil sohasi sifatida rasm o'ziga xos kompozitsion qoidalarga ega bo'lib, biz ularda batafsil to'xtalamiz. SHu bilan birga rasm rassomchilik, me'morchilik, badiiy bezak san'ati, libos kompozitsiyasi va hokazo asarlarini yaratishdagi barcha bosqichlarda qatnashadi, ba'zan ularda hal etuvchi rol o'ynaydi. SHuning uchun tabiiyki, biz bunday asarlarning kompozitsion xususiyatlarini ko'rib chiqishda kompozitsiyaning ba'zi qoidalari umumiyliги va tasviriy san'atning hamma turlari uchun shart ekanligini qayd

etamiz. Me`morchilik, haykaltaroshlik, rassomchilik, shuningdek, badiiy bezak san`atida kompozitsiya ostida asar yaxlitligi, uning plastik birligi, shaklning g'oyaviy mazmun bilan nshartlangani tushuniladi.

Kompozitsiyada hamma san`at turlari uchun shart bo'lgan qator qoidalar va faqat bir turga taalluqli qoidalarini ham ko'ramiz. Istiqbol qoidalari bo'yicha me`moriy loyiha, kartina, rasm komponovkalanadi. Ritm qoidalari barelef uchun ham, tekis ornament uchun ham bir. Rasmni mustaqil san`at turiga ajratib ko'ramizki, u umumiy kompozitsion qonuniyatlarga bo'ysunib, ayni paytda faqat unga xos belgilarga ham ega. Masalan, bu konturli va shtrixli rasm. Rassomchilik bunday ifoda vositalaridan saqlanadi. Ornament chiziq yoki yassi siluet bilan solinishi mumkin, buni barelef tuzilishda ko'zda tutib bo'lmaydi.

Kompozitsion rasm turli asarlarda (freskalar, barelef, gobelen, me`morchilik loyihasi) eskiz ishlanmalari ma`lum bosqichlarida ishtirok etadi. Odam gavdasi alohida qismlarining uyg'un bog'lanishi, me`morchilikda alohida qismlar birligi, odamlarning ma`no jihatdan guruhlanishi, ansamblida san`atlar bog'liqligi - bularning hammasiga "kompozitsiya" tushunchasini qo'llab bo'ladi. Rasmda syujetni ba`zan kompozitsiya bilan bir deb xato qiladilar, albatta, adabiy fikrlarga olib keladi. Bir syujetning o'zi dumaloq me`morchilikda va rel'efda kompozitsion turlicha hal etilishi mumkin.

Kompozitsiya tasvir asosida yotgan ichki, g'oyaviy sabablardan kelib chikishi kerak. Rassom maqsadi - jonli, tushunarli obrazlarni va san`at asari g'oyaviy mazmunini yaqqol ochib beruvchi ifoda vositalarini topishdan iboratdir. Rasmda bunday vositalar kontur - chiziq, yorug'lik soyali berilish, shtrix, kompozitsiyaga asoslanib quriluvchi qonun va qoidalar bo'lib, ularni bilish rassomga rasmda eng murakkab kompozitsiyalarni to'g'ri tasvirlashga imkon beradi. Bunday qoidalarga biz proportsiyalar to'g'risidagi ta`limot, simmetriya, ritm, statika va dinamika tushunchalari, istiqbol qonunlarini kiritamiz. Bu qoidalarini amalda ijodiy qo'llanishini aytib turadi. Toza qog'ozga birinchi chizgilar tushirishimizdan oldin kompozitsion fikrlash boshlanadi.

Tasvirlanuvchi buyumlar joylashuviga qarab qog'oz formati tanlanadi. qog'oz markaziy o'qi bo'yicha figuraning joylashuvi va hoshiyalarning bir xil o'lchami rasmga uyg'un muvozanat beradi. Biroq juda kichik figura katta qog'ozda yitib ketadi, qog'ozning chekkasiga surilgan, tasvirlash maydoniga zo'rg'a kiritilgan yoki qisman tekislik chegarasidan chiquvchi figura esa kompozitsiya muvozanatini buzadi. o'quv rasmida tasvirni joylashtirish eng oddiy qoidalari shunday. Biroq tasvir ko'lamini ko'rsatmoqchi bo'lganimizda ulkan zal fonida kichik figurani chizish fikran to'g'ri bo'ladi.

18 - rasm. Kompozitsiyadagi uyg'unlik.

Oldingi planda tasvirlanuvchi o'sha figuraning o'zini arxitektura fonini ikkinchi planga surib, qisman qog'oz chetidan chiqarish mumkin, masalan plakatda. qattiq harakatdagi odamni qog'oz chetiga chizilsa, ishora dinamikligi ajratib ko'rsatiladi. Ishni chizmada rasm komponovkasi haqidagi fikrlaringizni tekshirib ko'ring. Dastlabki kompozitsion qoidalarni oddiy jonsiz buyumlar rasmlarida o'rganish osonroq. Keyin arxitektura detallaridan boshlab antik

figuralargacha chizib gips quymalardan chizish kursini o'tish kerak. Uyg'unlikni tabiiy hisiga ko'ra biz tasvirlayotgan buyumni qog'oz formati yo'l qo'yadigan o'lchamlarda joylashtiramiz: odamning sal ko'tarilgan boshini qog'oz o'rtasidan yuqoriroq belgilaymiz va hokazo. Bu kompozitsion sinab ko'rishlar bo'ladi. Astaqsekin o'quv chizishlari vazifalarini murakkablashtirib, biz yuqori va past gorizont, sodda va murakkab harakat, shartli alohida fon va chuqur bo'shliq bilan rasmlar joylashuvi o'rtasidagi farqni sezamiz. Biz rakursli tasvirlash va frontal tasvirlashli kompozitsiyalar o'rtasidagi farqni ko'rib olamiz. Fazodagi shaklning murakkab qisqartirishlari turli burchak qiyalikdagi diagonal yo'nalishlar bilan doimo bog'liq.

2. 8. AMALIY SAN`ATDA KOMPOZITSIYA TURLARI

Tarixiy manbalardan ma'lumki, o'zbek xalqining hayot tarzi qadimqqadimdan amaliy san`at bilan bog'liq. Xalq shuhrati dunyoga tarqalgan serjilo amaliy san`atni asrlar mobaynida vujudga keltirdi. Bu san`at o'zining rangqbarangligi va go'zalligi bilan mashhurdir. o'ymakorlik, kulolchilik, misgarlik, zargarlik hamda matoga gul bosish va gul tiqish, zardo'zlik va yo'rmado'zlik o'zbekistonda qadimdan rivoj topib kelayotgan amaliy san`at turlarini tashkil etadi. SHuningdek kashtachilik san`ati ham ijodning eng ommaviy shakllaridan biri bo'lib kelgan. U bilan asosan xotinqizlar shug'ullanishgan. Kelinchaklar uylari devorlarini bezaydigan kashta yoki boshqa badiiy bezaklar, arxitekturada qo'llaniladigan mahobatli bezakli suratlar bilan uyg'unlashib, o'ziga xos yaxlitlik hamda bir butun tasviriy ko'rinish kasb etib, yagona ansamblni tashkil etadi.

Hozirda kashtachilik ham amaliy san`atning boshqa turlari qatori davr an`analarini o'zida aks ettirmoqda, ya'ni, fanqtexnika yutuqlaridan bahramand bo'lib, o'zgacha bir ruhda shakllanib bormoqda. Bu boradagi yutuqlardan quvonsakda, ammo ma'lum vaqt kashtachilik o'z qimmatini yo'qotgandek tuyuldi. Lekin respublikamiz mustaqillikka erishgach, kashtachilik san`atiga bo'lgan talab kuchaydi.

19 - Rasm. Kashtachilik namunasi

Kashtachilik haqida gap ketganda, bu san`atdagi keng tarqalgan va taraqqiy etgan naqsh turlarini esga olish joizdir.

Naqsh o`z tuzilishi jihatidan tasvir ohangi (ritm) qoidalariga rioya qiladi va qatorqator badiiy unsurlarning qaytarilishi tufayli vujudga keladi.

Naqsh o`z kompozitsiya tuyilishi jihatidan tasviriy - ritmik yo`nalish tashkil qilsa, biz uni boshdan oyo+ kuzatib, zavqlanib tomosha qilamiz. Naqsh asosan bezak ishlari uchun foydalaniladi. Naqqosh boshqa unsurlar bilan bir qatorda o`simlik barglari shakli yoki gullaridan ham, ularning ramziy chizma tasviridan ham foydalanishi mumkin. Zamonaviy naqqoshlik kompozitsiyalari ham o`ziga xos an`anaviy tasvirlar negizida qayta ishlanadi. U asosan tasvir va ranglar ohangi birligida yuzaga chiqariladi.

Kompozitsiyaning mukammal bo`lishida muhim rol' o`ynovchi ohang (ritm) esa san`atning barcha sohalarida mavjuddir. har qanday ijod namunasi, san`at asari bizning sezgimizga tayangan holda go`zallikni, nafosatni o`zida aks ettirib, xalq mulkiga aylangandagina o`z davri haqida ham guvohlik bera oladi. Ikkinchi tomondan, xalq mulkiga aylangan haqiqiy san`at asari, aynan shu davr talabiga

javob berish bilan chegaralanmay, o'tmishning hosilasi sifatida, "yodgorlik" san'at namunasi bo'lib ham xizmat qilishi kerak.

Asar qimmatini uni san'at darajasiga etganligi bilan baholanadi. Masalan so'zanalar kompozitsiya elementlarini taqqoslab ko'raylik. XIX asrdagi so'zana - naqsh unsurlari kompozitsiyasida bezakli naqsh va ganch o'ymaqorligiga oid naqsh unsurlari uchraydi. Bu naqshlar tasviriy elementlarining kompozitsiyasini chuqurroq "mutolaa" qilsak; aslida birligiga o'xshash bezaklar ekanligini ham guvohi bo'lamiz. quyosh timsolini aks ettirgan falak shamsi - "SHamsai zarqor" oftob nurlarini sohib turgan shaklni aks ettiruvchi naqshdir. Naqqoshlik san'atida "Namoyon" usuli mukammallashgan etuk naqsh kompozitsiyadir. U voqelikning umumlashgan tasviriy obrazini o'zida aks ettiradi. Naqqoshlik, ganchqorlik va yog'och o'ymaqorligida u ko'pincha naqsh kompozitsiyasining o'rta qismida ishtirok etadi. Kitoba uslubidan qabr toshlarini, katta darvozalar, binolar devorida ulkan inshootlar peshtoqlarini bezashda foydalaniladi.

Muqarnas uslubidagi naqshlar me'morchilikda bo'rttirib, qabari- shaklda qo'llangan tasviriy kompozitsiya unsurlaridandir. Mavj - mavjlanuvchi, ya'ni "dengizning mavj urib turishini" eslatuvchi to'lqinsimon naqsh turi. Marrula - o'ragan, jingalak, chatishgan degan ma'nolarni anglatgan naqsh turlaridan biri. Girihiq(forscha so'z.) tugun, chigal ma'nosini anglatib, kompozitsiya shaklining asosiy turlaridan biridir. Undan me'morchilik ganchqorlik, naqqoshlik va yog'och o'ymaqorligining hamma sohasida foydalaniladi. Naqshlarning turli xillari ularning tuzilishi, shakliga monand nomlanadi. hozirgi zamon naqqoshlari kompozitsiyalariga kirib kelgan paxta va har xil fanqtexnikaga oid ramziy belgilar shundan dalolat beradiki, ijodkor yashayotgan zamonasidagi o'zgarishlarni - uning yutuqlarini chetlab o'tolmaydi. SHu boisdan ham hozirgi naqshlarda zamonaviy unsurlar ishtirok etuvchi ko'plab kompozitsiyalar uchrab turadi.

Naqqoshlar kompozitsiya yaratishda otaqbobolarimiz merosiga murojaat qilib, o'zlarining yangi, qo'shimcha naqsh belgilarini kiritishga, yangicha shakllar qo'shishga intiladilar. SHuni ham ta'kidlash lozimki, ustalar ganch yoki marmar

o'ymaqorligida sopolga o'yilishi lozim bo'lgan naqsh va bezaklarni bo'yoqlar yordamida chiziladigan naqshlar kompozitsiyasiga mohirlik bilan kiritib bevosita qo'llaganlar. Bunday sinalgan usullarni yog'och o'ymaqor ustalari ham o'z navbatida sohaga moslab turib takrorlaganlar.

Naqshlar kompozitsiyasi tarkibiy tuzilishi haqida tasavvurga ega bo'lish, ulardan ayrimlarining ifodaviy belgilarini bilib olish uchun "Islimi" naqshining turlari bilan tanishamiz.

1. "SHobarg islimi" katta barglar shaklini ifodalaydi va ko'p qo'llanadi.
2. "Mehrob islimi" yoysimon aylana shaklidagi ramka bo'lib, naqsh kompozitsiyasi asosan shu ramka ichida tasvirlanadi.
3. "Islimi turunj" naqshining ko'rinishi, limon shaklida bo'ladi. U hech qanday naqshga ulanmay muallaq turadigan kompozitsiya bo'lib, boshqa bo'laklarni yaxlit qilib ko'rsatadi. Tasvirdagi bir xillik kompozitsiyani shakliy harakatiga ta'sir etadi.
4. "Bodomcha islimi" bu ham o'z nomiga muvofiq bodomsimon ko'rinishga ega. U turfa shakllardan iborat bo'dadi.
5. "Modohil" bezagi ko'rinishi xilmaqxil bo'lib g'uncha, lola, gul, uch barg va boshqa shakllardan iborat. Naqshning bu turi me'morchilikda, yog'och, ganch, tosh, mis o'ymaqorligida, kashtado'zlikda keng tarqalgan.
6. "Aylanma islimi".

Bunda kompozitsiya bir xil tartibdagi naqsh bezaklarning o'zaro aylanma ritmidagi bog'lanishi tarkibidan kelib chiqadi. Birqikki kompozitsiya turidagi takroriy bo'lak davomiy naqshni tashkil etadi. Bunday tasviriy belgilardan tashkil topgan naqsh kompozitsiyasini asosan Farg'ona va Toshkent naqqoshlari ko'p qo'llaganlar. Ular dezorlar sathini chiroyli shaklli bo'laklarga bo'lib, so'ngra shy bo'lakchalar ichi "islimi" naqsh uslubida bezalgan.

Qadimiy me'morchiligimizda har xil geometrik chiziqlar asosidagi yuldo'zsimon yoki olti qirrali, sakkiz qirrali yulduzlar tasvirlangan. Ganch o'ymaqorlik kompozitsiyasi 55 shakllar ishlatilgan. Tomonlari aniq qilib chizilgan bunday belgilarni "girih" deb atashgan. Bunday "girih"li kompozitsiya turlarini ishlash naqqoshdan geometriya ilmini yaxshi o'zlashtirishni talab qilar edi. Amaliy san'at kompozitsiyasi asosan naqshlarga bog'liqligi bilan tasviriy san'at kompozitsiyasidan ajralib turadi. Bu erdagi o'xshashlik kompozitsiya shakllarini birligiga mutanosib, uzviy bog'lashdir. Amaliy san'atdagi naqshlar, gullar tabiiy (real) holatda bo'lmaganligi bilan ham farqlanadi. Chunki, amaliy san'at ijodkorlari, real tasvir maktabini bitirib emas, ko'pincha o'z ustozlariga shog'ird tushish yo'llari bilan bu hunarni tugal egallab olganlar. Ikkinchidan, haqiqiy ko'rinishdagi tabiiy gulni devorga naqsh bilan bog'lash ancha murakkab jarayonni talab etadi. Bundan tashqari asl tabiiy tasvir naqsh bilan uncha bog'lanmaydi, shunga ko'ra naqqoshlikda barcha tasviriy vositalar umumlashib, shartlilik ramzi sifatida ishtirok etadi. Bu uslub naqqosh uchun ham uni bir me'yorda bajarish uchun ham ancha qulaydir. Buning o'zgacha (real tasvirli) rasm kompozitsiyasidan farqini bilib olish unchalik qiyin emas.

O'zbeklarning ko'pchiligi bu nodir san'at turi - naqqoshlikka qadimdan juda qiziqib kelishgan. Usta naqqoshlarga yoshlar shogird tushish yo'li bilan bu kasbni egallab, mustaqil ijod yo'liga qadam qo'yganlar. Naqsh kompozitsiyasini yaratish ishi rassomdan ko'plab bilimlarni egallashni talab qiladi. Bu borada ta'lim olishni maqsad qilib olgan talabalar g'oyat murakkab sinov yo'lini bosib o'tishlari lozim.

Tabiat qonunqoidalarini tushunib etish qanchalik murakkab ish bo'lsa, madaniy va estetik jihatdan yuqori saviyadagi naqsh yaratish va boshqalarga manzur etish ham shunday murakkab va qiyin ishdir. Izlanish, fikr yuritish, obrazlarni to'plash, buning uchun odamlar holatini kuzatib o'rganish tasviriy san'atda kompozitsiya yaratish uchun ijodiy ozuqa beradigan asosiy manbadir. Umuman olganda, san'atning hamma turi birligiga bog'liq. Lekin bu bog'liqlik san'at asarini yaratish qonunqoidalari, uslublardagi farqlar orqali seziladi.

Naqqoshlik san'atini egallagan yoshlar mustaqil kompozitsiya yaratar ekanlar, ta'lim bergan ustozlarining naqsh unsurlarini qanday qo'llash to'g'risidagi o'gitlarini chetlab o'tmasliklari kerak. Chunki usulni shakllantirishda ustoz katta rol o'ynaydi. qadimiy an'anaviy usullarni puxta o'rganish va ularning birligidan farqini tushunib etish shogirdlarga katta ijodiy saboq bo'ladi. Toshkent, Buxoro, Xorazm va Farg'ona naqqoshlik maktablari uslublarida yaratilgan naqsh unsurlari kompozitsiyasi ham, shu kompozitsiya sathidagi nisbiy bo'laklar ham o'z "shevalari"ni namoyon etadi. Bu sheva maktablarini shogirdlar tomonidan, yangi shakllar (qo'shimchalar) bilan to'ldirib borilishi, tomoshabin ko'ziga butunlay yangicha kompozitsiya mavzusini namoyon qiladi.

Naqqoshlikda, yana bir yaxshi an'ana bor; shog'ird tushgan har bir bola, o'z ustozini izmidan chiqmay u o'rgatgan, aytgan ishnigina puxta o'rganish orqali o'z ijodining muqaddimasini boshlaydi. Bu esa, har bir ustoz yaratgan maktabning davom etishi uchun, qulay shartqsharoit yaratib beradi. Amaliy san'at maktabining eng muhim tomoni shundaki, har bir o'quvchi ijod jarayonini kuz bilan ko'rib, shu ishga aynan ishtirokchi bo'lib, uni tajriba orttirish orqali egallaydi. Bunday ish usuli azaliy urfqodat bo'lib, hozirgi zamonda ham talabaga bilimqhunar berishda eng odil yo'llardan biridir.

Xalq yaratgan bunday uslubiy maktablar o'zini umrboqiyli bilan shu kunlarda ham o'z an'alariga sodiq holda shogirdlar etishtirib kelmoqda. Naqsh kompozitsiyalarining yaratilish jarayonini ko'zdan kechirar ekanmiz, har uslubning o'z belgisi, o'z tasviriy shakli borligi, naqqoshlar tomonidan u mo'ayyan o'ringa joylashtirilishi hamda ranglarning turini o'zgartirish (kombinatsiya) natijasida yangicha jilo, yangicha kompozitsiya ko'rinishida namoyon bo'lishi ko'rinaveradi. SHunday an'analarni yaxshi o'zlashtirgan va uni qadrlagan tasviriy san'atda o'z maktabini yaratgan rassomlardan biri ustoz CHingiz Axmarovdir. 1960 yili me'morchilik fakul'tetida bu fan, ya'ni - kompozitsiya darslari u kishi tomonidan joriy qilindi. Atoqli musavvir talabalarga: "Siz uch yil davomida real buyumlarning rasmini ishladingiz, kompozitsiya buyumi esa shu olgan

sabog'ingizni ongingizga, fikringizga singdirgan holda qalbingiz "ko'zi" bilan ko'rib "yangitdan" ifoda etishingizni talab qiladi. Siz birinchi marta tabiatdan olgan "mahsulotingiz"ni yana uning o'ziga qaytarishingiz, "yangicha" shakl kiritishingiz, "kompozitsiya" tuzishingiz lozim.

Ko'proq, amaliy san'atga yondoshinglar, ulardagi ramziy badiiy bezaklarga nazar solinglar" - der edilar. SHular bilan birga ustoz musavvir mo''jaz kitobiy tasvir kompozitsiyalarini ko'rsatar va bo'lap zahirida, o'zbek xalq dostonlari asosida kompozitsiyalar yaratish lozimligini ta'kidlar edilar. Xalq amaliy san'atidan kelib chiqib, "kompozitsiya" yaratish tasvirni tekshirish imkonini berish bilan birgalikda bunga qay darajada erishganligimizni taqqoslash, kamchiliklarni ilg'ab olib bartaraf etish imkonini beradi. Xalq amaliy san'atiga tayanib kompozitsiya yaratish ijodiy jarayoni bizni an'anadagi maxsus nazariyaga oshno etadi, asardagi millii o'ziga xoslikni ta'minlaydi.

Ayniqsa, tarixiy mavzuda ijod qilayotgan rassomlarimiz qadimiy merosimizga qaytaqqayta murojaat qiladilar, undan unumli foydalanadilar. Asosiy qonunqoidalar kompozitsiya tuzishining asosiy unsurlari bo'lib, uzoq davrlar davomida rassomlar ijodiga mantiqli va estetik baho berish orqali yod bo'lib ketgan. Kishilar doim tabiat go'zalliklariga intilgan holda o'zlari ham go'zal bo'lishga harakat qilganlar. Tabiiy go'zallik ijodkori tabiat bo'lsa, tasviriy san'at uni takrorlovchidir.

San'at go'zallikni, yana ham go'zalroq ko'rinishda taqdim etish sirlarini sinchiklab o'rganadi. Demak, bu go'zallikni saqlab qolish, yoki uni keng miqyosda namoyish qilishning qonun qoidasi bo'lmog'ini kerak. Musavvir tomonidan yaratilgan san'at asari, ana shu qonunqoidalarga bo'ysunib ularga to'la javob beradigan bo'lishi kerak.

Kompozitsiya esa tasvirdagi buyumlarni bir fikrga bo'ysunishga majbur qiladigan tadbirlardan biridir. Bunday tafakkur uning ilmiy uslubiyatini yuzaga keltirdi. Demak, kompozitsiya tasviriy asarni ifoda etish shakli bo'lib, uning

tashkiliy qismlarini hech ajratib bo'lmaydigan mukammal yaxlitlikka bo'ysundiradi.

20 - rasm. Xalq amaliy san`atidan namuna

O'zida olam sirlarini mujassamlashtirish qudratiga ega bo'lgan kompozitsiya har bir rassom tomonidan, uning dunyoqarashiga monand kashf etilaveradi. haqiqiy san`at asari umrboqiyiligini ta'minlashda kompozitsiya o'tagan rolni badiiy ifodaning o'zga unsurlari aslo o'tay olmaydi.

Musavvir tomonidan yaratilgan tasviriy san`at asarlari kompozitsiyasi tabiat yaratgan go'zalliklarni o'zida obrazli tarzda mujassamlashtiradi. Bu go'zallikning umumlashma timsoli sifatida namoyon bo'ladi. har qanday ilmiy mulohazaga arziydigan asar kishilarda savollar uyg'otishi tabiiy holdir, Kompozitsiya o'z hajmi, tuzilishi strukturasi bilan tektonikdir. Tektonika - buyumlar shakli va ularning tuzilishi, ya'ni ko'zga tashlanib turadigan ifodasidir.

Kompozitsiya badiiy tuzilishni o'z ichida mujassamlashtirishi zarur. Agar kompozitsiyani ob`ektiv qonunlar asosida kuzatadigan bo'lsak, uni biron bir aniq

qolipga sololmaymiz. Biz tabiat yaratgan mo`jizalarga, tasviriy san`atda o`z mujassamini topgan go`zallikning afzal tomonlari orqali baho bera olamiz holos. SHuning uchun ham, kompozitsiyani ob`ektiv qonunqoidalarga asoslanib bir tizimga solish qiyin. Tizimga solish deganda, kompozitsiya yaratish emas, balki ishlanadigan kompozitsiya andozasini o`zaro joylashtirishni tushunish kerak.

Kompozitsiya yaratish jarayonida buyumlarga oddiy nigoh bilan qarash, ko`rinib turgan narsalarni o`zgartirmay ko`chirish, bu ijodiy haqiqatga to`g`ri kelmaydi. Tasviriy san`atda erishilgan ifoda qudrati albatta, hisobning manfiy yo`rig`i bilan o`lchanmaydi. Oddiy suratday haqiqat, san`at sifatida foyda keltirolmaydi. San`at haqiqati, bu nisbiylik, buyum va buyumlarni kompozitsiya qonunira bo`ysundirib kerak bo`lsa, ularning sonini, sifatini, rangini tasviriy ifoda talabiga muvofiq o`zgartirishdadir.

3. KOMPOZITSIYA XUSUSIYATLARI

3.1. KOMPOZITSIYA QONUNLARI

Kompozitsion markaz qanday quriladi Inson ko`zi faqat mo`ayyan radiusda ko`radi. Rasmni ko`zning anatomik tuzilishiga mos qurish lozim. Axir u o`sha apparatning yordamida ko`rib chiqiladi, shu sababli uning kompozitsiyasining tuzilishi, albatta, shu qonunlarga bo`ysunishi kerak. Agar kompozitsiyaning markaziy joyini judayam chetga sursangiz, unda rasmda g`oyaviy ma`no ahamiyatini kamaytiruvchi oqlanmagan bo`sh fazo hosil bo`lishi mumkin.

Kompozitsiya markazi ortiqcha, aytaylik, chapga siljirilgan bo`lsa, shunday taassurot paydo bo`ladiki, rasmning romidan tashqarida chapda ham harakat davom etishi kerak, o`ng tomon esa - egallanmagan bo`shliq kompozitsiyasini "suyuqlashtiradi", tomoshabin e`tiborini rasm asosiy fikridan chalg`itadi. Bunday tuzilishda rassom rasmning tasviriy tekisligidan noto`g`ri foydalanadi. Ayni paytda kompozitsiyada g`oyaviy fikr aynan geometrik markazda juda kamdan kam olinadi. Gap kompozitsiya chizig`i haqida ketyabdi. Markaz bo`ylab bunday

geometrik muvozanat hayotning bevosita qabul qilinishidagi taassurotlarga zid keladi.

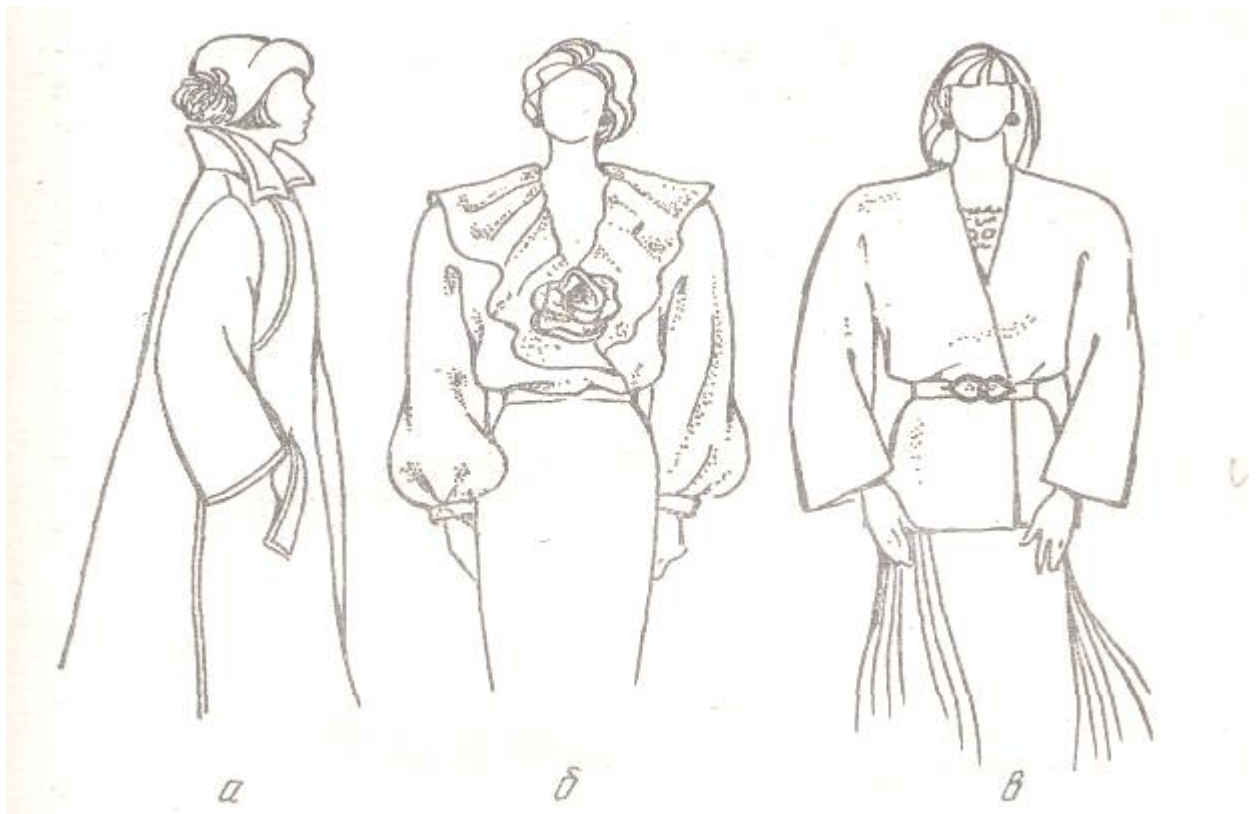
Kompozitsiya markazi bir oz chetga surilishi mumkin, lekin holstning qolgan bo'sh joyini keraksiz material yoki bo'sh, hech narsa bilan oqlanmaydigan bo'shliqqa berish uchun emas. Bunda muvozanat qonunlari, holstning kompozitsiya bilan to'ldirilganlik hissini ko'zda tutish lozim. hech narsani olib tashlash mumkin bo'lmagan va qo'shish ham kerak bo'lmagan kompozitsiya aniq qimmatlidir. Buni qonunlashtirmoqchi emasman, biroq rassomda har vaqt kompozitsiya muvozanati va to'yinganligi hissi bo'ladi.

Kompozitsion - tashkiliy shakl, albatta boshqa qismlar bo'ysunadigan o'z asosiy qism yoki kompozitsion markaziga ega bo'ladi. Asosiy qism - kompozitsiyaning dominanti bo'lib, bu qismda elementlar o'zaro aloqalarining yigiladi. Kompozitsion markaz bo'lib, shaklning ixtiyoriy elementi yoki maydon bo'lishi mumkin.

Kostyumda kompozitsion markaz bo'lib, sumka yoki poyabzal ham bo'lishi mumkin. Bunda erkaklar kostyumida shim ostki kirkimi va tufli o'rtasidagi, ayollar kostyumida elka yoki belda turadigan kiyim va etik ustki qirqimi o'rtasidagi nisbatlar kabi kompozitsiya maydonlarining butun echimini aytib o'tish joizdir. Erkaklar kostyumida shimlarning poyafzal ustiga tushirib kiyish urf bo'lishi - ularning poyafzal bilan aniq o'zaro kompozitsion aloqasi yuzaga keltirdi.

Kompozitsion markaz gavdaning istalgan qismida bo'lishi mumkin. Masalan, u yuzga yaqin joyda, belda, ko'krakda, bo'ksada, oyoq yaqinida, oldinda yoki orqada joylashgan bo'ladi. SHakl elementlarining o'zaro tengsizlikni belgilaydigan kompozitsion markazning boshqa qismlardan ustunligini ta'kidlab beradigan xususiyatlarning qonuniyatlari asosida kompozitsion markazni bo'rttirib ko'rsatishga erishiladi. quyida shu konuniyatlarni ko'rib chiqamiz.

Miqdor qonuni - bir turli bezakning kattaqkichikligi, hajmi, massasi yoki miqdori kattaroq bo'lgan boshqa qismlaridan ustunrok kelishidir.

21- rasm. Kompozitsion markaz:

a - old yukori qismda, urg'u - bosh kiyimga;

b - lifda, urg'u - bo'yin qismida,

c - kostyum o'rta qismida, urg'u - belda.

Markazda bo'lish qonuni - bo'rttirib ko'rsatiladigan qismning nisbatan markaziy joyda bo'lishi va boshqa hamma jixatlari teng bo'lgan holda, shu qismni asosiy kompozitsion markaz qilib ko'rsatishidir.

Sifat qonuni - xususiyati yoki bir guruh xususiyatlari jixatidan ko'proq bo'lgan qism *устун б/либ* turishidir. Rasmiy xarakterda bo'lgan har kanday turli bezaklarning har xil aktivligidan va sifatidan foydalanish asosiy qismni bir butundan ajratib ko'rsatish usullaridan biri bo'ladi.

Ma'no omili qonuni - bir butunning ma'nosi bor bezakli qismi rasmiy xarakterdagi bezakli qismlardan ustun turishidir.

3.2. KOMPOZITSION QOIDALAR

Ikki o'lchamli va uch o'lchamli tasvirning yasallishini tashkil etuvchi asosiy qoidalar yoki doimiy qonuniyatlarga kiradi:

1. Proportsiyalar, qismlar va butun organizm uyg'unligi qonunini o'rgatuvchi tabiiy shakllar ko'pligi, odam gavdasi tuzilishi plastikasidan kelib chiquvchi simmetriya qoidalar;
2. Muvozanat qoidalar - turli massali tasvir qaramaqqarshi tomonlarining qo'shilishi;
3. Kompozitsiyaning plastik echimida statika va dinamika (tinchlik va harakat) qoidalar;
4. Ritm qoidalar - katta va kichik shakllar, harakat va tinchlik, kontrast va pasaytirilgan, yorug'lik va soyaning to'g'ri navbatlashuvi;
5. Turli kompozitsion echimlarga qo'llanuvchi istiqbol qoidalar - illyuzor istiqbol, to'g'ri burchakli (ortogonal), havo;
6. Oltin kesilish va order arxitekturada qismga ajratish qonuniyati sifatida;
7. Masshtab natural kattalikka nisbatan kichraytirish yoki kattalashtirish yo'li sifatida;
8. Ansamblda uslubiy birlik - bir necha san'at turlarining qo'shilishi;
9. Boshqa barcha yo'nalishlarga nisbatan o'qlar doimiylar sifatida vertikal va gorizontallar.

Aytilgan qoidalar bo'yicha haykallar, rassomchilik, me'morchilik asarlari va rasmlar yaratiladi - faqatgina tasvirlash vositalarigina o'zgaradi.

Kompozitsiyaning eng asosiy qonuniyati deb yaxlitlikni hisoblash kerak. Syujet jihatdan kompozitsiya qanchalik murakkab bo'lmasin, unda qancha figuralar bo'lmasin, ular masshtabi qanday bo'lmasin, kartina o'zida alohida

tasviriyl dunyoni aks etarkanmi. Bu dunyo qanchalik yaxlitroq, monolitroq bo'lsa, shunchalik uning ma'naviy va plastik echimini tomoshabin yaqqolroq qabul qiladi. SHuning uchun rassom ijodi, uning kompozitsion g'oyasi qanchalik o'ziga xos bo'lmasin, kompozitsiyaning ob'ektiv vositasi yaxlitlik - uning qonuniyatlaridan muhimidir.

Yuqoridagilardan xulosalar chiqarishga harakat qilamiz.

Kompozitsiya konstruktiv - plastik echimining ob'ektiv qonuniyatlari deb:

- 1) rassomchilik maydoni cheklanish chegaralari, kompozitsiya doiralarini;
- 2) rasmda fazoviy chegaralar va syujet ta'sir joylarini;
- 3) yaxlitlik;
- 4) komponentlar o'lchami mosligi, ya'ni ritm va plastika;
- 5) ko'rish markazining topilishini hisoblash kerak.

Rasmning tuzilishida asarni hosil qiluvchi barcha elementlari kompozitsiya tasviriyl tuzilishi rasm g'oyaviyl mazmuniga zid bo'lmasligi, u ma'no jihati va ifodaliligi bo'yicha qolishmasligi, tasviriyl markaz ruhiyl markaz bilan mos kelishi uchun asosiy kompozitsion g'oyaga bo'ysunishi kerak.

Kompozitsiyani shunday hal etish mumkinki, u yaxshi tuzilgan bo'ladi: odamlar harakatlariga mos holatda olingan bo'ladi, ular birqbiri bilan bog'liq bo'ladi, biroq tasviriyl tuzilish uning mazmuni, g'oyasiga hamohang bo'lmasligi mumkin. Bu hol rasmning tomoshabinni jalb etuvchi eng chiroyli qismi tomoshabi e'tiborini eng kam tortish kerak bo'lgan joyda joylashtirganda yuz berishi mumkin.

qandaydir yorug'lik ta'siri yoki juda chiroyli dog', rassomchilikning eng ifodali texnikasi negadir, qaysi bir tasodif tufayli, o'ylanmaganligi sababli g'oyaviyl markazdan birdan chetga chiqqan va shunday qilib, kompozitsiya ikki juda muhim tarkibiy qismlari mazmun va shakl o'rtasida o'zilish hosil bo'ldi. Xuddi shuning o'zi rasmda ham bo'lishi mumkin.

3.3. KOMPOZITSIYADA UNSURLAR TENGLIGI

Unsurlar (elementlar) - murakkab bir butunlikning tarkibiy qismidir. Yolg'iz holda tugal ifoda anglatmasa ham, boshqa qismlarga qo'shilib, ular ishtirokida bir butun "vujud"ni tashkil etadi.

Kompozitsiyani sintez qiladigan narsa - shaklning har tomonlama (garmonik) butunligidir. U butunlar tarkibidagi tenglik esa qismlar shaklida aks etadi. Lekin unsurlarning garmonik uyg'unligi, tengligi bu - konstruktiv bog'lanishning mexanik usuli emas, balki konstruktsiyaning mantiqan tasviriy xulosasidir. Bunday tenglik asosida doimo kompozitsiyaning ob'ektiv qonuniyati yoki mavjud qoidalari yotadi. Ularni chetlab o'tish yaxlit shaklning buzilishiga olib keladi.

Kompozitsiya tashkiliy qismining birligi, asosiy unsurlar tengligi yo'qolsa, bunday butunlik, zarur natijani bermaydi. Arxitekturada unsurlar tengligi va ularga fazo munosabati muhim nisbat bog'liqligiga ega bo'lib, ranglar taqsimoti orqali ham hosil bo'ladi. Agar tasviriy asarni tashkil qilayotgan rangni yo'qqa chiqarsak, unsurlarning tengligi ham, kompozitsiyani bog'laydigan butunlik ham yo'qoladi. Tor joyga qurilgan kichik bino o'lchami, shakl tuzilishi bilan katta, ko'p qavatli binolar ostida aynan shu binolarning tashkiliy qismi sifatida kompozitsiya birligiga xizmat qilmaydi. SHuning uchun bunday kichik qurilmalarning asl o'rnini topa bilish katta ahamiyatga ega.

Agar og'ir va qo'pol binolar nozik hoshiya bilan bezatilsa, hoshiyalar tengligi haqida gap bo'lishi mumkin emas. CHunki nozik hoshiya, katta sath bilan hisoblasha olmaydi. Unsurlarning yon atrofdagi "qo'shnilari" bilan tenglikka erishishi bezaklarning kelib chiqish shakliga, ifodasiga va mazmuniga ham bog'liqdir. SHakl unsurlarining tengligi o'zaro aniq bog'lanishda namoyon bo'ladi. Bir elementning tasvir chizig'i aniq rivojlana borib, ikkinchi chiziqda davom etadi. Bu erda asosiy shakllarning ildiz tarmoqlari bo'lsa yoki bir shakldan ikkinchi shaklga ranglar orqali bog'lansa, shu joyda o'zgarishlar sodir bo'lishi uchun hech

qanday tasodifiy narsalarning ta'sir kuchi bo'lmaydi. Tenglik yo'rig'i shuni anglatadiki, unsurlarning shakllanish tartibi vizual sistemaga bog'liqdir.

3.4. KOMPOZITSIYA VA MUVOZANAT TURG'UNLIGI

Kompozitsiyada muhim omillardan biri shakllar muvozanatidir. Ularning unsurlari birq biri bilan mo'ayyan bog'lanishli muvozanatda bo'ladi. Kompozitsiya muvozanati o'lchamlar tengligiga bog'liq emas.

Kompozitsiyaning qay darajada aks etishi ko'pincha uning markaziga bog'liqdir. Yuki og'ir buyumlar yuqorida, markazda joylashgan bo'lsa, bu hol turg'unligi uchun juda katta ahamiyatga egadir. Ba'zan tirgovich va massa orasidagi munosabat bizni o'ziga qaratadi, fikrimizni jalb etadi. Masalan, mushohada etiladigan hajm bitta bo'lsaqu, uni ikkita tirgovich ushlab tursa bu - darrov hammaga ayon bo'ladi va kompozitsiyada og'ish nuqtalari to'g'ri kelmaydi. Chunki kompozitsiya muvozanati "yashirin bog'liqlik" qonuniyatidan, tasavvuridan kelib chiqadi. Ranglarning fizik muvozanati ham, shakliy o'zgarishga olib keladi.

Me'morlikda fizik markazning kompozitsiya markazi bilan to'g'ri kelmasligi ko'p uchraydi. Kompozitsiya turg'unligi mutanosib shakllarda bo'ladi. Ayni chog'da, mutanosiblik kompozitsiyaning turg'unlik darajasiga kafillik ham bera olmaydi. Butun va qisman bo'lsada nomutanosiblik. va miqyosga ega bo'lmaslik mutanosib turg'unlikni buzishi mumkin. qaltis masalalarni hal etishda ichki hislar, sezgirlik, tasviriy san'at an'analarini qo'llamay turib biror aniq natijaga erishib bo'lmaydi. San'at olamida shunday hollar ham uchraydiki, u erda kompozitsiya turg'unlikning eng noyob asosi, namunasi bo'lib qolishi mumkin. Loyihalovchining vazifasi, buyum shakllanishining fizik turg'unlik muvozanatini echib ko'rsatishdan iboratdir. Chunki buyumlar uchun kompozitsiyaviy butunlik katta ahamiyatga ega. Fizik turg'unlik konstruktsiyani mustahkamlashda ham yaxshi vositalardan biri bo'lib, u hisob - kitoblar asosida aniqlanadi.

3.5. SIMMETRIYA VA NOSIMMETRIYA

Kostyum kompozitsiyasining uyg'un bir butunlik sifatida shaklning yaxlitligi, simmetriya va nosimmetriya, birlik, to'liqlilik, bo'ysunuvchanlik, statiklik va dinamiklik kabi bir qator xususiyatlari bor. SHaklning yaxlitligi konstruktiv echim bilan uning kompozitsion mujassamligi o'rtasidagi aloqa mantiqini va uyg'unligini aks ettiradi. Inson tanasiga mos buyum - kiyim xakida gap borar ekan, kiyimning atrof - muhit va inson qaddi - qomatiga o'zaro ta'siri majburiy shart hisoblanadi. Bu shartning tavsifi simmetriya va nosimmetriya kabi kompozitsiya xususiyatlariga asoslanadi.

Simmetriya - kompozitsiyaning eng yorqin va ko'zga tashlanib turadigan xususiyatlaridan biri (21 - rasm). "Simmetriya" uning yordamida inson bir necha asrlardan beri tartibga, go'zallikka va kamolotga etishmoqchi va buni yaratmokchi bo'lib kelgan o'sha g'oyadir". Kiyim kompozitsiyasida simmetriya masalalari muhim rol' uynaydi. Bu ikki jixatdan: materialdagi rasm kompozitsiyasida va kostyumning o'zini shakllantirishda o'z aksini topadi.

22- rasm. Arxitekturada simmetriya

Simmetriya - nuqta, o'q yoki tekislikka nisbatan detal bo'laklari aylantirilganda, ular ustma - ust tushadi. Simmetriyaning bir necha ko'rinishlari

mavjud: oynaviy, markaziy, tekislikka va o'qqa nisbatan. Kostyum simmetriyasi figurani tabiiy simmetriyasi va funktsionalligi bilan aniqlanadi.

Odam figurasining simetriyasi - bu qavatli murakkab simmetriyadir. Misol uchun, yuz simmetriyasi kiyim shakli simmetriyasining asosi bo'ladi. Bulardan har bir qavatni oynali simmetriya bo'lgan holda, kiyim shaklining simmetriyasiga sabab bo'ladi. Lekin odam figuralari mutlak simmetrik emas, chunki u tabiatning garmonik ijodidir. Shu sababli odam faqat simmetriya bilan yashamaydi.

Simmetriyaning yana bir o'ziga xos tomoni shundaki, simmetrik buyumlarda nosimmetriyaning uchrashidir. Bunda umumiy simmetrik buyumda nosimmetrik elementning ratsional joylashuvi kompozitsion muvozanatni yuzaga keltiradi, simmetriya esa o'ziga xos nozik originallikka erishadi. Ushbu kompozitsiya xususiyati isimmetriya deb ataladi.

Nosimmetrik shaklning - kompozitsion muvozanatini ta'minlaydigan mo'ayyan konuniyatlarga asoslangan murakkab tashkiliy xususiyatlarini namoyon etadi.

Ba'zida nosimmetriya - kompozitsiyaning o'ziga xos tamoyili yuzaga keladi. Nosimmetrik shakl to'liqligining asosiy sharti bo'lib, kompozitsion muvozanat hisoblanadi.

Nosimmetrik usul simmetrik kompozitsiyada rang, bichim, har xil materiallar, chiziqlar, bezaklar, detallar nosimmetriyasi bilan tuziladi.

Nosimmetriya simmetriya singari go'zallikka ishlashi kerak va garmonik yaxlitlikni yaratishi shart.

23 - rasm. Kompozitsiyada nosimmetriya

SHakl bilan ishlash simmetriya va nosimmetriya oralig'ida kompozitsion muvozanati bilan bog'liq va qachonki unga erishilsa umumiy echim ratsional va go'zal bo'ladi. Agar simmetrik kompozitsiya darhol tushunilsa, nosimmetrik kompozitsiya astaqqsekin ochiladi. Uning ustida ishlash murakkabroq va sezgirlik saviyasini va kompozitsion muvozanatga nisbatan nozik hisni talab qiladi.

Nosimmetriya printsiplarida kostyum kompozitsiyasi murakkabroq usulni talab qiladi. Agar simmetrik kostyumda nosimmetriya doimo uchrab tursa, u ko'makchi vazifasini bajaradi va simmetrik shakl ichida o'tkir echim yaratadi.

Nosimmetriya faqat aniq simmetriya o'qi yo'qligida bo'lishi mumkin. Lekin odam figurali asosan simmetrik tuzilgan bo'lsa xam, kostyumda esa nosimmetrik misollar ko'p uchraydi. SHuning uchun kostyumda nosimmetriya simmetrik shakl asosda tuziladi va kostyumda nosimmetrik kompozitsiya demasdan nosimmetrik asos deyiladi. Kostyumning funktsionalligini

kompozitsiyaning ikkita asosi qo'llaydi: simmetriya figura tuzilishi, nosimmetriya esa - kiyimning funktsionalligi bilan asoslanadi.

Simmetriya va nosimmetriyadan unumli foydalanish - kiyim va poyafzalning turli xil modellarni yaratilishini ta'minlaydi. Kompozitsiyada o'ta birlashtirish vazifasini simmetriya, aynan o'q simmetriyasi bajaradi. Kartinning markaziy o'qini simmetriya o'qi sifatida ajratamiz. U asosiy figura, asosiy harakat yonida "qanotlar"ni to'playdi, birlashtiradi. Albatta, bu erda ham qabul qilishning umumlashtiruvchi vazifasi ham ta'sirini ko'rsatadi. Oynadek aks ettirish ma'lum formulalari bilan rasmda simmetrik formulalari tasvirlana olmaydi. Bu har doim "noaniq", taxminiy mosliklardir. Rasm kompozitsiyalarida sof ornament kompozitsiyalariga qaraganda birinchi yarim bo'lakning ikkinchisida oynadek qat'iy takrorlanishi yo'q. Bizning oldimizda faqatgina geometrik simmetriyaga intiluvchi muvofiqlik, ma'lum variatsiyalar zonasi doirasida tomonlar muvofiqligi turadi (bunda o'zining obrazli - geometriyasi). Ko'p simmetrik kompozitsiyalarda faqat markazga "yo'nalganlik" saqlanib, oynadek aks ettilishidan ancha cheklanishga yo'l qo'yadi.

Simmetriya - bu kompozitsiya holatini aniq ko'rsatadigan eng yorqin xususiyatlardan biridir. Bu xususiyat - shakllanish holatini, ya'ni tashkiliy jarayonni ko'rsatadi. Mashhur matematiklardan biri Genrix Beyl' simmetriyaning matematik qonunlarini chuqur o'rganib chiqdi. Simmetriyani ochgan kishi shaklni garmonik uyg'unlashtirish yo'lini ongli ravishda topgan. Simmetriya rivojlanishning uzoq yo'lini bosib o'tgan. Masalan, Uyg'unish davridagi asarlarda ham simmetriyaning roli saqlanib qolgan.

Qadimgi musulmon arxitekturasida uchun esa simmetriya kompozitsiyalash xususiyatini bermaydi. SHy bois ko'pchilik masjid, honoqodagi bezak, naqshlar shakli tabiat bilan bog'lanib ketadi. Tabiatda nosimmetriya va simmetriya shakllari ko'p uchraydi. G. Beyl' aytganidek "Ko'zgu simmetriyasininr geometrik tushunchasi vaznlik holatida g'iraqshira bo'lib qoladi", (uyg'unlashuv tushunchasiga muvofiq). SHuni ta'kidlash kerakki, loyihalashda ham, tasviriy

san`atda ham uchrab turadigan simmetriya muammolari bizda hali etarlicha tahlil qilinmagan. Bular tez orada maqbul echimini topadi degan umid bor. San`atshunos olimlarimiz bu sohada ilmiyqazariy ishlar qiladilar degan umiddamiz. Biz kompozitsiya muammolarining ayrimlariga misollar keltirdik. hali bu borada ham qilinadigan, aniqlanadigan, o`z echimini ko`tib yotgan ishlar ko`p. qobiliyatli yosh olimlarimiz bu masalaga ko`proq murojaat qilsalar yana ham yaxshi bo`lardi.

Kostyum kompozitsiyasida simmetriya masalalari katta ahamiyatga ega. Kostyumda simmetriya shaklning barcha xususiyatlari bo`yicha namoyon bo`lishi mumkin: simmetrik joylashgan detallar, furnitura, bezaklar va xok. Rang ham buyumning simmetrikligini tasdiklaydi. Kostyumning simmetrik shakliga nosimmetriklik kiritilsa, odam figurasining muvozanatiga etishmok mumkin. Masalan, yapon kimonolarining rasmi doim asimmetrik joylashgan. Demak, uning rangli kompozitsiyasi ham nosimmetrik. Lekin bichimi simmetrik holda koladi. Masalan, old bo`lak o`tar qismining kengligi to`g`nalgan holda chetida aniq nosimmetrik chiziq hosil qiladi.

Kostyumning simmetrik shaklida geometrik boshlanishi nafaqag nosimmetrik detallar tufayli, balki ko`pincha asimmetrik bichish natijasida namoyon bo`ladi. Kostyumdagi nosimmetriya mustahkam simmetriya asosida mavjud. 25- rasmda detallar tashkilida va shaklning konstruktiv echimidagi nosimmetriya va simmetriyaga misollar keltirilgan.

Simmetriya - kompozitsiyaning eng yorqin va ko`zga tashlanib turadigan xususiyatlaridan biri. Kiyim kompozitsiyasida simmetriya masalalari muhim rol o`ynaydi. Bu ikki jihatda: gazlamadagi rasm kompozitsiyasida va kostyumning o`zini shakllantirishda o`z aksini topadi.

Kostyumlarda kiyimning alohida qismlari, uning detallari, rangi, bezagi, furniturasini va shu kabilarni simmetrik joylashtirilishi mumkin. Tabiatda absolyut simmetriya bo`lmaydi. Kostyumda ham ko`pincha simmetriyadan chetga chiqishlar bo`lib, bu uning nimaga mo`ljallanganiga, ishlatish sharoitini

xarakteriga, ishlab chiqarishdagi texnologik sharoitiga, badiiy obrazlilik vazifalariga bog'liq bo'ladi. Asimmetrik kompozitsiya ham simmetrik kompozitsiya singari funktsional vazifani hal etishning ob'ektiv natijasi bo'ladi. Lekin asimmetrik shakl o'qida ishlash murakkabroq, lekin kompozitsion muvozanatni nozik his etishni, badiiy butunlikni ta'minlash darajasida taraqqiy topgan intuitsiyani talab qiladi

25 - rasm. Ayollar ustki kiyimining tuzilishida nosimmetriya va simmetriyaning namoyoni

Nosimmetriyaning kundalik kostyum kompozitsiyasida yorqin ko'zga tashlanadigan emasligi undan shakl xususiyatlarining ozgina qismida foydalanishni bildiradi. Amalda bunday kompozitsiyalap simmetriya ichida nosimmetriyani ko'rsatish maqsadida hal qilinadi. Bashang kiyimdagi yorqin ifoda etilgan asimmetriya kiyimni odatdagidan boshqacha, yorqin ko'rinishli dinamik qilib

turadi. Kiyimga hajmiy forma deb qarab, uni qanday gazlamadan (gazlama, trikotaj, charm, sun'iy va tabiiy mo'yna, to'qilmay tayyorlangan gazlama va hokazolardan) tiqish maqsadga muvofiqliligini bilish kerak. har bir gazlamaning faqat o'ziga xos xususiyatlari bo'ladi: gigienik xususiyatlar (nam va havo o'tkazuvchanlik, gigroskopiklik, issiqdan himoyalash va boshqalar) va fizikmexanik xususiyatlar (dag'allik, qoliplanuvchanlik, g'ijimlanish, elastiklik, kirishish, cho'ziluvchanlik va boshqalar) shulap jumlasidandir. Bu xususiyatlar mazkur gazlamadan qanday maqsadlarga mo'ljallangan va qanday formadagi kiyimlar tiqish mumkinligini aniqlab beradi.

3.6. KOMPOZITSION YAXLITLIK

Kompozitsiyaning mavjudligi ta'minlaydigan xususiyat kiyim shakli barcha elementlarining birligi, ya'ni elementlarning o'lchamliligi va bo'ysunuvchanligi bo'lib hisoblanadi. Birlik - kompozitsion xususiyat sifatida san'atning barcha ko'rinish va janrlarida kuzatiladi.

Badiiy loyixalashda sanoat mahsuloti shaklining to'liqligi - mantiq va konstruktiv echimning kompozitsion tatbiq bilan o'zaro organik aloqasini ifodalaydi.

To'liklik kompozitsiyaning asosiy xususiyatlaridan biri - bo'ysunuvchanlik bilan o'zaro bog'liq. Kiyim yoki poyafzalning ixtiyoriy kompozitsiyasi buyumning ahamiyatli, kamahamiatli va ikkinchi darajali elementlarining bo'ysunuvchanligiga asoslangan mo'ayyan sistema deb karash mumkin.

Har kanday kompozitsiyani - asosiy elementlar bilan ahamiyati kamrok va ikkinchi darajaliroq elementlarning birqbiriga bo'ysunganligiga asoslangan mo'ayyan sistema deb karasa bo'ladi. Bunda asosiy va bo'ysungan qismlar bir butunlikni tashkil etib, o'zaro birqbirini kuchaytiradi. Kompozitsion tuzilgan shaklda, shu jumladan kostyumda ham albatta asosiy qism yoki kompozitsion markaz mavjud bo'lib, boshqa qismlar unga bo'ysunishi kerak. Asosiy qism yaxlit kompozitsiyada hukmron bo'lib turadi. Bo'ysunuvchanlik - ikki teng bo'lmagan

elementlar nisbati ki shaklning teng bo'lmagan qismlarga bo'linishi bilan yuzaga keladi.

Agarda to'rtburchak shakldagi ko'ylak, sumka yoki tuflini ikki teng bo'lmagan qismlarga bo'linsa, kattaroq bo'lak ajralib ko'rinadi va kichikroq bo'lgan qismni o'ziga bo'ysundiradi. To'rtburchak shaklni uchta qismga bo'laklashda turli tengli holatidagi asosiy bo'lakni ajratishning uch xil imkoniyati yuzaga keladi. SHaklni bo'laklash teng olib borilganda ham, o'rta qism asosiy qism hisoblangan bo'ladi. o'rta qism atrofidagi bo'laklardan kichik bo'lsada, asosiy qism bo'lib qabul kilinadi. SHaklning uchala bo'lagi ham turli kattalikda bo'lingan bo'lsa, eng katta bo'lak - asosiy bo'lak hisoblanadi.

Aktiv holatda bir tomonga yunaltirilgan shaklga - dinamik shakl deb ataladi. SHaklning dinamikligi - uning bo'laklari nisbatiga uzviy bog'liq Kattaliklar nisbatlarining o'xshashligi va nyuansi shaklning tinch holati, ya'ni statikligini ta'minlasa, ulardagi kontrast - vizual harakat, ya'ni dinamikani ta'minlaydi. To'rtburchak yoki trapetsiya shakl ichidagi chiziqlar tavsifi va yo'nalishi orkali shaklning dinamikligi yoki statikligi yuzaga keltiradi SHaklning vizual harakati - kompozitsiyaning ifodaliligi va uqilishini ta'minlaydi.

3.7. STATIKLIK VA DINAMIKLIK

Kompozitsiyaning ifodaliligi, uning tushunishga qulayligi shaklning bo'ysungan qismlardan bosh kompozitsion markaz tomon harakatda bo'lib qancha qay darajada hosil qilinganligiga bog'liq.

Kompozitsiya statik va dinamik bo'lishi mumkin, elementlarning ma'lum tartibda o'zaro bo'ysunuvchanligi kompozitsion muvozanatni yuzaga keltirsa, umumiy qatorning jiddiy tekshirilishi va kostyum elementlariga nozik ishlov berish orqali shaklning garmonik butunligini ta'minlash mumkin

Statiklik - shakl turg'unligining, osoyishtalik holatining bo'rttirib ifoda etilganidir. SHaklning statikligi o'lchamlar tengligini yoki o'lchamlar nyuansini xarakterlaydi.

Dinamika - bu shakl yuzasida ko'z ilg'aydigan harakat. SHaklda dinamika hosil bo'lishi uchun shakl xususiyatlaridan birortasining tengsizligi bo'lishi kerak. SHaklda dinamika paydo bo'lishiga quyidagilar sabab bo'ladi:

- shakl o'lchamlarida tengsizlik bo'lsa, harakat ko'p miqdordan kam tomonga bo'ladi;
- shakl qismlarga bo'linganda ham dinamika paydo bo'ladi. Bunday holda kattaroq qismdan kichikroq qism tomon harakat paydo bo'ladi;
- shakl ichidagi chiziqlar yo'nalishining xarakteri qandayligiga qarab, shaklning turlicha yo'nalganligi hosil bo'ladi, uning dinamikligi kuchayadi;
- shaklda bir necha rang qo'llanilsa, och, yorqin ranglar o'z tomoniga dinamikani hosil qiladi;
- shakl kompozitsiyasidagi ritmik tuzilishlar ham dinamikani hosil qiladi. SHaklning ifodaliligi uni tushunishga qulayligini ta'minlaydi. Libos kompozitsiyasida dinamika kompozitsion markaz bo'lishi kerak. Agar dinamikaning yo'nalishi kompozitsion markaz tomon bo'lmasa, kompozitsion markazni kuchaytirish kerak yoki harakat yo'nalishini o'zgartirish lozim.

Kompozitsiyaning ifaliligini bo'ysungan qismlaridan bosh kompozitsion markaz tomon harakatda bo'lib ko'rinishi (dinamikasi) qay darajada hosil qilinganligiga bog'liq. Nima bo'rttirilayotgani aniqlash bo'lishi uchun, dinamikani libosning qaysi qismiga qaratilsa ham, dinamika rassomning bo'rttirgan qismini ko'rsatishi kerak.

26 - rasm. SHakl elementlarining o'zaro dinamik va statik ta'siri:

a - Oryol guberniyasi kostyumi (XIX asr); b - Dogiston kostyumi (XIX asr).

Dinamika hususiyatlarini inobatga olib, gavdaning tashqi ko'rinishini o'zgartirish mumkin. Masalan, figurani balandroq ko'rsatish uchun dinamikani yuqoriga yo'naltirish lozim, ozg'inroq ko'rsatish uchun esa dinamika gorizontaal yo'nalishda markaz tomonga yo'nalishi kerak.

3.8. KONTRAST, NYUANS, O'XSHASHLIK

SHakl elementlari o'xshashlik printsipiga kontrastlik printsipiga binoan birlashgan bo'lishi, ya'ni hamma qismlar takrorlanishga asoslangan yoki shakl, rang, hajmlilik darajasi, fakturadagi chiziqlar jihatidan birlab qaramaqqarshi ko'yilgan bo'lishi mumkin. Konstrast kompozitsiyadagi turli yo'nalishlarning kurashi, bir - biriga karama - karshiligi bo'lib, bu rassomlarning hamma vaqt eng keng foydalanib kelgan vositalaridan biri bo'lib kelgan. Kostyum tarixida kontrastlik mavzusi asar xarakteri, davr uslubi, avtor individualligi kandayligiga qarab eng xilmaqxil ifoda topib, asrlar davomida o'zgarib kelgan.

Kostyum kompozitsiyasining asosi odam figurasi kontrast asosida yaratilgan: uning vertikal tuzilishi gorizontall o'lchamlari bilan kontrastdadir. Demak, figuraning tuzilishi kostyum kompozitsiyasira kontrast kiritishga imkon beradi. Figuraning barcha qismlarida kontrastni qo'llash mumkin. qo'l va elka eng faol zona deb hisoblanadi. SHaklning kontrastiga uning miqdori va turini grafik taqqoslash yordamida erishiladi. CHiziqlari o'xshash shakllarda figurani barcha konstruktiv kamarlarida kontrastni qo'llash mumkin. Geometrlashgan shaklning silueti figurani shakli bilan kontrastda kostyum qismlari esa vazn nisbatlari bilan bo'lishi mumkin.

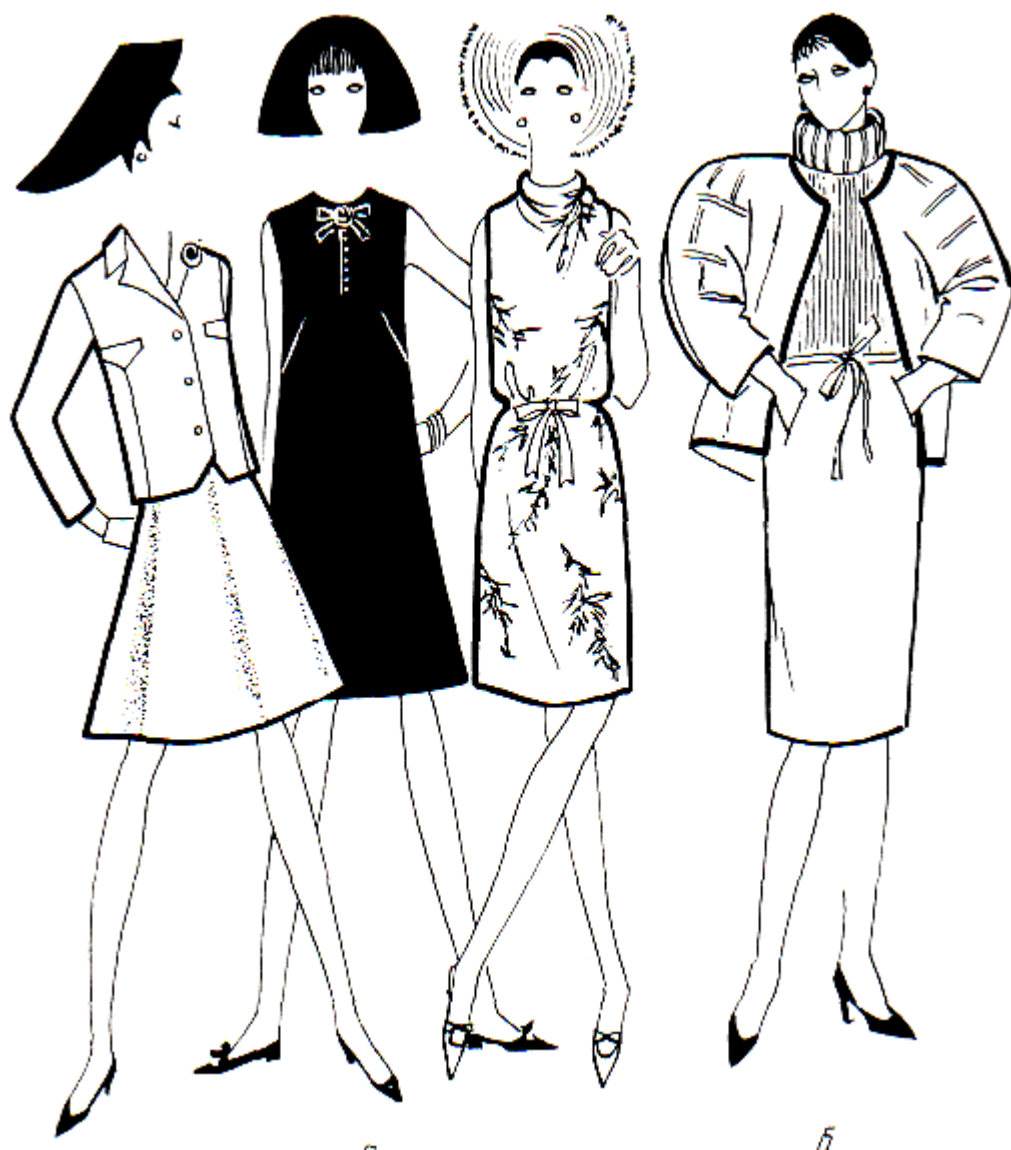
Engning ta'siri ikki xil bo'lishi mumkin: eng shakli neytral bo'lsa, asosiy qismlarining kontrastiga halaqit bermaydi, yoki u shaklni birorqbir shakliga nyuansli bo'ladi. SHunga ko'ra siluetda shakl kontrasti kuchayadi, qaerda faqatgina lif va yubkani kattaligini o'zgartirmasdan, eng shakli va vazni o'zgargan. Engda egri chiziqli shakllar kiritilganligi tufayli kontrast kuchayadi. SHaklning vazni ko'payishi siluetni og'irlashishiga olib keladi. SHunday qilib kostyum odamni o'ziga bo'ysundiradi va salobatli qilib ko'rsatadi. Kostyumda rang, faktura kontrastlari ham muhim rol' o'ynaydi. SHunisi g'alatiki, kontrastning kuchliligi - uning zaif tomonidir.

Idrok etishga aktiv ta'sir etuvchi vosita bo'la turib, unda salbiy tomonlari ham bor: u odamni tez charchatadi va tez jonga tegadi, chunki u doimo o'ziga e'tiborni tortib turadi. har qanday kuchli ta'sir etuvchi vosita ehtiyoj bo'lishni talab qiladi, bunday vositani haddan tashqari har qanday taassurotni buzib yuboradi. Kontrast bilan foydalanganda muayyan darajadan oshmaslik, kontrast me'yorini saqlash kerak. Kontrast kompozitsion vositasi asosan bashang, sport, tomoshaga oid kostyumlarda qo'llanadi.

Kontrast kompozitsiyasidagi turli yo'nalishlarning kurashi, birqbiriga qarama - qarshiligi bo'lib, 6y rassomlarning hamma vaqt eng keng foydalanib kelgan vositalardan biri bo'lib kelgan.

Kontrastga asoslanib tuzilgan kompozitsiyaning mohiyati - uning ta'sirining aktivligidir. Nyuans nisbatlaridan kontrast nisbatlarining farqi shundaki, bular darhol ko'zga tashlana koladi. Zerikarli geometrik shaklning ifodaliligini undagi ichki chiziqlarning, rangning, fakturaning bir-biriga ta'siri kontrastligidan foydalanib oshirsa bo'ladi.

Nyuanslar kompozitsiya vositasi tariqasida proportsiyalarda, maromda, gul va tus nisbatlarida, dekorda, plastikada, andaza qo'yib chiziladigan murakkab egri chiziqlar yordamida shakllar tuzishda va hokazolarda ko'rinadi.

27 - rasm. XX asr kostyumida kontrastlilik tamoyili

Plastik nyuanslar avvalo shakl xarakterida ko'zga ko'rinib, unga san'atga xos, alohida iliqlik beradi.

Nyuans - eng nozik vosita. Kostyum kompozitsiyasini nyuansli xal etilishi hamma yogadagilarga, hamma tur komatlilarga va har kanday ishga muljallanganda ham to'g'ri kelaveradi.

Nyuans - kotrastdan o'xshashlikka o'tish holati bo'lib, garmonik echimni ta'minlovchi o'zaro elementlar aloqasidir. Nyuans kompozitsiya vositasi tariqasida proportsiyalarda, maromda, gul va tus nisbatlarida, dekorda murakkab egri chiziqlar yordamida shakllar tuzishda ko'rinadi. Libos kompozitsiyasini nyuansli hal etilishi hamma yoshdagilarga, hamma qomat ko'rinishlariga va har qanday ishga mo'ljallanganda ham to'g'ri kelaveradi.

Nyuans matoni barcha xususiyatlari bilan bog'liq. Nyuansning shu jumladan uslubiy va badiiy echimi buyumni mohiyatiga mos bo'lishi lozim.

Libos kompozitsiyasida nyuans shakl va rangni birqbiriga moslashtirmasdangina shaklni o'zgartirishga imkon beradi. Nyuans - kompozitsiya vositalaridan eng nozigi bo'lib nyuansda yaratilgan kompozitsiya barcha kostyum mo'ljallariga, har xil figura qomatlariga va yosh jinslariga mos keladi.

Moslashtirishning eng oddiy turi - o'xshashlik, ya'ni teng elementlardan kompozitsiya tuzishdip.

O'xshashlik printsiipi - elementlarning libos va poyafzal kompozitsiyasida takrorlanib va taraqqi' topib, turli variantlarda rivojlana borishidir. o'xshashlikka elementlar takrorlanishi asos bo'ladi.

O'xshashlik nisbatlaridan ehtiyotkorlik bilan foydalanish kerak, chunki ayrim elementlarni takrorlanishi tez zeriktiradi va ta'sirini susaytiradi.

28 - rasm. XX asr kostyumida o'xshashlik tamoyili

Kostyum kompozitsiyasida baravariga kontrast, nyuans va o'xshashlik qo'llanishi mumkin. Masalan, shakllar kontrasti, chiziqlar nyuansi va rang o'xshashligi.

4. LIBOS KOMPOZITSIYASINING ASOSIY PRINTSIP VA KATEGORIYALARI

4.1. LIBOS KOMPOZITSIYASINING ASOSIY PRINTSIPLARI

Kiyimning kompozitsiyasi ustida ishlovchi mutaxassisning asosiy vazifasi kompozitsiya elementlarini kompozitsion vositalar yordamida uyg'unlashtirib, kiyimning konkret vazifasi va maqsadini ifodalaydigan birikma hosil qilishdir [9].

Libos kompozitsiyasi o'z vositalariga ko'ra xilmaqxil va murakkab hodisadir. Kompozitsiya - elementlarni birlashtirish vositasi. Bunda kostyum

elementlari birqbiriga bo'ysungan va birqbiriga mos tushgan, qandaydir garmonik yaxlitlik sifatida tasavvur qilinishini hisobga olish kerak. Libosda asosiy va ikkinchi darajali elementlar bo'lsa, ular orasida bo'ysunish kuzatiladi. SHaklning asosiy elementi - libosning tanaga mo'ljallangan qismi. Kiyimning asosiy qismi bilan hamma detallar birlashadi [10].

Libos shakli zstetik jihatdan savodli echim topsa (silueta aniq, qismlar proporsiyasi to'g'ri, detallarning ritmik tuzilishi birqbiriga mos, tanlangan ranglar libos vazifasiga mos), u maqsadga muvofiq va ifodali ko'rinadi [9]. Libos shaklini uning silueti xarakterlaydi.

SHakl geometrik qancha - shaklning uchta fazoviy koordinatalaridagi o'lcham miqdorlarining nisbati, umumiy shakl va detallari yuzasining xarakteri bilan belgilanadi.

Kiyim shaklini ko'rib chiqayotganimizdagi dastlabki taassurot shaklning xajmdorlik darajasidan, siluet va chiziqlaridan kelib chikadi. Xajmdorlik darajasi - bu uchta fazoviy koordinata bo'ylab shakl o'lchamlarining nisbatidir. SHaklning xajmdorlik darajasi bitta o'lchamli bo'lsa, chiziqli xarakterda, ikki o'lchamli bo'lsa, tekislik xarakterida, kiyim shakli uch o'lchamli bo'lsa, xajm xarakterida bo'ladi.

Buyumning xajmdorlik darajasini tanlash libosning ko'rinish va qanday maqsadga mo'ljallanganligi bilan belgilanadi. CHiziqli xarakterdagi shakl bashang kiyimlar uchun tavsiya etilsa, tekislik xarakteridagi har kanday ishga mo'ljallangan kostyum uchun va hamma turdagi gavdalar uchun, xajm xarakteridagi shakl esa asosan bo'ychan, ozg'in gavdalarga mo'ljallangan bashang kiyim uchun tavsiya etiladi.

Kiyim shaklining tekislikka tushirilgan eng ifodali proporsiyasini kostyumning silueti deb ataladi. Odatda, kostyum shaklini asosan frontal siluetlar va kamroq holatlarda profil' siluetlar xarakterlaydi. Kostyum yaratishda uning vazifasi va undan foydalanish sharoitlarini bilish zarur. Kostyum qulay, chiroyli va

amalda xizmat qiluvchi bo'lishi kerak. SHu sababli uning shakli, konstruktiv echimi, materiallar, bezaklar va rang tanlanishi uning asosiy amaliy va estetik funktsiyalariga bo'ysunadi.

Zamonaviy kostyum ko'p qatlamli. Uning alohida qismlari birligida bilan turlicha nisbatda bo'ladi: ba'zisi biri ikkinchisi ustiga kiyiladi va to'liq yoki qisman boshqasini ustini yopib turadi (sorochka, jilet, jaket) yoki birinchtin kiyiladi (sorochka, shortilar, golflar, kedilar). Ma'lum vaqt davomida kostyum kiyim alohida qismlari, poyabzal, bosh kiyimi va to'ldirishlarning to'g'ri tashkil etilishiga ega, ya'ni ma'lum tuzilish bilan tavsiflanadi. Tuzilishning tashqi namoyon bo'lishi kostyum shaklidir.

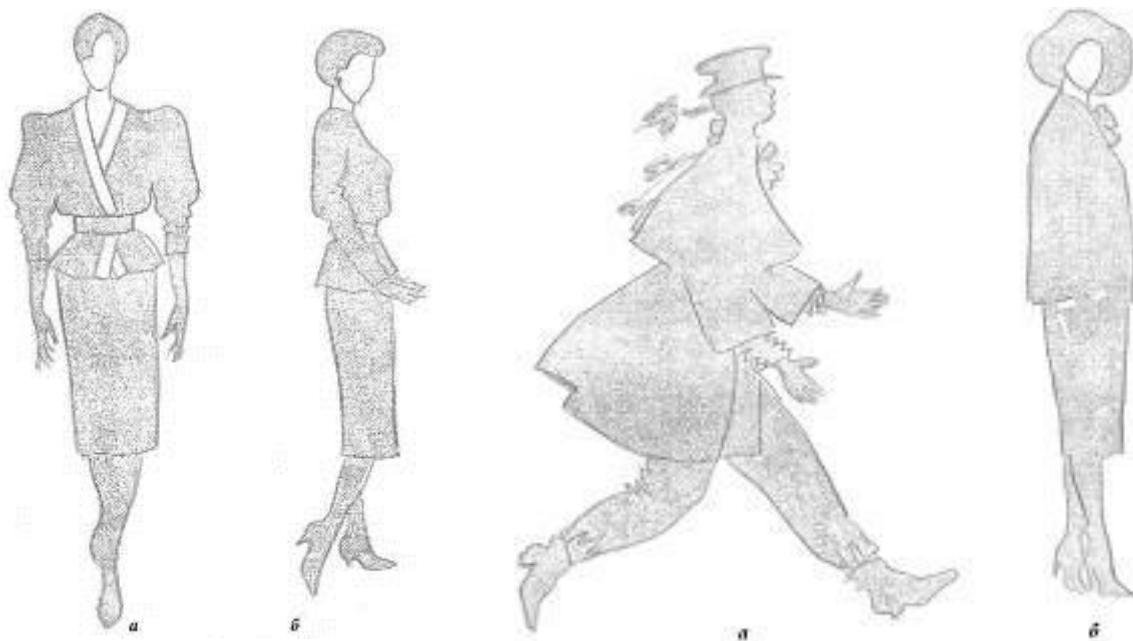
Kostyum kishining ma'lum sharoitlarda faoliyati va o'zini tutish xarakteri usullari to'g'risida yuzaga kelgan odatlar va tasavvurlarni hisobga olgan holda yaratiladi. Inson faoliyat sohalarining kengayishi yangi mutaxassisliklar paydo bo'lishiga olib keladi, bu esa kostyum yangi turlarini ishlab chiqilishini talab etadi, ularning shakli nafaqat qulaylik va maqsadga muvofiqlik bilan tavsiflanishi, balki estetik ifodali, insonning ushbu faoliyat to'rini qayd etishi ham kerak. quruvchilar, harbiy shifoqorlar va hokazo uchun maxsus kiyim kostyumlari misol bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Kostyum shakli uning estetik to'g'ri echimida maqsadga muvofiq va ifodali bo'ladi: bunda siluet aniqlash, kostyum qismlari proportsional nisbatlari to'g'rililigi, detallar ritmik tuzilishi yaqqollirni, kostyum rang tuzilishining uning vazifasiga mos kelishi ko'zda tutiladi.

Kostyum shaklini uch o'lchamga ega hajmiyqfazoviy ob'ekt sifatida qarash kerak. Kostyum shaklini uning siluetini tavsiflaydi.

Kostyum shakli konstruktiv yo'llar bilan ayrim hajmlar va kostyum qismlarining tutashmasi orqali yaratiladi. Bu tutashmalar chiziqlari konstruktiv chiziqlar deyiladi. Ular ichiga yuklash, rel'eflar, shaklning bo'linish chiziqlari va shaklning hajmini o'zgariradigan kesik va vitachkalar kiradi. Agar bu chiziqlar

dekorativ bezatilsa (chok, badiiy choklar, shnur, tasma bilan va h.k.), ular konstruktiv - dekorativ chiziqlar deyiladi. Bu holda konstruktivni o'zi estetik funktsiyani bajaradi.

29-rasm. Frontal siluet (a) va aniq kostyum profil silueti (b)

Dekorativ chiziqlar detallar ustiga tikilgan tasmalar va charmdan bichilgan to'g'ri chiziqli bezaklar bo'lishi mumkin. Siluetlar quyidagi belgilar bo'yicha tasniflanadi: figurada joylanishi bo'yicha (sall yopishib turadigan, yopishib turadigan, bemalol, kengaygan, pastga toraygan) va geometrik shakli bo'yicha (to'g'ri, trapetsiyasimon, oval, uchi kesilgan ikki uchburchak ko'rinishida va Xqsimon).

Moda o'zgarishida siluet asosiy vositadir. Geometrik shaklning ko'rinishidagi o'zgarish siluetdagi o'zgarishning belgisidir. Siluet o'zgarishining belgisi bo'lgan shaklning geometrik ko'rinishi o'zgarganda faqat konfiguratsiyasi emas, balki massasi ham o'zgaradi.

4.2. KOMPOZITSIYA KATEGORIYALARI

Kompozitsiya nazariyasi kuzatilayotgan hodisalar orasidagi eng umumiy va eng muhim aloqalar va munosabatlarni aks ettiruvchi kategoriyalarga asoslangan bo'ladi. Libos kompozitsiyasida tektonika bilan xajviy - fazoviy tarkib ana shunday kategoriyalar hisoblanadi.

Tektonika shakldagi konstruktsiya va material bajarayotgan ishining ko'zga ko'rinib turadigan aksidir.

Tektonika - bu asarning badiiy qismini konstruktsiya va qurilish ashyolari orqali ko'rsatadi, sifat belgisi hisoblanadi. Bu esa buyumning muhim belgilaridan biridir. Konstruktorlik tizimini o'zlashtirish badiiy asarning mezon talabiga ega shaklni yaratish demakdir. Bezak asarni nafosat jihatdan boyitsa, shu bilan birga unga milliy mazmun yo'nalishini ham bag'ishlaydi. Lekin har qanday bezak berish ishi me'yor chegarasidan chiqib ketmasligi kerak. Tarixiy kostyum ham inson faoliyati va jamiyat uchun muhit hozirlaydi, lekin u hech narsa tasvirlamaydi. U faqat geometrik shakllar majmuasini yaratadi, xolos. Ammo kostyumning tashqi ko'rinishi ifoda vositalarining nafosat kuchi juda katta ta'sirga ega. Bunday ta'sirchanlikni oshiradigan vositalar qatoriga rassomlik, haykaltaroshlik va xalq amaliy san'ati bezaklari namunalari ham kiradi. Ular zamonni ifoda etuvchi sifatda - kostyum bilan uyg'unlik kasb etuvchi muhim qismlar hisoblanadi. Tabiiyki, san'at vositalarining sintezi - umumiy hodda olingan har bir tarkibiy qismining sifatiga ham bogliq bo'ladi.

Tektonik shakl - bu sanoat buyumi shakli konstruktsiyasining va tayyorlanish usulining material xususiyatlarini badiiy tushunib etish, ularni ko'rsatib berish nuqtai nazaridan ifoda topgan ishi. Material yoki tayyorlanish usuli buyumning tektonik shaklini topish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Rassom material xususiyatlarini, uning konstruktsiyadagi ishini va buyumning tayyorlanish texnologiyasi xususiyatlarini - bularning hammasini umumiy g'oyaga, ya'ni badiiy va kompozitsion mo'ljalga bo'ysundirib ongli ravishda tanlaydi, topadi, bo'rttirib

ko'rsatadi. har bir materialning o'ziga xos xususiyatlari bo'lib, ana shu xususiyatlar mo'ayyan shaklga asos qilib olinadi. Masalan, shifondan bo'laklari minimal mikkorda bo'lgan mayin, plastik, engil shakl yaratilsa, parchadan kattik, "quruq" geometrik shakl yasaladi. Materialdan buyumning kandy ishlash nuqtai nazaridan foydalanish har kandy buyumning chinakam tektonikligiga erishishning muhim shartidir. Agar mo'ayyan materialning potentsial - konstruktiv imkoniyatlaridan foydalanilmasa yoki, bundan ham yomoni, undan g'ayritabiiy tarzda foydalanilsa, unda tektonika buzilishidan kutilib bo'lmaydi. Odamning harakatlari natijasida chinakam zo'r kelishlar hisobga olinmasa, shakl konstruksiyasini ishlayotganda notektoniklik yuzaga keladi.

Qachonki tektonika mo'ayyan badiiy yaxlitlikning uzviy qismi bo'lsa, shundagina u anik - ravshan va ifodali bo'lib chikadi. Fan - texnika revolyutsiyasining yutuklari - yangi materiallarning paydo bo'lishi tektonikaga katta ta'sir ko'rsatadi.

Nima uchun tektonika kompozitsiyaning asosiy kategoriyalaridan biri hisoblanadi? Gap shundaki, konstruksiya va shaklning konkret materialda ifoda topgan o'zaro bog'liqligi - bu eng muhim jihat bo'lib, u butun buyumning kompozitsiyasini va shu kompozitsiya ustida olib borilgan ishni, ya'ni kompozitsion usuldan boshlab va shakl xarakterini, hamda uning nyanslarini topishga kadar ompozitsiya vositalaridan foydalanishgacha bo'lgan ishni belgilab beradi.

Har bir buyum shakliga uning hamma elementlarining bir - biri bilan va fazo bilan o'zaro mo'ayyan ta'sip etish nuqtai nazaridan karash, ya'ni uni xajviy-fazoviy struktura deb hisoblash mumkin. Bu struktura ba'zan esa juda murakkab bo'ladi. Hajmiy-fazoviy strukturaning murakkablik darajasi qandayligidan qat'iy nazar undagi barcha elementlarning o'zaro aloqadorlik sistemasi tektonika bilan bir qatorda chinakkam uyg'unlikka erishishda xal kiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Kostyum yaratilayotganda uning nimaga muljalanganligi va kandy sharoitda ishlatilishini bilash kerak. Kostyum kulay, ishbop va chiroyli bo'lishi kerak.

SHuning uchun kostyumning shakli, konstruktiv xal etilishi, materiallarning tanlanishi, bezaklari va rangi uning asosiy vazifalariga, ya'ni estetik va amaliy vazifalariga itoat etgan bo'lishi zarur.

4.3. KIYIM SHAKLINING TUZILISHI XAQIDA TUSHUNCHA. KIYIM STRUKTURASI VA UNING TUZILISH JARAYONI.

LIBOS SHAKLINI XOSIL QILISHDA CHIZIQLAP VA DETALLARNING KONSTRUKTIV - BEZAK ROLI.

Kiyim loyixalash jarayonida uning shakli chukur ahamiyatga ega. Kiyim shakli o'sha zamon uslubiga monand bo'ladi. Kiyimdagi shakl vaqtdagi davriylikni o'zida saklab koladi.

Kiyimni shakli kanday to'zilganligi va rivojlanganligini bilish uchun uning ahamiyati va mohiyatini anglash kerak. Dizayn sohasidagi nazariy tushunchalar "Kiyim shakli" tushunchasining mazmunini to'liq izoxlay olmaydi. Kiyim shakli ko'pincha statik holatda ko'rib chiqiladi. Vaholanki, u dinamik sistema bo'lib hisoblanadi. Ba'zida kiyimning inson bilan bog'liqligini, uning harakati va proporsiyasi bilan bog'liq holatda qarab chiqish kerakdir. harbiy xizmatchilarning XIX asr davomida kiyimlar rangining o'zgarishi urganilganda, fakatgina ularning rangiga e'tibor berib kifoyalanishimizga to'g'ri keladi. Kiyimning shakli o'rganilayotganda 4 darajaga ajratishimizga to'g'ri keladi. Gazlama fakturasi, rangi, bezak chiziqlari va ko'rinuvchi choklari - moddiy dekorativ daraja Kiyim erkinlik darajasi (tanaga epishuvchanligi - erkin yotish xak darajasi). Kiyim shakli geometrik - ichki tavsiv sifatida (proporsiya, geometriya, simmetriya). Strukturaviy daraja - odam tanasi shaklining plastikligi - tana plastiklik darajasi.

Libos shaklining yuqoridagi darajalari bo'yicha urganish chukur o'zaro taxlilni talab etadi. SHunday ekan, kiyim shakli dinamik holatda teatrlashtirilgan gurux yoki bir kishilik manekenchilar yordamida namoyishi bilan olib boriladi. Kiyim namoyishida asosan kiyim modelining fiksatsiyasidan ko'ra, uning plastik tilsimining shakli xotirada koladi. Kiyimlar namoyishining asosiy maqsadi -

shakllar g'oyasini, masalan geometrik shakllar va ularning proporsional mosliklari asosida tuzilgan kiyimlar assortimentini publika e'tiboriga berishdan iborat. Kiyim shakli bunda harakatda ko'rinadi. harakat kiyim shakli xakida ma'lumot beruvchi omil bo'lib hisoblanadi. Ma'lum bir kiyim shaklining o'qilishi va qabul kilinishi ma'lum bir vaqt oralig'ida yuzaga keladi, ya'ni fizikaviy jismning fazoda harakatlanishi bilan birgalikda biologik o'zgarish, kuchlanish, tovushlar, mexanik faktorni - vaqtinchalik faktor sifatida qabul qilish kerak. Kiyim shakli ma'lum bir vaqt mobaynida fazodagi alomatlar yig'indisidan xosil bo'ladi.

SHunday qilib, kiyim shakli deganda fazoviy vaqt sistemasini dinamik modeli tushuniladi. Undan model elementlari figurasi va muhiti o'rtasidagi ko'p darajali strukturaviy bog'liqligiga egadir. Kiyim shaklini geometrik ko'rinish - struktura va konstruktsiya aniklaydi.

SHakl mavjudligining asosiy qoidasi - uning etukligi va tashkil etilishidadir.

SHakl 3 ta aspektda bo'lishi mumkin. Yakka elementar model sistemasi:

- Insonning ma'lum obrazini tavsiflovchi sifatida,
- Mahsulotlar guruxining umumiy goyasini beruvchi tur sifatida,.
- Vaqtning umumiy goyasini anglatuvchi maksimum sistemani tavsiflovchi bazaviy shakl sifatida.

Libosdagi geometrik ko'rinish konstruktsiya, material va proporsiya shaklini tavsiflaydi. Barcha variantlar uchun asos bo'lib xizmat ko'rsatuvchi bazaviy yoki asosiy shakl deb hisoblaydi. Bazaviy shakl mahsulotlar seriyasiga asos bo'lib, ma'lum uslub uchun goyaviy shakl hisoblanadi. Uslubiy - bazaviy shakl bo'lib, vaqtning ma'lum ahamiyatli alomatlarini mujassamlashtirgan shakl hisoblanadi. Klassik shakl progressiv urf - odatlarni o'zida mujasamlashtirib va uni kelajakdagi o'zgarishini o'zida aks ettiradi.

Klassik shaklga misol: rubashka, shim, pidjak, yumshok shlyapa, shapka - kulokchin. Klassik shaklda - azaldan saqlanib kelgan va hozirda funktsional

talablarga javob beruvchi elementlar mujassamlashgan bo'ladi. SHakl - nafaqat tashkil etilgan xajm, balki uning fazo bilan chegarasidir. har bir shakl og'irlik markazi o'q va simmetriyaga ega bo'lishi lozim. Markaz shaklning kattaligi va uning harakatini aniklaydi va psixologik kuch sifatida keltirilishi mumkin.

Markazni nafaqat uning belgilariga ko'ra, balki vizual qabul kilinadigan tasvirlardan tarkaluvchi kuchlar o'zaro aloqasi orkali ham aniklash mumkin. Kiyim shaklini tashkil etish printsiplarini uning strukturasi to'liq urgangan holatdagina aniklash mumkin. Buning uchun shakl detallari va ularning o'zaro aloqa sistemasi nisbatlari bo'laklarga bo'lingan holda urganiladi.

SHakl o'rganilishining turli aspektlari morfologik chiziqlari, funktsiyalari, tayyorlash texnologiyasi bo'lib hisoblanadi. Struktura - biror bir ob'ektning muallak "skeleti" bo'lib kolmay, balki koidalar majmuasi bo'lib, bir ob'ektning 1, 2, 3 chi va hokazo elementlari va hosilalari almashtirilishi bilan yuzaga keltiriladi.

Struktura - keng tarqalgan tushuncha bo'lib, u geologiya, matematikada uchraydi. Struktura nafaqat taxlil uchun, balki buyumning birlamchi qabuli uchun zarurdir. Struktura - 2, 3 bo'lakdan iborat sistema ko'rinishda qabul kilinib, bo'laklanuvchi tushunchasi makrostruktura bo'lib hisoblanadi.

Makrostruktura - uning mashtabi butun asar mashtabiga teng yoki sistemaning to'liqligidir. Makrostruktura deganda, ma'lum bir konstruktsiya estetik timsol asosida to'zilgan mahsulotlar guruxining elementar strukturasi bo'yicha ketmaqetligi tushuniladi. Masalan: o'zbek xalqi san'ati motivlari asosida yaratilgan rakkosalar kiyimining murakkab ansambli.

Mikrostruktura yoki elementar struktura tushunchasi asosida makrostruktura tarkibini tashkil etuvchi alohida modellar tushuniladi. Strukturani anglashdan maqsad - kostyum alomatlarining sifati o'zgarishlarini tushunish, bu o'zgarish siljishni anglatish va bu xakda EXMga ma'lumot shakli o'zgarishining ahamiyatli va ahamiyatsiz ekanligini ajratishdan iborat.

XIX-XX asr kostyum shakllari taxlil kilinganda, ular shaklining geometrik shaklning ma`lum bir turiga mansubligi anikligi, ya`ni shakl detallari ma`lum bir shakl sifatida ekanligi ma`lum bo`ladi. Kiyim shakllarning taxlili, ular siluetlari taxlili bilan yondosh bo`lib, ular trapetsiya, to`rtburchak, aylanalar turli qancha shaklida berilgan. Vaqt utishi bilan oddiy, ovalsimon, to`rtburchaksimon konfiguratsiyalar murakkablashib kelmokda.

Kiyim shakli zamona uslubiga mos holatda o`zgarib keladi. XX asr kostyumlaridagi ham sifatiy, ham miqdoriy alomatlar taxlil kilinganda, kiyimning o`zunligi va eni bel satxi, shakl proektsiyasi yuzasira tayanilishi kuzatildi.

Ustki kiyimlar - pal'to, plash, kuylaklarga nisbatan kam o`zgaruvchan shakldagi to`rtburchaklar ham vaqt davomiyligida o`z qanchani o`zgartiradi. Masalan: 1910 - 1944 yillar va 1966 yillardagi ayollar kiyimidagi shakl farqlari. har bir moda tsikli 103q106 yilni tashkil etadi.

Kiyimdagi asosiy shakllar - 3 xil asosiy geometrik struktura - oval, trapetsiya, to`rtburchak. Ular doim transformatsiyalanib, burchaklar kattaligi va chiziqlar kiyshikligi o`zgarishi bilan xosil bo`ladi. Moda va kostyum murakkab o`zaro tashkil etuvchi sistema bo`lganligi sababli, kiyim shaklining etukligi va to`liqligini ta`minlash uchun moda rivojlanishi jarayonini boshqarish talab etiladi.

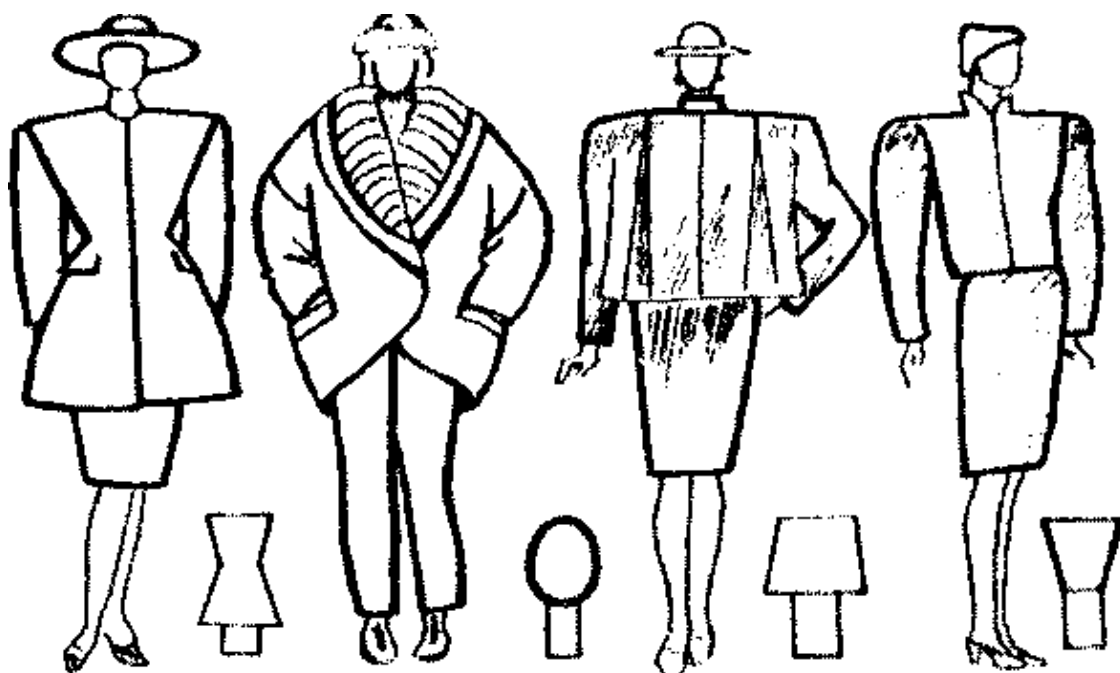
Kostyum shakli konstruktiv yo`llar bilan ayrim hajmlar va kostyum qismlarining tutashmasi orqali yaratiladi. Bu tutashmalar chiziqlari konstruktiv chiziqlar deyiladi. Ular ichiga yuklash, rel'eflar, shaklning bo`linish chiziqlari va shaklning hajmini o`zgariradigan kesik va vitachkalar kiradi. Agar bu chiziqlar dekorativ bezatilsa (chok, badiiy choklar, shnur, tasma bilan va h.k.) ular konstruktiv - dekorativ chiziqlar deyiladi. Bu holda konstruktivni o`zi estetik funktsiyani bajaradi. Kostyum silueti deb hajmli shaklning uning xususiyatlarini ajratib ko`rsatuvchi tekislikda ifodalanishiga aytiladi. Kostyumda moda yo`nalishlarning almashuvi siluetlar almashuvi bilan xarakterlanishi bejiz emas. Kostyum silueti elka chiziqlari va mahsulot qomat qismi, eng boshi, bel chizig'i

darajasi va pasti xarakteriga bog'liq. Odatda kostyum shaklini frontal va profil siluetlar tavsiflaydi (29 - rasm).

Siluet deb shakl ko'rinishi e'tiborligini ta'kidlovchi hajmiylikning tekislikdagi ifodasiga aytiladi. Kiyimdagi moda yo'nalishlari siluetlar o'zgarishi bilan xarakterlanishi tasodifiy emas.

Dekorativ chiziqlar detallar ustiga tikilgan tasmalar va charmdan bichilgan to'g'ri chiziqli bezaklap bo'lishi mumkin. Siluetlar quyidagi belgilar bo'yicha tasniflanadi: figurada turishi bo'yicha (sal yopishi**o** turadigan, yopishib turadigan, bemalol, kengaygan, pastga toraygan) va geometrik shakli bo'yicha (to'g'ri, trapetsiyasimon, oval, uchi kesilgan ikki uchburchak ko'rinishida va Xqsimon).

Bel chizig'i tikuv buyumi siluetini shakllashda etakchi chiziqlardan biri hisoblanadi. Bel chizig'ida kiyimning zich yodishib turgani yopishib turuvchi siluetni; o'rtacha yopishib turgani - sal yopishi**o** turadigan siluetni, bel chizig'idagi kiyimning kengligi ko'krak chizig'idagi kenglikka deyarli teng bo'lsa - to'g'ri siluetni, juda bemaloli - kengaygan siluetni hosil qiladi.

30 - rasm. Figurada turishi bo'yicha kostyum siluetlari

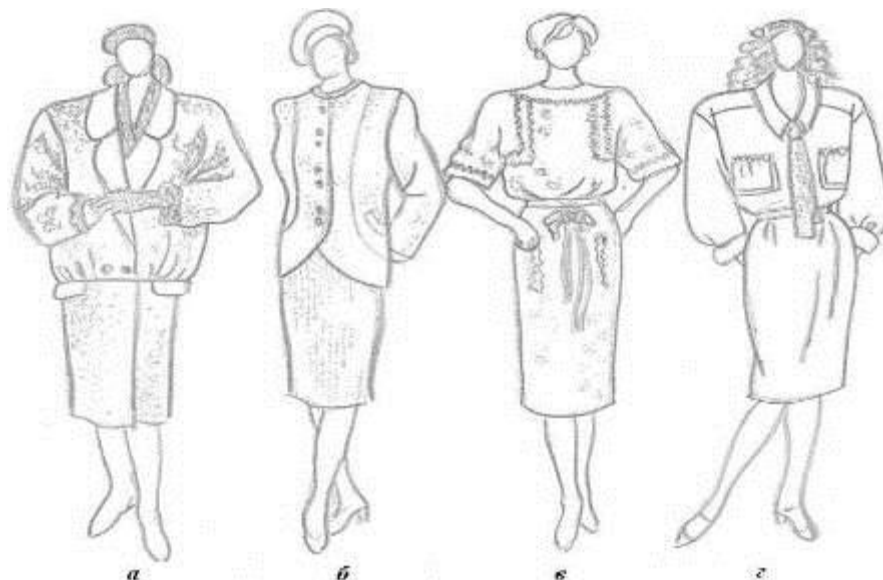
31 - rasm. Geometrik shakli bo'yicha kostyum siluetlari

Yopishib turadigan siluetning bel chizig'i ravon bo'lib ko'rinadi. Vitachkalar rel'eflar, yon chiziqlap ravon egri chiziqlar shaklida o'tkaziladi.

Struktura deganda obrazli, funktsional va texnik echimga bog'liq bo'lgan geometrik shakl elementlarining mo'ayyan fazoviy sistemasini tushinish kerak.

Kostyum shakli kostyum alohida hajmlari yoki qismlarini konstruktiv echimi va qo'shilishi yo'li bilan yaratiladi. Bu qo'shilish ro'y beruvchi yo'llar konstruktiv deb ataladi. Ularga biriktiruvchi choklar, bo'rtma choklar, kesish, vitochka shaklini ajratish yo'llari va hokazo kiradi. Bu yo'llar dekorativ bezalgan bo'lsa bahyaqator, kashta, bog'ich, tasma va hokazo), ular konstruktivqdekorativ deb ataladi. Bu holda konstruktsiyaning o'zi estetik funktsiyani bajaradi. Kashta, to'r, merejka, tasma va hokazo yo'llari ko'rinishdagi sof dekorativ yo'llar ham mavjud. Asosiy qurilish materiali sifatida gazlamalar va trikotaj polotnolar o'z plastik xususiyatlari, drapirovkalanish darajasi bilan shakl xarakterini aniqlaydi: uning

yumshoqligi, oquvchanligi, skulptura aniqligi yoki qattiq quruqligi. Demak, shaklning plastik xususiyatlari uning konstruktiv echimiga ham, gazlamalar xususiyatgi ham bog'liq bo'ladi.

32 -rasm. Kostyumda yo'llar: a - konstruktiv; b – konstruktiv-dekorativ; v, g - dekorativ

Kiyim ishlab chiqarish uchun sanoat ishlab chiqaruvchi gazlamalar tola turi: tabiiy (o'simlik yoki hayvonlardan olingan), sun'iy (o'simlik yoki hayvonlardan olingan xom ashyoni mexanik yoki kimyoviy qayta ishlash yo'li bilan olingan tolalar) va sintetik (ko'mir, neft va boshqa smolalarni kimyoviy qayta ishlash yo'li bilan olingan tolalar bo'yicha tizimlashtirish mumkin.

Gazlama olish uchun iplarni tayyorlashda ko'pincha etarli darajada gigienik, mexanik, texnologik, ekspluatatsion va estetik talablarga javob beruvchi turli tolalar aralashmasidan foydalaniladi. Iplarni shakllantirish jarayonining o'zi turliqtuman: ular ko'p yoki kam eshilgan, fasonli eshilgan, buklirlangan, profillangan va hokazo bo'lishi mumkin.

To'quvchilik va trikotaj o'rilishlarning turli usullari turli faktura yuzali va turli plastik tavsifli gazlamalar va trikotaj polotnolar ishlab chiqarilishiga yordam beradi. Masalan: yupqa, tiniq, kapron gazlamalar ma'lum taranglikka ega bo'ladi.

Ulardan shakli gazlama engilligiga mos keluvchi hurpaygan mahsulotlar bajariladi. Bunday gazlamalardan mahsulotlar ko'rinuvchi choklari minimal bo'lishi kerak (bunday gazlamalarda choklar mahsulot tashqi ko'rinishini qo'pollashtiradi va og'irlashtiradi). "Yog'simon", "Oquvchan" (krep satinga o'xshash) gazlamalar odatda (satin o'rilishi tufayli) yaxshi aks ettiruvchanlik, yaltirash xususiyatiga ega bo'ladi. Bunday gazlamalardan mahsulotlarni gazlamaning figura bo'ylab plastik harakatini ko'zda tutuvchi etarli darajadagi hajmli qilib bajariladi, bu engil drapirovkalash bilan erishiladi, shunda gazlamaning ifodaliligi mahsulot shaklini dekorativ ohanggacha ko'taradi.

Quruq gazlamalar (jun lavsan bilan, zig'ir tolali lavsan bilan va hokazo) mahsulot tayyorlashda ma'lum texnik qiyinchiliklar yaratadi, biroq tarang plastiklikka ega bo'ladi, ular odatda, yumshoq, tinch tuslarga bo'yaladi. Ulardan bosiq, biroz "yumshatilgan" yoki qat'iy ani- shakllar (kostyumlar, ko'ylaklar, ko'ylakqalpalar va hokazo) yaxshi "yasaladi". SHunday qilib, kostyum shaklining пластик xususiyatlari haqida gapirganda (uning geometrik aniqligi yoki yumshoqligi, ovalligi yoki notekisligi va hokazo), biz materiallarning ma'lum xususiyatlari va shakl xarakteri o'rtasida to'g'ri bog'lanish mavjud. Bu demakki, umuman ma'lum geometrik turdagi shakl yaratish zarur bo'lsa, gazlamalar ulkan turliqtumanligidan ma'lum konstruktiv echimi bilan bu shakl doimiyligini ta'minlay oluvchilarinigina tanlash kerak.

Kiyim shaklini tasvirlashda quyidagi asosiy chiziq guruhlari foydalaniladi.

Siluet chiziqlari - shaklning tashqi konturlarini chegaralovchi chiziq.

Konstruktiv chiziqlar - kiyim shaklini xosil qilishdagina katnashadigan chiziqlar; elka choklari, vitochkalar, eng o'tkazish choklari.

Konstruktiv - dekorativ chiziqlar deb, ham shakl xosil kiluvchi, ham dekorativ vazifalarni bajaruvchi chiziqlar: bo'rtmalar, koketkalarini ulash choklari, qirqmalar, mayda taxlamalar, bo'rtma burmalar, drapirovkalar, burmalar tushuniladi.

Dekorativ chiziqlar - dekorativ vazifalarnigina bajaruvchi chiziqlar: quyma burmalar, ikki tomonlama quyma burmalar, tasmalar, to'rlar, bezak detallar, furnitura, kashtalar, bantlar.

SHaklning bu xususiyatiga kiyim shakli kattaqkichikligi bilan odam gavdasining nisbati tariqasida, shuningdek ikki yoki uch shaklning - ularni birligiga taqqoslayotgandagi nisbati tariqasida karaladi. Fakat qancha o'xshash kiyimlarnigina va ularning tarkibiy qismlarinigina kattaqkichiklik jixatidan taqqoslash mumkin.

Massa - kiyim shaklining yaxlitligiga yoki uning alohida qismlarining (tana, eng, yoqa va h.k.) ko'z bilan ko'ringan soni yoki bu umuman kiyim shaklini yoki undagi alohida qismlarning og'irlik mikdoridir.

SHakl massasining ko'rib, idrok etilishiga quyidagilar ta'sir etadi. SHaklning kattaqkichikligiga misol: kattaro- shaklning massasi kattaroq tuyuladi; Xajmdorlik darajasi - xajm xarakteridagi shaklning massasi maksimal, chiziqli xarakteridagi massasi esa minimal bo'lib ko'rinadi. SHaklning o'z chegarasi doirasidagi konstruktiv, konstruktiv - dekorativ va dekorativ chiziqlariga qanchalik to'lganlik darajasi - kiyim shakli chiziqlarga siyrak to'lgan bo'lsa, massasi minimal, eng ko'p to'lgan bo'lsa massasi maksimal bo'lib ko'rinadi.

5. KOMPOZITSIYA VOSITALARI

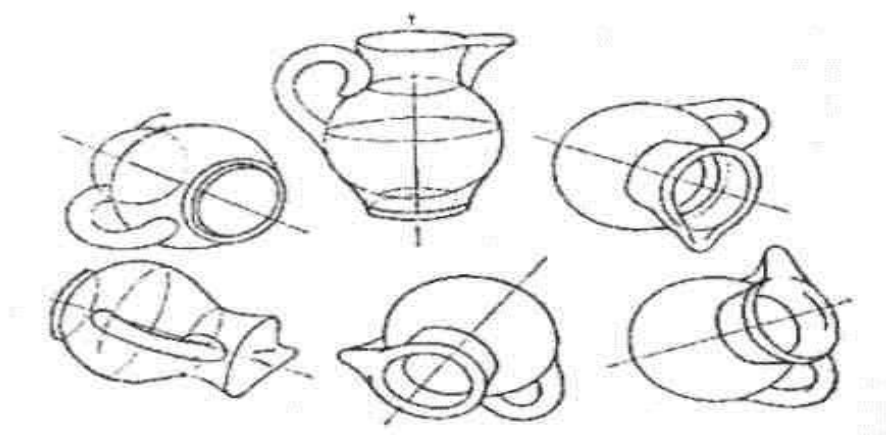
Kompozitsiya vositalari orasida proportsiyalarni, o'lcham nisbatlarini birinchi o'ringa qo'yish kerak - butun kompozitsiyani ko'rishning asosi mana shudir.

SHaklning bo'laklardan iboratligi odam gavdasi tuzilishining murakkabligidan, uning qaddi - qomatı tuzilishidan, necha yoshdaligidan, materialning xarakteridan va kiyimning tikilish texnologiyasidan, modaning nimaga mo'ljallanganligi va yo'nalishi qandayligidan kelib chiqadi.

Kiyimdagi mutanosiblik - proportsiya kiyim alohida qismlardagi mos o'lchamlarning bir - biriga, hamda odam gavdasidagi mos o'lchamlarga bo'lgan nisbatidir.

Tasvirlangan buyumni uning proportsiyasiga qarab, ya'ni buyum qismlari uzunligining kengligiga nisbati orqali bilish mumkin. har qanday buyum faqat o'zigagina xos bo'lgan ma'lum proportsiyalarga, buyum qismlari kattaliklarining birqbiriga va butun buyumga nisbatan o'lcham nisbatlariga ega bo'ladi. Buyumni bilishda na uning shakli, na rangi yoki materiali proportsiya kabi shunchalik katta rol o'ynamaydi. Rasm chizishda proportsiyani his etish eng asosiy muhim ko'rsatkichlardan biridir.

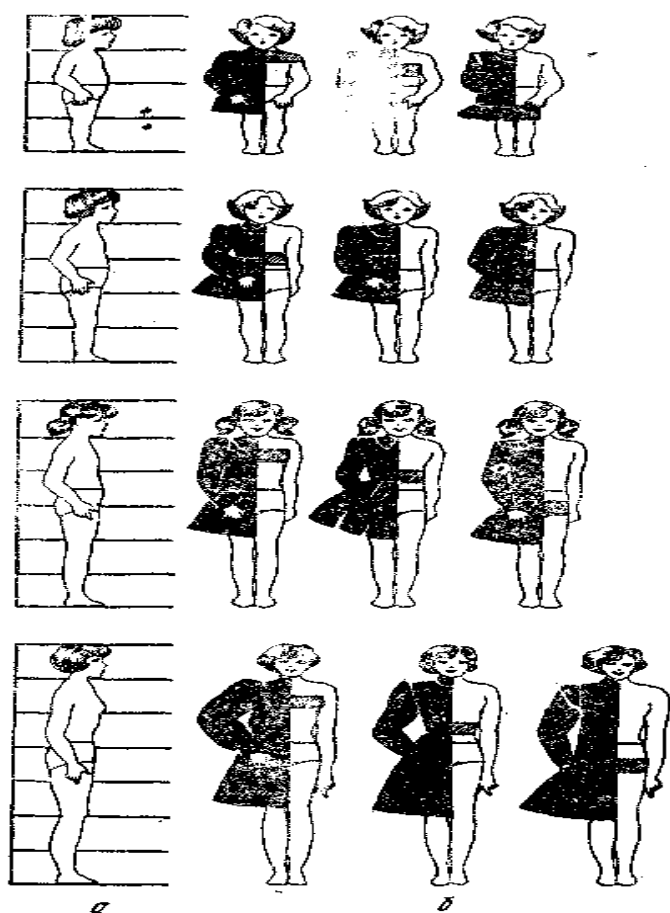
Proportsiyaning buzilishi rasm xaqiqiyiligini buzadi. har qanday murakkab shaklga turli nuqtalardan qaraganda u turlicha qabul qilinadi. Lekin unga qay tomondan qaraganga va qaysi ko'rinishda tasvirlanganiga qaramay, shakl asl holdagi proportsiyasi va xarakteriga mos bo'lishi va aniqlanishi lozim. Ko'zaning turli ko'rinishdagi rasmlaridan buyumni bilishimiz, tasavvur qilishimiz va unga xos bo'lgan proportsiya va shaklni aniqlashimiz mumkin. Agar buyum qismlarining o'zaro nisbati rasmda noto'g'ri tasvirlangan bo'lsa, perspektivada uning to'g'ri chizilganligi, yoki soyasi va rangi a'lo darajada bajarilganligi ham tasvirni haqiqiy qila olmaydi.

33 - rasm. Ko'zaning turli xil ko'rinishi

Rasmda buyum proportsiyasini aniq topish rasm soluvchi ko'zining o'lchash (chamalash) qobiliyatiga bog'liq. Ko'z bilan o'lchash qobiliyati naturadan (aslidan) sistemali ravishda rasm chizish mobaynida astaqqekin rivojlanadi. Buyumlar guruhini chizishda murakkabroq masalani echishga - buyumlar guruhi proportsiyasini topishga to'g'ri keladi. Bu holda buyumlar qismlari va kattaliklarini kuz билан chamalab taqqoslash usuli ishlatiladi. o'lchov birligi sifatida shu guruhdan biron buyumning kattaligi olinadi.

Qanday proportsional nisbatlarni tanlash kiyimga qo'yiladigan funktsional talablarga bog'liq. SHuning uchun hamma hollarda bir xilda yaxshi bo'laveradigan qandaydir proportsiya bo'lishi mumkin emas. Proportsiya tanlash kishi gavdasining xususiyatlariga ham - uning bo'yi, to'laligi, qomat rasoligi tuzilishiga va albatta, yoshiga ham bog'liq.

34- rasm. Qizlar gavdasining tuzilishidagi o'zaro mutanosib nisbatlar (a); qizlarning har xil yosh guruhlariga oid kiyimlarning konstruktiv shakli (b).

Kiyimning shakli har xil bo'linishlarga ega bo'lishi mumkin, buni odam tanasi shakliga, material strukturasi va tikuv buyumining texnologiyasiga, kiyimning vazifasiga va unga qo'yiladigan talablarga bog'liqligi bilan tushuntirish mumkin.

Proportsiya - ikki nisbatning tengligi. Ikki solishtirma miqdorning ijobiy taassuroti ularni birligiga mosligini bildiradi. Solishtirma miqdorlarning birligiga qonuniy mosligini ta'minlaydigan nisbatlar bor. Ular oddiy va irratsional turlarga bo'linadi. Oddiy nisbatlar - bu butun sonlarning nisbati. Irratsional nisbatlar - bu kasr sonlar nisbati. Ular geometrik tuzilma yordamida topiladi va nisbatlar tuziladi. Detallar razmerlarini, kiyim qismlarining aniq nisbatlarini va uning obrazli echimini aniqlashda asosan sonlar nisbatida asoslangan.

Konstruktiv poyaslarning gorizontali sathi odam figurasining proporsiyasi bilan uzviy bog'langan. Bolalar figurasiga kelganda, bolalar bir tekis rivojlanmaydi. Ularning qo'l, oyoq va bosh o'zunliklarining nisbati yoshining xususiyatlarini aniqlaydi. Bolalar yoshi bo'yicha beshta guruhga bo'linadi. har bir yosh guruhiga mansub bo'lgan kiyim mutanosibligi va hajmi bo'yicha o'z xossasiga ega. o'smirlar kostyumiga kelganda, uning mutanosiblik echimi va kompozitsion tuzilishi asosan kattalar kostyumiga o'xshash. o'smirning shakllangan figurasini kiyimda har xil (lekin uning yoshiga monand) konstruktiv chiziqlar va murakkablashgan bichimlar qo'llashga ruxsat beradi.

Proportsiya - bu kiyim qismlarining o'lchamlariga binoan; birligiga va odam gavdasiga taqqoslangan nisbatlari. Kiyimning bo'yi, eni ko'krak qismi bilan yubkasining, englarining, yoqasining, bosh kiyimining, detallarining hajmi, uzunligi, kiyim kiyilgan qadqqomatni ko'rib idrok etishga, uning o'lchamlari monandligini fikran baholashga ta'sir ko'rsatadi. Inson gavdasining tabiiy mutanosibligiga yaqin bo'lgan nisbatlar eng chiroyli, mukammal, "to'g'ri" ko'rinadi.

Ma'lumki, boshning uzunligi kishi bo'yining uzunligiga 8 martacha joylashadi, bel chizig'i esa tanani taxminan 3:5 nisbatda ikkiga bo'ladi. Turli yo'llar bilan tabiatdagi, san'atdagi monandlikni izlagan qadimgi rassomlar, arxitektorlar, olimlarning tadqiqotlarida, chizmalarida, hisoblashlarida "oltin kesim" tushunchasini uchratamiz; bu tushuncha matematik yo'lda 3:5, 5:8, 8:13, 13:21 va hokazo sonlar nisbati tarzida ifoda etiladi. Bunda kichik qism katta qismga xuddi katta qismga nisbati kabi bo'ladi. "Oltin kesim" mutanosibliklari eng yaxshi arxitektura asarlarida takrorlanadi, jonli tabiatda ko'p marta uchraydi - ya'ni qonuniy, doimiy hisoblanadi.

Odam figurasi orasida ham mana shu proportsiyalar takrorlangani eng proportsional hisoblanadi. Kostyumda tabiiy proportsiyalarni ham, ataylab buzilgan proportsiyalarni ham ishlatish mumkin. Bu erda turli variantlarni batafsil ko'rib chiqishning iloji yo'q, chunki buning uchun kompozitsiya qonunlarini jiddiy o'rganish kerak.

35 - rasm. Odam gavidasi va kostyum proportsiyasi

Tabiiy mutanosiblilar, odatda, har qanday figura uchun "foydali" ekanini yodda saqlash kerak; ayni vaqtda kiydirib ko'rish vaqtida biron chiziqni sal nariqberi surib, "izlab ko'rib" (masalan, bel chizig'ini ozroq ko'tarish yoki tushirish, elkalarni toraytirish yoki kengaytirish, ko'ylak, eng o'zunligini, yoqa, cho'ntaklar, belbog' o'lchamini, sal o'zgartirish mumkin) gavda tuzilishi kamchiliklarini tuzatish mumkin.

Odam gavdasi va kostyum proportsiyasi haqida gapirilayotganda, qadimgi Rossiyadagi va antik Yunonistondagi birqbiriga o'xshamaydigan, ammo monandligi, proportsiyalari, chiziqlari, bezaklari genial badiiy hisoblanganligi, tabiatga qo'shilib ketishining tabiiyligi jihatidan yaqin arxitektura obidalarining o'lmas go'zalligini eslatib o'tish joiz bo'ladi. Kiyim yaratish ko'p jihatdan me'morlikka o'xshab kyotadi - bu ikkala san'at ham odamlaiga bevosita tegishli, odamning tabiiy mutanosibliklaridan kelib chiqqan: nihoyat, kiyim odam bilan birga deyarli hamma vaqt binolar orasida, ichki xonalarda bo'ladi. Binolar ham o'z navbatida tabiiy muhitda, shahar arxitekturasi orasida bo'ladi. SHuning uchun turli zamonlarda arxitektura va kiyim o'z davrining badiiy uslubini aks ettirgan: xalq kiyimi esa eng yaxshi, eng mukammal, eng "mangu" nima bo'lsa, hammasini o'ziga singdirib asrlar mobaynida saqlaydi. Moda jurnallaridagi maqolalarni, rasmlar izohini ko'rayotganda, avvalo "siluet" (bichim) tushunchasiga duch kelamiz.

Masshtab va masshtablilik. Odatda devoriy rasmlar tempera va mineral bo'yoqlar bilan ishlanadi. Bunda devordagi ranglar majmuasi orqali hosil bo'ladigan, aks etadigan buyum yoki bezaklarning tomoshabinga ko'rinadigan nisbiy o'lchovini ham aniq hisobga olgan hisoblanadi. CHunki har qanday bino insonning yashash sharoiti va tabiiy iqlim xususiyatlariga moslab qurilishi kerak. Uy - joyning hajmi va uning miqyosi ham shunga mos ravishda belgilanadi.

Me'mor biror imorat loyihasini tayyorlar ekan, undagi masshtab o'lchovini ko'rsatish uchun, bir chetiga, odam tasvirini ham chizib qo'yadi. SHunda loyihaning hajmi qanday bo'lishini anglab olish unchalik qiyin bo'lmaydi. Ammo

mahobatli - badiiy tasvirdagi masshtab butunlay boshqacha bo'lib, muammo ana shu aniq devor sathidan va u bilan tomoshabin oraliq'idan kelib chiqadi. Goho unga tanlangan mavzu kompozitsiyaning turli o'zgarishlariga sabab bo'lishi mumkin. Devorga mahobatli rangtasvirlar ishlaydigan musavvir ham o'z kompozitsiyasini yaratar ekan, unda aks ettirayotgan shakllarining bir chetiga odam tasvirini chizish orqali masshtab miqyosini ma'lum qiladi.

Miqyos o'lchovini ko'rsatishda, bino kompozitsiyasining hajmi ham muhim ahamiyatga egadir. Bino ko'lamining darajasi uning deraza va eshiklari o'lchovidan ham seziladi. Agarda derazalar o'lchami kichik bo'lsa, devor sathi kuzimizga katta bo'lib ko'rinadi. Ammo kichik o'lchamdagi deraza e'tiborimizni uzoq o'tmishga ham qaratadi. Bordiqyu, imorat o'lchamini o'zgartirmay unga katta hajmdagi deraza, oynalar qo'ysak, go'yo uy endi ko'zimiz oldida yangicha, zamonaviy ko'rinish kasb etgandek gavdalanadi. Demak, miqyos (masshtab) o'lchovi, hajm o'lchovi bilan chambarchas bog'liq ekan.

Masshtab o'lchovi bilan birga, ular orasini belgilaydigan "qadam oraliq'i o'lchami" (metrik takror) ham mavjuddir. "qadam oraliq'i" kompozitsiyada yoki (ayrim qismlarning), ketma-ket bir xil takrorlanishida ham uchraydi. Ayvon oldi ustunlari oraliq masofasining bir xil taqsimlanishi, ular orasiga o'rnatilgan qirma panjaralar qatorining bir xil takrorlanishi bunga yaqqol misol bo'la oladi. Uy tepasidagi novalar oraliq'i o'lchamlari ham qadam o'lchamini hosil qilib, shu bino hajmiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

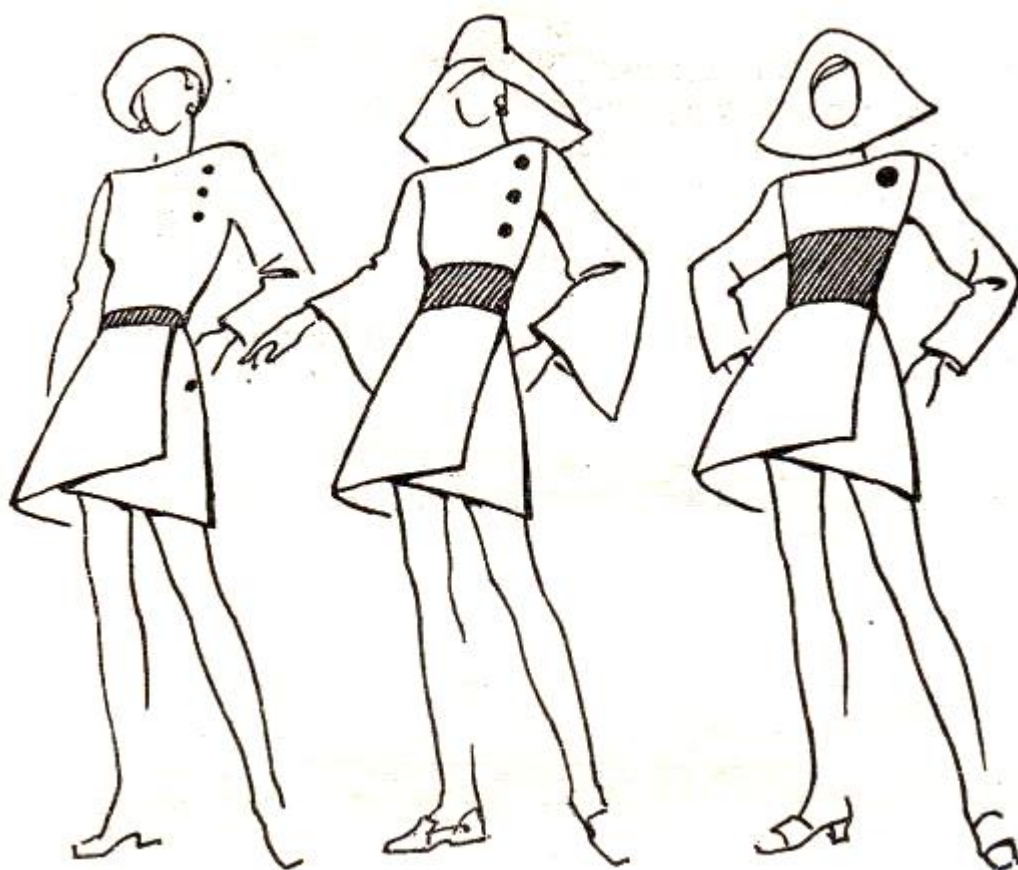
Ustunlarning bir xil oraliqda o'rnatilganligi, uyni kuzimizga baland, ularning oraliq'i bir xilligi ayvonni bejirim va shinam qilib ko'rsatadi. Bunda ustunning yo'g'on yoki ingichkaligi ham muhim rol' o'ynaydi. Baland shiftli ayvonga qo'yilgan ingichka ustunlar uning yukini ancha engil qilib ko'rsatadi, binoning bo'yiga bo'y qo'shadi. Ustunning yo'g'on bo'lishi bino yukini ustun o'z zimmasiga olganini ko'rsatadi, ayvonning salobatini oshiradi. Ammo bularning hammasi kompozitsiya masshtabi o'lchovi bilan imoratning umumiy hajmiga

mutanosib bo'lishi kerak. Aks holda imorat husnini arzimagan kamchilik bilan bo'zib qo'yish mumkin.

Tasviriy san'atda esa "qadam oralig'i" uchramaydi, maqsad ranglar uyg'unligi yoki ularning o'zaro qaramaqqarshiligi - kontrast bilan hal qilinadi.

Kiyimda proportsiya garmoniyaning yana bir muhim vositasi - masshtablilik bilan ajralmaslikda bo'ladi.

Masshtablilik - shaklning va undagi elementlarning odamga nisbatan, tevarak - atrof fazoga va boshqa shaklarga nisbatan mosligida. Kiyimning masshtabliligi uning absolyut kattaqkichikligiga emas, balki uning inson tanasiga mosligiga qarab belgilanadi.

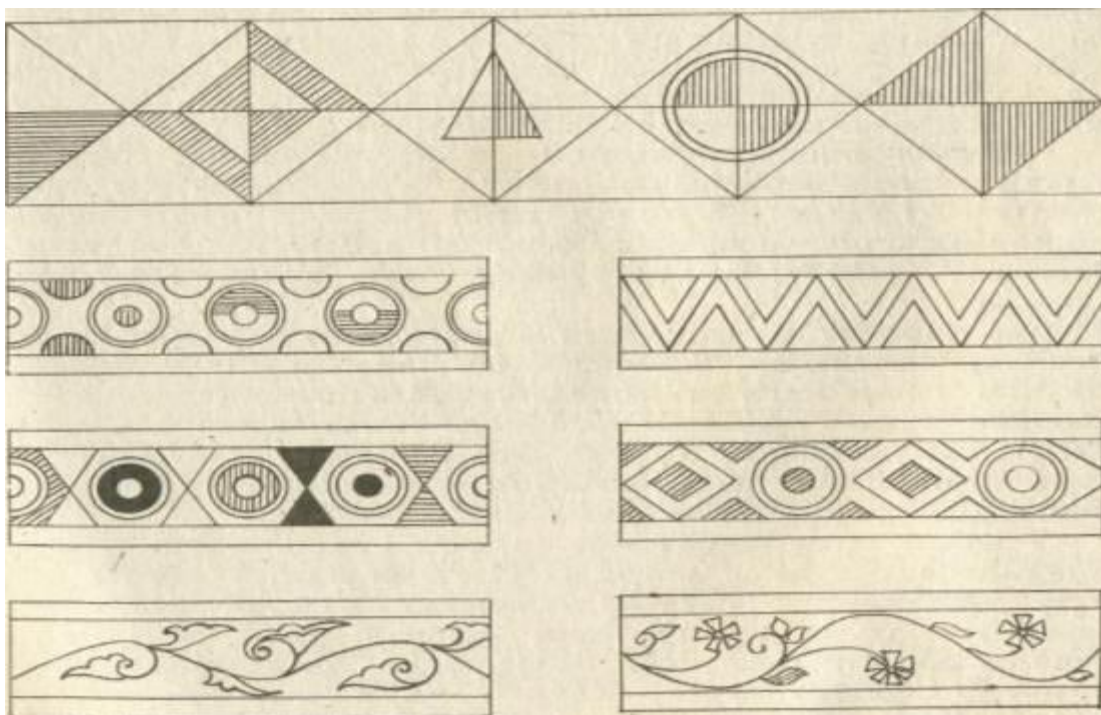

36 - rasm. Kostyum qism va detallari nisbatining masshtabliligi

Masshtablilikka erishish proportsiya bilan bog'liq bo'ladi. Proportsiyalarni o'zgartirish yuli bilan gavdani kattalashtirib yoki kichiklashtirib ko'rsatib, gavdaga chinakam yoki sun'iy masshtab berish mumkin.

Masshtab - tomoshabinga nisbatan ko'rish nuqtasini hisobga olgan holda, tasvir tekisligi sathiga nisbatan olinadi.

Ritm - maromlilik tushunchasi, umumiy ko'rinishda - bu shakl elementlarining navbatma - navbat konuniy almashlanib turishidir. Maromlilik tushunchasi umuman olganda vaqt davomida yoki fazoda elementlarning mo'ayyan takroridir. Maromlilikning eng oddiysi - bu bir elementning teng oraliqlarda takrorlanishi. Maromlilikning bu xili metrik takrorlanish deyiladi.

37 - rasm. Kompozitsiyada ritmik tartib

Elementning o'zini yoki elementlar orasidagi masofaning orta borishi yoki kamaya borishi mutanosibli ketmaqket maromlilikni xarakterlaydi. Maromlilik

asosiga mutanosibli nisbatlar qo'yilgan. quyidagi maromlilik chiziqlar (konstruktiv va dekorativ), dekorativ detallar (cho'ntaklar, qopqoqlar, belbandlar, tugmalar, bezak bahyaqatorlar va h.k., gazlama fakturasi (ikkiquch xil fakturalar birikmasi), ranglar (kostyumda ikkiquch xil ranglar birikmasi), bezak shakli kabi elementlar yordamida yaratiladi.

Kostyum kompozitsiyasidagi maromlilik kostyumni tashkil etgan shaklning hamma qismlarini birligiga boglovchi vositalardan biri hisoblanadi. Aktsentli (e'tibor tortadigan) elementlar aktiv elementlar deyiladi, aktsentsizlari esa passiv elementlar deb yuritiladi. Aktiv elementlar o'rtasidagi oralik (interval) dinamik odim deb ataladi. Elementlar harakatining orta borish tezligi sur'at deyiladi. Oddiy metrik qator, ya'ni bir xil shakllarning teng intervallarda takrorlanishi kompozitsiya tuzishga asos qilib olinadigan eng oddiy qonuniyat hisoblanadi.

Ikki yoki undan ortik oddiy metrik qatorlarning birga qo'shilganidan iborat qator murakkab metrik qator deb ataladi.

Shakllarning va ular o'rtasidagi intervallarning birinchtin konuniy o'zgarish borishi (kattalashi yoki kichraya borishi) shakllar joylanishining ritmik tartibi deyiladi.

Ritmik tartiblar quyidagi sxemalarda bo'lishi mumkin: teng elementlar takrorlanib turadiyu, ular o'rtasidagi intervallar o'zgarib boradi:

- shakl elementlari kattalasha yoki kichraya boradiyu, interval o'zgarmaydi.
- shakl elementlari ham, ular o'rtasida intervallar ham kattalasha yoki kichraya boradi.
- shakl elementlari radial yo'nalishda kattalasha yoki kichraya boradi.

Ritm kamayib boradigan yoki orta boradigan bo'ladi. Bunday sur'at sur'at sekin, o'rtacha, tez bo'lishi mumkin. Bu kostyumda dinamika xosil qiladi.

Odam gavdasining simmetriya o'qiga nisbatan echimlarini turli xil joylanishidan foydalanib, shakl elementlarining ritmik tuzilishiga erishsa bo'ladi. Kostyum kompozitsiyasida ritmik tuzilishining birgina turidan foydalanish kamdan - kam uchraydi.

SHaklning hamma elementlari - xajm chiziqlar, faktura, detallar, bezak va hokazolar ritmik tuzilishi mumkin. Kostyum elementlarining birlashish sxemasiga binoan ritmik tuzilish vertikal, gorizontal, diagonal, spiral, nursimon, radial, bir tomonli, qarama - qarshi va aralash yo'nalishli bo'ladi.

Ritm tushunchasi umumiy ko'rinishda bu shakl elementlarining navbatmaqnavbat qonuniy almashinib turishi. Kostyum kompozitsiyasidagi ritm kostyumini tashkil etgan shaklning hamma qismlarini birlashtiruvchi vositalardan biri hisoblanadi. Ritm har qanday asarga musiqiylik baxsh etadi, uni harakatga soladi. Ritm sababli bosh kompozitsion g'oyaning jarangdorligi ortadi, mo'ayyan tartib va ravonlik kiritiladi. SHakl elementlarining va ular o'rtasidagi intervalning takroriyliги ritmning xarakterli alomati hisoblanadi.

SHakllarning va ular o'rtasidagi intervallarning birin-qetin qonuniy o'zgara borishi (kattalashishi yoki kichraya borishi) shakllar joylanishining ritmik tartibi deyiladi.

Ritmik tartiblar quyidagi sxemalarda bo'lishi mumkin; teng elementlar takrorlanib turadi-ya, ular o'rtasidagi intervallar o'zgara boradi; shakl elementlari kattalashib yoki kichkinalashib boradi-ya, interval o'zgarmaydi; shakl elementlari ham, ular o'rtasidagi intervallar ham kattalasha yoki kichraya boradi.

Ritm kamaya boradigan yoki orta boradigan bo'ladi. Bunday sur'at sekin, o'rtacha, tez bo'lishi mumkin.

Kostyum kompozitsiyasida ritmik tuzilishning birgina turidan foydalanish kamdan kam uchraydi. SHaklning hamma elementlari - hajm, chiziqlar, faktura, detallar, bezak va hokazolar ritmik tuzilishi mumkin. Kostyum elementlarining

birlashish sxemasiga binoan ritmik tuzilish vertikal, gorizontal, dioganal, spiral, nursimon, radial, bir tomonli, qaramaqqarshi va aralash yo'nalishli bo'ladi.

Elementlarning rivojlana borishida o'z qonuniyat borligi kompozitsiyani ritmik hal qilishning xarakterli xususiyatidir. Kompozitsiyaviy tarkibga ko'ra, harakat masofa oralig'i (interval) orqali ohista tasvirlansa tamom bo'lmaydigan, davom etadigan ko'rinish kasb etishi mumkin. Bunday holda tasvir shartli ravishda tamomlanadi.

Uy bezagi hisoblangan palak naqshlari asosidagi kompozitsiyani asosan ritmdan iborat tasvirlar desak ham yanglishmaymiz. Ammo, tasviriy san'atning barcha sohalarida ham ritm asosiy, hal etuvchi vazifani bajaravermaydi.

Ayrim kompozitsiyalar voqeligida ritm o'zining asosiy badiiyatli ta'sirini ko'rsatadi.

38 - rasm. Kostyum elementlari ritmik rivojlanishining yo'nalishi

Vazn (ritm) kompozitsiyaning qonuniy bir bo'lagi bo'lishi bilan bir qatorda asar diapozonining kengligini belgilashi bilan ham rassom ijodida katta o'rin tutadi

39 - rasm. Kostyumda ritm ko'rinishlari

5.1. RANG VA UNING TASVIRIY IFODASI

Atrofimizni turliqtuman ranglar chulg'ab olgan. Rang tabiat boyligi, uning hayotiy moslanuvchanligining saxiy ifodasi, turmush quvonchi, bezagidir. Kishilarga xos bo'lgan estetik intilish ularning o'zini ham bo'yoqlar yaratishga o'rgatadi. Tabiat bizga rang taqdim etdi, lekin uning rangoqrang jilvalaridan, xossalaridan to'g'ri foydalana bilish, uning tuslarini ajrata bilishga o'rganish lozim. Inson ajoyid bo'yoqlarni kashf etdi va ularni mukammallashtirmoqda. Bo'yoqlar shoyi gazlamalarda tovlanadi, junda jilvalanadi, ular rasmga hayot va

barhayotlik bag'ishlaydi. Rang qudratli, hal quvvat kuch sifatida o'z ta'sirini o'tkazadigan narsalar, sohalarining sanog'i yo'q.

Tabiatda ham rang xuddi qadimqqadimlardagidek kishilar xayolini to'lqinlashtirishda davom etmoqda. Rangning inson faoliyatiga bo'lgan emotsional ta'siri juda murakkabdir. Gyote, Leonardo da Vinchi, Kandinskiy, Alpatov, kabi buyuk san'at nazariyotchilari va rassomlar rangning psixologik ta'siri bilan shug'ullanish. Turli ranglar o'lim va hayotning ramzlari sifatida xursandchilik va qayg'uni ifodalagan. Rangning insonga bo'lgan emotsional ta'siri ko'p qirralidir va unga turlicha nuqtai nazar bilan qaramoq kerak. Masalan, devor sirtiga surtgan bo'yoq rangi ko'ylak rangi uchun yoqtirib tanlanganda yoqmasligi mumkin. Insonning xursandchilikka, go'zallikka, ravshanlikka bo'lgan intilishi uning tabiatiga xosdir, shuning uchun u doimo chiroyli bo'yoqlarni, garmonik uyg'unlikni afzal ko'radi. Xalq ijodi namunalari bo'lgan kashta, iroqi, gilam, chinni, sopol idishlar va boshqa xalq hunarmandchiligi buyumlari ranglarning jilosi va o'zaro uyg'unligi bilan insonni hayratga soladi.

Rang estetikasi butun ijodiy jarayon bilan organik ravishda bog'liq bo'lib, inson tafakko'rining tabiatni, atrofqmuhitni chuqur va nozik idrok qilish natijasidir. Odatda turli odamlar ranglarga, xuddi musiqadagidek, turlicha munosabatda bog'ladilar. Rang ham musiqa kabi inson kayfiyatiga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, iliq ranglar (sariq, olov rang, qizil) ta'sirchan, hayajonlantiruvchi, qo'zg'atuvchidir, sovuq ranglar (binafsha rang, ko'k, havo rang yoki yashil) bosiq, tinchlantiruvchidir. qizil rang bolalar va ayollar, ko'k erkaklar orasida ommalashgandir. qizil rangdan qadimdan qizamiq, qizilchani davolashda foydalanganlar. shu bilan birga qizil rang bosh og'rig'iga va charchoqqa sabab bog'ladi, qon bosimini oshiradi, ya'ni odamni qattiq hayajonlantiradi. Yashil rang - o'simlik rangi, odamni tinchlantiradi, binafsha rang - yurak va o'pkaga yaxshi ta'sir qiladi; sariq - ilqlik hissini uyg'otib, kayfiyatini ko'taradi, ishtahani ochadi; qora rang - qorong'ulik va sovuq bilan assotsiatsiyalanadi va h.z.

Osmondagi kamalakning rangqbarang tovlanishiga hayajonlanmay qarab bog'ladimih Bu manzara har doim zavq bag'ishlaydi. Ana shu kamalakni kishilar osmondan "o'zib", uning ranglari sehrini tarkibiy qismlarga (spektrga) ajratdilar va tabiatning hayajonlantiruvchi, ajoyib hodisasini fanga aylantirib, rangini o'z xohishlariga bo'ysundirdilar. Masalan, kamalakning uch asosiy rangi - qizil, sariq va ko'k ranglarda bitmasqtuganmas boylik yashiringan. o'lami; aralashtirib, sonqsanoqsiz rang va tuslar hosil qilish mumkin. Spektrda (kamalakda) oq, kul rang ranglar yo'q. Ular alohida guruhni tashkil etadi. SHu guruhga qora rang ham qo'shiladi. Uning kul rangdan farqi yanada to'qligidir.

Rang tasvir asarlarida ranglar munosabati uyg'unlashtirilishi katta ahamiyat kasb etsa o'ymakorlikdagi ritm asar saviyasini xuddi shunday oshirib ko'rsatadi. Kompozitsiya yaratishda ritm tartibsiz byom yoki tasviriy chiziqlarni umumiy andozaga solib qolmay, balki ularni tomoshabinlarga yaxlit, botartib bo'lib ko'rinishida katta ahamiyat kasb etadi. Agar tasvirga ritmik holatlardan qay birini qo'llasak, harakatchan yoki sust dinamik, statik bo'lishi mumkinh Agar tasviriy chiziqlarni harakatchan davom ettirilsa, u holda bu ritm ifodasi cheksiz yo'nalish hosil etadi va shu uslubga mansub bo'lib qoladi. Bordiyu, tasvir chiziqlari ohangdorligi o'zilib qolsa, yoki ayrimqayrim shakllardan iborat bo'lsa, bu tasvirlar oralig'ida to'xtalish (pauza) bo'lsa, u sust ritmli uslubga mansubdir. Bu uslub shakllarini yolg'iz, alohida holda ham qo'llash mumkin. SHuni ham aytish kerakki, tomoshabin tomonidan bunday ritm shakllari bir lahzada yoki uzoq muddat davomida qabul qilinishi ham katta ahamiyatga ega. Bu hollarda rassomning tasvirini qanday sharoitda ko'rishni mo'ljallagani, tasvir ifodasi, hajmi va uning chiziqlarini tezqor, nozik yoki sust tasvirlagani haqida fikr yuritish mumkin. Sust ohangdagi chiziqlarga harakat tasviriy vositalarini qo'llab, ularning aks etish o'rini belgilash, to'rini o'zlashtirish, boshqa uslubga almashtirish ham mumkin.

Tabiat tomonidan, aql aralashuvisiz yaralgan tabiiy borliq, tafakkur, sezgi, did va farosatga "yangi ijodiy topilmadek" hizmat qilishi muedkin. har bir ijodkor voqelikni o'z shaxsiyati, tafakkuri bilan e'tiborga molik tomonlarini sinchiklab

kuzatadi va shu idroklab bilgan buyumlariga "yangicha ma'no" ifoda bag'ishlaydi. Ana shu, mo'ayyan tabiiy shaklni boshqa bir ijodkor yana boshqa kompozitsiya uchun butunlay "yangi" qirralarini topib shakllantirishi ham mumkin. SHuning uchun tabiat yaratgan voqelik ustida chuqur o'ylash, fikr yuritish, siyosiy, falsafiy talqinlar topish, tabiat yordamida zehnni o'tkirlab sayqallash zarur.

Ijodkorning asosiy vazifasini mavjud voqelikni aql ko'zgusidan o'tkazib, badiiy talqin etishdir. Ijodkor azaldan shunday vazifani ado etib kelgan. o'tmish madaniyatimiz sohiblari bo'lgan san'atkorlarning yaratgan buyumlari qo'lga olinsa, vujudda qandaydir quvonch, ko'tarinki kayfiyat seziladi. CHunki shu buqimlarga ajdodlar tomonidan tasviriy tafakkur ruhi singdirilgan, go'zal, badiiy, nafosatli sayqal berilgan.

Inson o'zining ko'rish qobiliyati bilan tabiat yaratgan barcha rang jilolaridan bahramand bo'ladi. Yorug' dunyoni nursiz tasavvur qilib bo'lmaganidek, uni rangsiz ham tasavvur qilib bo'lmaydi. Tabiat o'zining rangqbarang sehrli bo'yoqlari orqali qalbimizga qanchadanqqancha quvonch, shodlik, g'urur va kayfiyat bag'ishlaydi.

Tasviriy san'atda rangning to'tgan o'rni g'oyat katta. Rangni ko'rish - bu tabiatdosh barcha narsalarni birqbiridan farq qilishdir. Farq qilish, bu - kuz bilan ko'rgan buyum haqida fikr yurgizish, unra ma'noqmazmun berish, qolaversa ranglar vositasi bilan ular o'rtasidagi munosabatni ifodalab san'at asariga jon ato etishdir. Ranglarning hissiy ahamiyati o'z ta'sirini insonlar kuzidagina aks ettirib qolmay, balki ularning ruhiyatiga ham ta'sir qiladi.

Ranglar tarifnomasi o'rganilar ekan, uning yangiqyangi qiziqarli tomonlari ochilaveradi. Rang orqali dunyo sirlaridan xabardor bo'linadi. Zangori yoki havo rang insonlar fikrini osmon va dengiz sari jalb etsa, sariq va yashil (ko'k) ranglar esa quyosh va maysazorlarni kuz oldida namoyon qiladi. Ranglap sof fiziologik ta'sir kuchini kishilar kuzida aks ettiribgina qolmay, u sezgiga, tafakkurga,

dunyoqarashga va estetik ongiga ham ta'sir o'tkazadi. Kishini uning ustidagi libos bezaganidek, tabiatni ranglar bezaydi.

Tasviriy san'atda ranglar vositasida quvonch, qo'rquv, hayajon ifoda etiladi. hatto dramatik obrazlarga ma'no bag'ishlanadi. Tabiatdagi buyumlarga, narsalarga nisbatan kishilarning ijobiy yoki salbiy munosabatini ifodalaydi. Narsalarni birligidan farq qilish - rassom uchun ko'rinib turgan buyumlar rangini, hajmini tasviriy vositalar orqali ifodalash va taqqoslashdir. Taqqoslash esa, 6y ko'z bilan ko'rgan buyum va narsalar haqida fikr yurgizish, yana shu tasvirlanmoqchi bo'lgan buyumni ijod jarayonida badiiy san'at asari darajasiga ko'tarishdir.

Rassom ko'z ilg'amas ranglarni birligidan farqlasa, topa bilsa, unga ma'no yuklasa, bu uning tabiatga ongli ravishda, falsafiy hamda badiiy kuz bilan bokishidir. Tabiatda uchraydigan ranglar asosan zangori, sariq, qizil, yashildir. Agar ranglarga badiiy obraz yuklanadigan bo'lsa, ularni quyidagicha ta'riflash mumkin: Sariq rang - ranglarni ichida eng yorug'i.

O'zining o'tkirligi bilan intilish, harakatni ifoda etadi. Sariq rang plakat san'atida shartli ravishda quyosh, tonggi osmon yoki issiq havo, jazirama sahro va hokazolarning tasviriy obrazini belgilaydi. qizil rang - kishi e'tiborini jalb qilish ramzi bo'lib, ichki harorati bilan u odamlar qalbini isitadi, ruhini ko'taradi, hamda quvonch, hayajon bag'ishlaydi. Bundan tashqari, qizil rangni qalb haroratiga, qonga qiyos qilinishi bejiz emas, albatta. Zangori - bu rang sariq va qizil ranglarning ta'sir kuchiga nisbatan bo'g'iqroq, sustroqdir. havo rang - o'z ta'sir kuchi bilan qalbg'a osoyishtalik bag'ishlaydi, inson xayolini bepoyon kengliklar sari olib kyotadi. Bu uch xil rangning o'zaro birikmasidan ko'plab ranglar jadvalini yaratish mumkin. Agar, zangori rang bilan qizil rang birligiga qorishtirilsa - binafsha rang hosil bo'ladi. Sariq rang bilan zangori rang aralashmasidan, yashil, ko'k rang hosil bo'ladi. Qizil bilan sariq ranglarning qo'shilmasidan qovoq, ya'ni qizilqsariq zarg'aldoq ranglari hosil bo'ladi. qizil bilan yashil rangni birligiga aralashtirmaslik kerak, chunki bunday qorishmada ranglar o'z kuchini yo'qotadi va

natijada sifatsiz, xunuk tusli past rang hosil bo'ladi. Rang birikmasi tasviriyl san`at asarining mazmuniga chuqur ma`no, tasviriga jon bag'ishlaydigan asosiy vositadir.

Hozirgi kunda, (me`morchilikda) binolar qurishda ham rangdan keng foydalanilayotgani bejiz emas. qadimda me`moriy obidalar salobatini oshirish uchun, rangli koshinlardan, ganch o`ymaqorligidan, badiiy shakl berilgan yog'ochlardan, toshlardan keng foydalanishgan. Lekin, hozirgi davrda zamonaviy uylarning sirtqi devorlarga berilayotgan badiiy, amaliy bezaklar, zavodlarda tayyorlab chiqarilmoqda. Bular san`at asari talabiga to'liq javob bermaydi. SHunday bo'lsa ham turli ranglar ishlatilgani tufayli, u tomoshabinlar ko'ziga o'zgacha bo'lib ko'rinadi.

Ranglar, naqshlar, bezaklar san`at asarlarida o'z vazifasini o'tash bilan birga, texnika va transport vositalarida ham zarurdir.

Tez yordam mashinalari rangining oq bo'lishi, militsiya mashinalarining svetafor chiroqlari rangida bo'lishi, o't o'chirish mashinalarining qizil bo'lishi odamlar ruhiyatiga singib ketgan.

Uzoqdan sado taratib kelayotgan qizil mashinani ko'rish bilan, o't o'chiruvchi mashina ekani darrov tushuniladi. Kasalxona devorlarining yashil rang bilan. bo'yalishi ham bejiz emas. Bu rang kishilarga xotirjamlik bag'ishlaydi.

Festival, karnaval va boshqa bayramlarda serjilo turli xil ranglardan foydalanilishi, bayram kayfiyatini yana ham oshirishda kishilarga ko'tarinki ruh bag'ishlashda eng zarur mezondir.

5.2. KOSTYUM KOMPOZITSIYASIDA RANGNING O'RNI

Buyumning eng muhim axborot sifatlaridan biri rang hisoblanadi. Amaliy san`at buyumlarida rangning vazifasi turlicha. Bular psixologik, ijtimoiy, emotsional va estetik vazifalardir.

Rang hayot va mamot timsoli, quvonch va xafalik ifodasi bo'lib kelgan: u ilikliklik va sovuqlik, quruqlik va namlik, engillik va vazminlik xissini berishi mumkin. Bizning his - tuygularimizda ham rang ta'siri kuchli. Rang hamma vaqtda jins - yosh farqini bildiradigan vosita bo'lgan. Bolalar kiyimi nozikrok tusli bo'ladi, o'smirlar kontrast ranglarni ma'kulrok kuradi, katta yoshlilarga chukurrok rahm tuslari yoqadi. Ayollarning kiyimi erkaklar kiyimidan ko'ra yorokinrok va ko'p ranglirok bo'ladi. Olimlar va taniqli rassomlar tomonidan ranglar, ularning o'zaro fizik ta'siri va tomoshabinga ta'siri to'g'risida yig'ilgan ma'lumotlar bir tizimga solinadi. Asosiy va oraliq ranglarning ish sxemasi ranglar xalkasi sifatida yaratilishi tadqiqotlarda asosiy o'rin egallaydi .

Har xil ranglar kishiga turlicha ta'sir qiladi. Masalan, yashil rang tinchlantiradi, qizil toliqtiradi, sariq kishi ruhini bezovta qiladi[10].

Asosiy ranglar xili to'rtta: qizil, yashil, sariq va ko'k. Bu ranglar boshqa ranglardan ko'zimizga toza rang bo'lib ko'rinishi bilan farqlanadi. Toza shu ma'nodaki, ular tarqashida ranglar xalqasida qo'shni ranglarning aralashmasi yo'q. Ranglar xalqasining asosiy ranglari orasida - oraliq ranglar joylashgan.

Ranglar xalqasining o'zaro perpendikulyar diametrlarining uchida joylashgan asosiy ranglar hamma ranglar tusini o'z ichiga olgan ranglar doirasida choraklar chegarasini belgilaydi. Xilma-xil tuslar - asosiy to'rt rangni aralashtirib, ularga qora va oq qo'shish natijasida hosil qilinadi.

Buni ranglar xalqasida kuzatish mumkin. Ranglar xalqasida birqbiriga har xil miqdoriy nisbatdagi aralash - ranglar shtrix chiziq bilan belgilangan. Agar bu ranglarning har biriga qora va oq rang qo'shsa, bir xil tusdagi, lekin ochligi va to'qligi har - xil bo'lgan cheksiz ranglar qatori hosil bo'ladi. Rangning to'qligi rangda asosiy rang tusi mavjudligi va uning oqishlik darajasi bilan aniqlanadi. Ochlik rangda qora rang mavjudligi bilan aniqlanadi: qora rang rang tusi o'zgarishiga aktiv ta'sir ko'rsatadi. Sariq rangga qora rang aralashmasi jigar

rangning har xil variatsiyalarini beradi, qizilga qora qo'shilsa - uni xiralashtirib jigarrang tus beradi.

Rang qora yoki oqqa yaqinlashgan sari xromatik va axromatik ranglar hosil bo'ladi. Xromatik rang deb ("xromos" grekcha rang so'zidan) asosiy ranglarning aralashmasini o'z ichiga olgan barcha ranglar deyiladi, axromatik - boshqa ranglarni o'z ichiga kiritmagan, ochligi har xil darajada bo'lgan faqat oq va qora ranglar. Bizga rang iliq va sovuq tuyulishi, buyum faraziy yaqinlashishi yoki uzoqlashishi mumkin. Rangda sariq yoki qizil "yonadigan" (unda buyum yaqinlashgandek ko'rinadi) rang, yoki ko'k (unda buyum uzoqlashadi) rang mavjudligi bu hodisani vujudga keltiradi.

Rang - kostyum shaklining ajralmas qismi. Uning ifodali ko'rinishi kostyumda ishlatilgan ranglar gammasiga bog'liq. Xayoliy ranglar doirasidan foydalanib birligiga mos to'shadigan shunday ranglar juftini topish mumkinki, ular xususiyatlaridan foydalanib yaqin yoki kontrast printsipi bo'yicha birligini to'ldirib turishi mumkin [11]. Agar birligiga yaqin ranglar birikmasiga qaralsa, bu ranglar ranglar xalqasida birligiga yaqin joylashgan ikki ixtiyoriy rang bo'ladi. Ranglar doirasining asosiy choraklari ichida joylashgan ranglar birligiga yaqin hisoblanadi. Asosiy ranglarning faqat to'rt xil birikmasi bor: sariqqizil, sariqqyashil, ko'kqizil, ko'kqyashil. Kontrast (ya'ni qarama - qarshi) ranglar birikmasi - dinamika, drammatizm, san'at asarining idrok ta'sirini kuchaytiradigan kompozitsiyaning asosiy vositalaridan biri. Kontrast har qanday shaklni aktivlashtiradi.

Oq - qora ranglarning qarama - qarshilik tusida qurilgan kostyum shaklini xromatik gammada ham bajarish mumkin. Bir xil xromatik rang oqishligiga ko'ra birligidan farqlanishi, lekin to'qlikda bir xil bo'lishi mumkin. Bu ranglardan tuzilgan kompozitsiya shubhasiz faqat toza och kontrastlardan iborat. Bu holda kontrast va to'q ranglar mustasno qilinadi. SHunga o'xshash kompozitsiyalar bir rangli yoki monoxrom ko'pincha pastel' tuslar deyiladi. Bu ranglar axromatik tuslar aralashmasi bilan zaiflashgani sababli ular koloritiga yumshoqlik mansub..

Yumshoq ranglar gammasida yaratilgan kostyum har qanday kishiga - och malla, qora va h.k. yarashadi.

Liboslar monand ranglar kompozitsiyasi kishining obraziga, uning individual koloristik xususiyatlariga bog'liq. Kostyumning rangi albatta bu nozik farqlarni hisobga olib, u bilan o'xshash va kontrast printsipta moslangan bo'lishi kerak. Odamlarning yoshi bo'yicha farqlanishida kiyim rangining ahamiyati katta. Bolalar kiyimiga nozik va och yumshoq tuslar xos, o'smirlar kontrast, kattalar chuqur tusli ranglarni afzalroq ko'rishadi.

5.3. RANG TURLARI

Tabiatdagi hamma ranglar xromatik va axromatik ranglarga bo'linadi. Xromatik ranglar deb buyalgan, ya'ni spektr ranglariga aytiladi. Xromatik ranglarning xususiyatlari quyidagilar:

Rang tusi - rangning shartli belgisi (qizil, ko'k, tuk sarik, xavo rang va hokazo) rangning nomi shartli yoki birona buyum, usimlik nomiga yaqinlashtirib aytiladi) limonrang, apelsinrang, o'rikrang va hokazo.

Rang to'qligi - rang kuchining va xromatik rangga axromatik rang aralashgani bilan harakterlanadigan rang tukligining ko'rsatikichi bo'lib hisoblanadi.

Oqishlilik - xromatik rangning ok rangga yaqinlik darajasi.

Axromatik ranglarda fakat oqishlik xususiyatigina bo'ladi.

Spektrdagi ranglar eng sof, eng to'q ranglar bo'ladi. Ok aralash ranglarni (pushti, xavorang, bargikaram) postel' (mayin) ranglar deyiladi. Kulrang qo'shilsa, to'qligi kam bo'lgan odmi ranglar chikadi. Ranglarning gavdani o'zgartirib ko'rsatish xususiyati ham bor. Gavdani iliq (sarg'ish qizil va sarg'ish yashil) ranglar yaqinlashtirib va kattalashtirib ko'rsatadi, sovuq (ko'kish qizil va ko'kiim yashil) ranglar uzoqlashtirib va kichraytirib ko'rsatadi. qora rang gavdani maksimal

uzoqlashtirib va kichraytirib, ok rang esa maksimal yaqinlashtirib va kattalashtirib ko'rsatadi. Xromatik va axromatik ranglarning birga qo'shilgani kiyim kompozitsiyasida juda ifodali bo'lib chikadi. Ok rang sof xromatik tusining kuchi va jarangdorligi yuzaga keladida, bayramona manzaralilik xissi tug'iladi: ok rang bilan mayin ranglar (ok - havo rang, oq bargikaram va boshqalar) uzviy va osongina qo'shilib, soflik va bashanglik hissini yuzaga keltiradi. qora rang bilan sof xromatik rang birga qo'shilib, ko'zga tashlanib turadigan va keskin ko'rinadigan ranglar xosil qiladi. qora rang tusning yorokinligini va sofligini bir kadam kamaytirish xususiyatiga ega.

Tegishib turgan ranglar bilan o'zaro ta'siri yo'k ranglar neytral ranglar deyiladi. Kulrang, ko'kimtir kulrang, yashilrok kulrang va boshqa ranglar ana shunday ranglarga kiradi. Baravar kontrastlik hodisasini hisobga olish - bet, ko'z, soch rangiga moslab, kiyim rangini tanlashda juda muhim. Optik nuqtai nazardan ko'p sonli ranglar turkumidan to'rtta asosiy rangni ajratish mumkin:

- toza sariq,
- toza qizil,
- toza yashil,
- toza ko'k.

Ranglar xalkasidagi fakat shu ranglarga o'zining qo'shni ranglari bilan qo'shilma ranglar xosil qilmaydi.

5.4. RANGLI XALQA TUSHUNCHASI

Agar kamalakni xayolan davom ettirsak, u rang xalqasini hosil qiladi. Bu xalqadagi to'rt asosiy rang: qizil, sariq, ko'k, yashil orasida oraliq ranglar deb ataladigan ranglar yotadi. Rang tuslarining tabiiy shkalasi quyosh no'lining spektri - kamalak bo'lib, unda ranglar ma'lum tartibda joylashgan. Spektrning eng chetki ranglari - to'q qizil va ko'kqibinafsha ranglarini aralashtirib to'q siyoh rangni olish

mumkin. Agar spektrga qirmizi rang kiritilsa va uni xalqasimon qilib o'ralsa, tabiiy ranglar xalqasi hosil bog'ladi.

Fizik nuqtai nazardan barcha ranglar teng huquqlidir. Ranglar insonga bo'lgan emotsional ta'siriga qarab issiq ranglarga (quyosh, olov, yorug'lik va h. ranglari) va sovuq ranglarga (muz, suv, osmon, namozshom ranglari) bo'linadi. Ranglar xalqasiga ko'ra tiniq ko'k va tiniq sariq ranglarda qizg'ishlik yoki yashillik alomatlari yo'q. Xuddi shu kabi, tiniq yashil va tiniq qizilda sarg'imtir yoki ko'kimtir tuslar yo'q. Beshta rang birikmasidan tuzilgan sistema turli yo'nalishdagi ranglar uyg'unligini hosil qilish uchun etarlidir. har biri 24 rang tusidan to'zilgan ranglar xalqasi sistemasidagi uchinchi halqa asosiy va eng to'yingan ranglarni o'z ichiga oladi. To'rtinchi va beshinchi halqalar xuddi shu rang tuslaridan iborat, lekin ularning to'yinganligi kamayib boradi. Ikki chetki halqada esa, ya'ni ikkinchi va birinchida asosiyga qaraganda ranglar borgan sari to'qroq bo'lib boradi. SHunday qilib, har bir 24 xil rang 5 xil to'yinganlik yoki ochiqlik darajasiga egadir.

Berilgan ranglar xalqasi negizida to'rt xil rang mavjud - sariq, ko'k, qizil va yashil. Ularning barchasi asosiy ranglardir, chunki ularning birortasiga ham boshqa asosiy ranglardan zig'ircha ham aralashmagan. Xalqadagi asosiy ranglar juftlari (sariq va ko'k, qizil va yashil) diametr bo'yicha qaramaqqarshi tomonda joylashgani uchun ular birligiga nisbatan kontrast va to'ldiruvchi ranglardir. To'yinganlik va ochiqlik darajasiga qaramasdan to'rt asosiy rang orasida joylashgan rang tuslari oraliq ranglardir. Doiraga ko'ra oraliq ranglar ham to'rt guruhga bo'lingan: qizilq sariq, ko'kqizil, ko'kqyashil va sariqqyashil. 31 - rasmda ranglarning miqdoriy tarkibi ko'rsatilgan: sapqsariq (100g'), olov rangqsariq (83g' sariq va 17g' qizil), olov rangqqsariq (66g' sariq va 34g' qizil), olov rang (50g' sariq va 50g' qizil), olov rangqqizil (34g' sariq va 66g' qizil) olov rangqqizil (17g' sariq va 83g' qizil), qipqqizil (alvon, 100g') va hok. Ranglar doirasidagi 1q6 va 20q24 ranglar to'yinganligi va ochiqligidan qat'i nazar iliq ranglar, 8q18 esa sovuq ranglardir.

Asosiy rangli xalka dotsent M.SHugaev tomonidan yaratilgan. Asosiy ranglar juftligi: ko'k - sarik, qizil - yashil ranglar o'zaro bir diametr uchlarida joylashtiriladi.

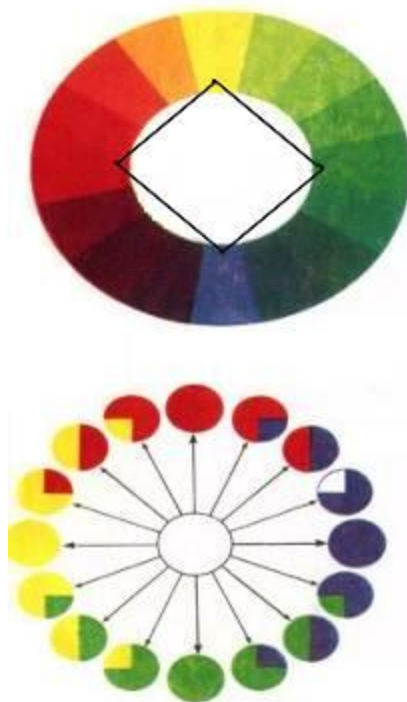
Asosiy ranglar orasidagi oralik ranglar rangli xalkaning turtta choragida joylashadi:

- sarikqqizil
- qizil - ko'k
- ko'kqyashil
- sarikqyashil.

Ranglarning miqdoriy tarkibi va rangli xalkaning tuzilish printsiplari:

- toza sarik (100g'),
- sarik (75g')qqizil (25g'),
- sarik (50g')qqizil (50g'),
- qizil (75g')q sarik (25g'),
- toza qizil (100g').

Yuqorida keltirilgan ranglarning miqdoriy nisbati taxminiy hisoblanadi. Rangli xalqaning to'yinganlik darajasi oq va kulrangning qo'shilishidan o'zgaradi. Turli xil to'yinganlik darajasidagi rangli xalka sistemasi tahlili quyidagicha xulosalar qilishga imkon beradi.

40- rasm. Rangli xalqa

Bir diametrda joylashgan ranglar - kontrast ranglar hisoblanadi. Unda ularning yorug'ligi va to'yinganligi e'tiborga olinmaydi. Rangli xalka teng pog'onali xususiyatga ega. Diametr uchidagi barcha ranglar o'z juftligida inson tomonidan turli xil hosil qilinadi.

Rangli xalqa yuqorisidagi joylashgan sarik - yashil va qizil - sarik o'zining issikligi va to'yinganligi farqli ravishda issiq ranglar hisoblanadi. Uning pastka qismida joylashgan ranglar esa ko'kqyashil, qizilqo'k kiyimni modellashtirishda o'zining psixologik va fizik alomatlariga ko'ra turli xil bo'ladi.

Kompozitsiyada to'rtta asosiy ranglar guruhidan foydalaniladi:

- monoxrom (bir tonli ranglarning uyg'un birikmalari)
- qardosh ranglarning uyg'un birikmalari
- kardoshkontrast ranglarning uyg'un birikmalari
- kontrast ranglarning uyg'un birikmalari.

5.5. XROMATIK KOMPOZITSIYALARDA RANGLAR

UYG'UNLIGI

Ranglar uyg'unligi (garmoniyasi) qadimdan rassomlar va olimlarni juda qiziqtirib kelgan. Xo'sh, ranglar uyg'unligi nimah Ushbu tushuncha qanday mazmunga egah Ranglar uyg'unligi - ranglarning qonuniyatli birikmasidir. SHu o'rinda ta'kidlash joizki, har qanday uyg'unlik ma'lum qonuniyat kasb etishi mumkin, lekin har qaysi qonuniyat ham uyg'unlikni keltira olmaydi. Badiiy amaliyot va tasviriy san'atda ranglar uyg'unligini baholashda ma'lum tarixiy davrda shakllangan did va qarashlar bilan hisoblashmoq muhimdir. Ranglar uyg'unligini qotib qolgan kategoriya, aqida sifatida tushunmaslik kerak. Xunuk va chiroyli, uyg'un va moslashmagan ranglarning o'zi yo'q. o'zaro moslashmagan ranglarning fakturasini o'zgartirib, uyg'unlashtirish mumkin. Ko'pincha tekislikda o'zaro muvofiqlashmagan ranglar birikmasi kostyum shakllarida butunlay boshqacha - uyg'unlashgan ko'rinishda namoyon bog'ladi. Garchi bir xil miqdordagi ikki rangni qo'shganda yoqimsizroq birikma hosil bo'lsaqda, shulardan birirung miqdori ozgina o'zgartirilsa, xuddi shu ranglar birqbiri bilan juda ham uyg'unlashishi mumkin.

Demak, ranglarning uyg'unligiga ularning o'zaro munosabatlari uyg'unligi sifatida qarash, ya'ni rangning barcha asosiy sifatlari - ochiqlik, to'yinganlik, rang tusi, ushbu ranglar egallaydigan yuza va shakllarni hisobga olgan holda, shu ranglar kombinatsiyalari yig'indisi sifatida qarash maqsadga muvofiqdir. Ranglar uyg'unligini estetik jihatdan baholashning asosiy mezoni - vizual (ko'z bilan ko'rish orqali) baholashdir. Ranglar uyg'unligiga erishish qonuniyatlarini bilish juda muhimdir, lekin ulardan oqilona, individual ijodni rivojlantirgan holda foydalangan ma'qul. Ranglar uyg'unligining to'rtta asosiy guruhi mavjud:

- ranglarning bir tusli uyg'unlashgan birikmalari (monoxromatik);
- o'xshash ranglarning uyg'unlashgan birikmalari;

- o'xshashqkontrast ranglarning uyg'unlashgan birikmalari;
- kontrast va qo'shimcha ranglarning uyg'unlashgan birikmalari.

Ranglarning bir tusli uyg'unlashgan birikmalari axromatik ranglar qatoriga juda o'xshash bo'lib, ulardan farqi shundaki, uyg'unlikning asosini qandaydir bir rang tusi tashkil etadi. Bu rang ma'lum miqdorda birikuvchi ranglarning har birida mavjuddir. Ranglar esa birlabidan faqat to'yinganligi va ochiqqligi bilan ajraladi.

Umumlashgan rang tusi bir tusli birikmalini tinch, vazmin, osoyishta qilib ko'rsatadi. qo'yilgan masalaga qarab, uyg'unlik turii ochiqqlik diapazonlarida tashkil etilishi mumkin. Bir tusli ranglar uyg'unligi uchun birikuvchi ranglar egallaydigan yuzalar nisbati ayniqsa muhimdir. Uchta rang uchun yuzalar taxminan bir xilda teng taqsimlansa, statik holat kelib chiqadi, yuzalar birlabidan keskin farq qilganda, rangning ochiqqligi va to'yinganligi bo'yicha ham kontrastni ko'rsatish shart.

O'xshash ranglarga doiradagi barcha oraliq ranglar, shu jumladan, ularni tashkil qiluvchi bir xil asosiy ranglar kiradi. Xalqada yonmaqyon joylashgan (qo'shni) asosiy ranglar o'xshash emas, lekin ulardan har biri qo'shni oraliq ranglarga nisbatan o'xshash bo'lishi mumkin. SHunday qilib, o'xshash ranglar ikki yoki bitta asosiy rang qo'shilgan ranglarni birlashtiradi. Ranglar doirasida o'xshash ranglarning to'rt guruhi mavjud: sariqqqizil, sariqqyashil, ko'kqqizil va ko'k-yashil. o'xshash ranglarning uyg'unligi ular tarkibiga asosiy ranglar qo'shilganligi bilan xarakterlidir. o'xshash ranglar uyg'unligi ranglar tusining o'xshashligi va ozqmoz qaramaq qarshiligiga (xalqa bo'yicha) asoslangandir. Ikki xil o'xshash rangning uyg'unligi - bu ranglar birikmasidagi ikki asosiy rangning o'zaro muvozanati emas, balki ikki taqqoslanuvchi ranglar tarkibiga kiruvchi bir asosiy rangning ko'z bilan chamalash orqali kelib chiqadigan muvozanatidir. Ikki xil o'xshash ranglarda ikki asosiy rangni birdaniga muvozanatlash mumkin emas. Bir asosiy rangni esa muvozanatlash uning to'yinganligini o'zgartirish (kamaytirish) hisobiga mumkindir. Uch xil o'xshash ranglarni qanday qilib uyg'unlashtirish

mumkinligini quyidagi misolda ko'rish mumkin. Tiniq sariq 1, olov rang 3 va qizg'ish-olov rang 4 da sariq va qizil rang miqdori turlicha. Ko'rsatilgan ranglarning uyg'unligiga erishish uchun hech bo'lmasa bir rangni muvozanatlash kerak, masalan, sariq rangni. Buning uchun tiniq sariq 1 ochartiriladi, ya'ni sariq rangning miqdori kamaytiriladi; olov rang 3 kamroq miqdorda ochartiriladi, ya'ni ham sariq, ham qizil rang miqdori bir vaqtning o'zida kamaytiriladi.

Nihoyat, qizg'ishqolov rang 4 miqdori o'zgartirilmaydi. Natijada, tiniq sariq rang miqdori uchala rangda ham bir xil miqdorda qoladi. SHu masalani ikki xil rangga turni miqdorda qora rangni qo'shish bilan ham hal qilish mumkin. o'xshash kontrast ranglarning uyg'unligi. o'xshashqkontrast ranglar birikmasi ranglar uyg'unligining eng ko'p tarqalgan xilidir. Ranglar doirasida o'xshashqkontrast ranglap qo'shni choraklarda joylashgan. Bo'larga iliq sarg'ishqqizil va sarg'ishqyashil ranglar, sovuq ko'qishqyashil va ko'kqqizg'ish ranglar, iliq sarg'ishqqizil va sovuq ko'kqqizg'ish ranglar kiradi. hammasi bo'lib to'rtta o'xshashqkontrast ranglar guruhini ko'rishimiz mumkin.

O'xshash-qkontrast ranglar turli guruhlarining uyg'unlashgan birikmalari ranglar aktivligining kuchayganligi va murakkabligi bilan xarakterlidir. Sovuq ko'kqqizg'ish va ko'kishqyashil ranglap birikmalari ulardan prinsipial tarzda farq qiladi. Va nihoyat, iliq sarg'ishqyashil ranglarning sovuq ko'kqyashil ranglar bilan birikmalari va iliq sarg'ishq qizil rangning sovuq ko'kqqizil bilan birikmasi butunlay boshqacha ko'rinishda bog'ladi. O'xshashqkontrast ranglarning hamma birikmalari ham bir xil darajada uyg'unlashgan emas. CHunki o'xshash - kontrast ranglarning bunday juftliklari o'rtasida ikki tomonlama aloqa mavjuddir: ya'ni ular tarkibi bir xil miqdordagi birlashtiruvchi asosiy ranglardan va bir xil miqdordagi kontrastlanuvchi ranglardan tuzilgan. O'xshash - kontrast rangli kompozitsiyalar doiradagi uch yoki to'rt xil oraliq ranglar qo'shilmasidan ham tuzilgan bo'lishi mumkin. Tajribadan ma'lumki, o'xshashqkontrast ranglar sof holda ham, ya'ni ularga axromatik ranglar qo'shilmaganda ham, o'zaro uyg'unlikka ega bog'ladi, qachonki ikki qo'shiluvchi rangli kompozitsiyalarda ularni birlashtiruvchi asosiy

rang miqdori va ularga kontrast bo'lgan asosiy ranglar miqdori teng bo'lsa. Kontrast ranglarning uyg'unlashgan birikmalari rang tuslarining uyg'unlashgan muvozanati ularning o'xshashligi, rang tusi bo'yicha qondoshligi yoki aksincha, ma'lum qaramaqqarshiligi, rang sifatlarining o'zaro mos kelmasligi bilan izohlanadi, tasviriy amaliyotda ularning uyg'unlashgan birikmalariga ko'p misollar mavjud. Biz uchun kontrast ranglarning uyg'unlashgan birikmalar tashkil qilishdagi imkoniyatini bilib olish printsiplal ahamiyatga ega. Kontrast ranglar doirada qutb kabi birligiga nisbatan juda qaramaqqarshi joylashgan uchun, ularning uyg'unlashgan birikmalari o'z aktivligi, kuchli taassurot qoldirganligi va harakatchanligi bilan tavsiflanadi. Kontrast ranglarning uyg'unlashgan birikmasini hosil qilish uchun dastaval dastlabki rang tanlanadi, keyin doiradan taxminan unga kontrast bo'lgan rang aniqlanadi. Bir rangni, masalan, boshlang'ichini, imkon darajasida to'yingan qilib olgan ma'quldir. Undan tashqari, ranglarni ochiqdligi bo'yicha ham birligiga yaqin tanlash tavsiya qilinadi (ochiqdlik darajasi bo'yicha kuchli kontrast rang kuchini qirqadi). Birikmadagi uchinchi rang boshqa ikki kontrast rang tuslari qatoridan tanlanadi.

5. 6. KOSTYUMDA MONOXROM RANG BIRIKMALARINI QURISH PRINTSIPLARI

Bir tonli uyg'un rangli birikmalar asosini bitta kandaydir rangli ton asosini tashkil etib, bu rang birikadigan ranglar tarkibiga ma'lum mikdorda ishtirok etadi. Turli xil yorug'lik farqlanishi bilan uyg'unlik xosil kilingan bo'lishi mumkin. Bir tonli birikmalarni tuzish uchun bir tonli uchburchak ko'rinishdagi soyaviy qator kuruladi. Uchburchakning asosida axromatik ranglar, yon tomonidan axromatik ranglar, cho'qqida ma'lum bir to'yingan rang olinadi:

-uchburchakning chap tomonidagi ranglar qorayib keladi

-uchburchakning ung tomonidagi ranglar oqarib keladi

							8							
						7		9						
					6				10					
				5						11				
			4								12			
		3										13		
	2												14	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

41- rasm. Ranglar uchburchagi

Izox: 1 - ok rang

2 - 7 qo'shilma ranglar

8 - toza xromatik rang

9 - 15 qoramtir ranglar

15 - qora rang.

Rangli xalqalar sistemasida qardosh - kontrast oraliq choraklarda joylashadi. qardosh kontrast ranglarning to'rtta guruhi mavjud:

-sariqqizil va ko'kqizil ranglar,

-ko'kqizil va ko'kqyashil ranglar,

-ko'kqyashil va sariqqyashil ranglar,

-sariqqyashil va sariqqizil ranglar.

qardosh - kontrast ranglarning turli xil uyg'un birikmalari yuqori rangli aktivligi va murakkabligi bilan tavsiflanadi. Rangli xalqaning vertikal va gorizontal

diagonallari uchlarida joylashgan rangli birikmalari o'ziga xos uyg'unlikni yuzaga keltiradi. Bu shunday izoxlanadi - kardoshqkontrast ranglar juftligi orasida ikki tomonlama aloqa mavjud:

- ular (asosiy) bir xil miqdordagi birikuvchi ranglardan tashkil topgan

- ular (asosiy) bir xil miqdordagi kontrast ranglardan tashkil topgan. Ikki kardosh kontrast ranglarning uyg'un birikmalari ularga axromatik (ok va qora) ranglarning qo'shilishi natijasida boyiydi.

Libosda kontrast - qo'shimcha ranglar birikmasini qurish printsiplari

Rangli xalkaning karamaqkarshi choraklarida joylashgan qo'shimcha ranglari kontrast -qo'shimcha ranglar deyiladi:

- sariq - qizil va ko'k - yashil

- sariq - qizil va ko'k - qizil.

Ranglarning optik qo'shilishidan xosil bo'ladigan xromatik ranglar qo'shimcha ranglar deb aytiladi. Ular rangli xalka diametrining karama - karshi uchlarida uchrashadi (ko'k, yashil, qizil va sariq). qo'shimcha ranglar uyg'un ranglar bo'lib hisoblanadi. Ranglar vazminligi ularning karamaqkarshi sifatlari bilan yuzaga keltiriladi. SHunday qilib, qo'shimcha va kontrast ranglar kutbiy xususiyatlarga ega.

Ularning uyg'un birikmalari o'zining antikaligi va qiziqarligigi bilan hamda ranglarning harakatchanligi bilavn tavsiflanadi.

Ranglarning uyg'un birikmalarini xosil qilish uchun ma'lum bir rang yoruglik darajasi bilan yaqin bo'lgan ranglardan foydalaniladi. Dastlabki rang bo'lib, to'yinganrok rang olinadi. Kontrast ranglarning birikmalari dinamika, dramatizm va his - tuyg'uni o'tkirligini, semirish ifodasini beruvchi kompozitsiya vositalaridan hisoblanadi. Kontrast ranglar har kanday rangni aktivlashtiradi.

Libosda xromatik ranglarning 3 va 4 rangli birikmalarini kurish printsiplari. Badiiy ijodiyot amaliyotida ikki rangli kompozitsiyalar nisbatan kam uchraydi. Oddiy uyg'un rangli birikmalar tarkibiga uchinchi yoki to'rtinchi axromatik ranglar ishtirok etishi uni ancha boyitadi. Ikki rangli kompozitsiyalarga Amerika qo'shma shtatlari pul birligi - dollar misol bo'la oladi.

Uch rangning uyg'un birikmalari uchburchak printsiplari asosida tuziladi. Teng yonli uchburchak birikmalar - uchburchak asosida yotuvchi ikki kardosh rang va uchburchak to'g'risidagi kontrast ranglar birikmalaridan xosil bo'ladi.

Teng tomonli teng yonli printsiplari bo'yicha birikmalar - uchburchak asosidagi ikki kardosh kontrast va cho'qqidagi asosiy kontrast rang teng yonli uchburchak bo'yicha birikmalar - uchburchak asosida ikki kardosh - kontrast va ularning umumiy rangi - uchburchak cho'qqisida ranglar uyg'unligi uchun asosiy ranglar okartiriladi yoki qoraytiriladi. Teng burchakli uchburchak bo'yicha birikmalar bunda kardosh kontrast rangdan va kontrast rangdan foydalaniladi. Katetida kardosh kontrast ranglar gipotenuzada kontrast ranglar uch xil rangning barcha birikmalari uchburchak asosida birikib, chiroyli aktiv va uyg'un ranglapni xosil qiladi.

To'rt rangli birikmalar to'rtburchak asosida olib boriladi. Bunda kardosh ranglar kontrast ranglar o'rtasidagi bog'liqlikdan foydalaniladi. Ranglar o'rtasidagi to'rtburchak bog'liqlik kvadratga almashtirilganda aktiv rangli birikmalar xosil kilinadi. Axromatik ranglar birikmalarining turli yorug'lik farqini o'zida mujassamlashtirgan ranglar ikki yoki uch rangda uyg'unlik asosida birikmalar xosil qiladi. Rangli birikmalarni xosil qilish uchun teng pog'onali axromatik qatordan foydalaniladi. Bunda ranglar teng darajada birqibiridan o'zining yorug'ligi bilan farqlanadi. Rangli xalqada o'zaro yaqin joylashgan ikki qardosh rangning birikmasi nyuansni va ikki uzoqda joylashgan ranglar kontrast rangli birikmani xosil qiladi. Uch xil rangning uyg'un birikmalari quyidagi asosiy miqdor va yorug'lik jihatdan farqlanadigan birikmalarda ifodalanadi.

Yorug' o'rtacha va qoramtirdan teng nisbatda. Yorug'rokdan ko'prok va unga yorug'lik darajasi bo'yicha yaqin o'rta ton va kam qoramtir. Ko'proq qoramtir tonga yaqin o'rta ton kam yorug' ton. Bu konuniyat xromatik rangga, hamda axromatik rangga tegishli.

Buyumning eng muhim informatsiyaviy sifatlaridan biri rang hisoblanadi. Amaliy san'at buyumlarida rangning vazifasi turlicha. Bular psixologik, ijtimoiy, estetik vazifalardir.

Rang hayot va mamot timsoli, kuvonch va xafalik ifodasi bo'lib kelgan: u ilikliklik va sovuqlik, quruqlik va namlik, engillik va vazminlik xissini berishi mumkin: bizning xis - tuygularimizda ham rang ta'siri bor.

Rang hamma vaqtlarda jins - yosh farqini bildiradigan vosita bo'lgan. Bolalar kiyim nozikrok tusli bo'ladi, o'smirlar kontrast ranglarni ma'qulrok kuradi, katta yoshlilarga chukurrok rang tuslari yoqadi. Ayollarning kiyimi erkaklar kiyimidan ko'ra yorokinrok va ko'p ranglirok bo'ladi.

Ranglarning gavidani o'zgartirib ko'rsatish xususiyati ham bor. Gavidani iliq (sarg'ish qizil va sargish yashil) ranglar yakinlashtirib va kattalashtirib ko'rsatadi, sovuq (ko'kish qizil va ko'kish yashil) ranglar uzoqlashtirib va kichraytirib ko'rsatadi. qora rang gavidani maksimal uzoqlashtirib va kichraytirib, ok rang esa maksimal yakinlashtirib va kattalashtirib ko'rsatadi.

5.7. RANGLAR ILLYUZIYASI

Ranglar va ranglar birikmalarining xususiyatlari kiyim modellashtirishda ishlatiladigan illyuziyalap kompleksini bunyod etadi. Bitta rang qaysi rangning fonida turishiga qarab har - xil ko'rinishi mumkin. Masalan, kichik kulrang kvadrat qora qog'oz fonida oq kog'oz foniga nisbatan birmuncha ochroq ko'rinadi. Oq buyumlar to'q fonda nafaqat oqroq, balki yassiroq ko'rinadi, xuddi shunday to'q buyumlar och fonda to'qroq va yassiroq bo'lib qoladi.

Kulrang kichik kvadrat katta qizil qog'oz ustida yashil tusli kulrang ko'rinadi, ko'k rangli qog'ozda sarg'ishqkulrang, yashil rang ustida - kizg'ishqkulrang, to'q sariq rang ustida - ko'kimtir kulrang, keltirilgan misoldan kulrang fon rangidan qo'shimcha tus olib o'z rangini o'zgartirgani ko'rinib turibdi. Bu hodisa xromatik kontrast deyiladi.

Libosda toza ranglar ishlatilganda xromatik kontrastlar ta'sirining oldini olish uchun konturlash usulidan foydalaniladi. Uning rolini neytral ko'proq qora rangli bezak mag'iz) bajaradi. Barcha to'q ranglap ochlarga nisbatan "og'ir" rang deyiladi, ochlari esa "engil". Agar og'ir ranglar engil ranglar ustiga joylashtirilsa, bu hodisa ayniqsa namoyon bo'ladi.

Ranglarning fazoviy xususiyatlari orasida rangli yuzalarni xayolan uzoqlashgani yoki yaqinlashgani kuzatiladi. Ko'ringandan kelgan tuyg'u hamma kishilarda bir xil emas, lekin bu hodisaning qandaydir qonuniyatini chiqarish mumkin. SHuningdek, och axromatik ranglar, odatda, buyum shaklini aniqlashga ko'maklashadi, qora rang esa yorug' soyalarni bo'g'ib, shaklni to'g'ri uyg'unlashtirmaydi. Bo'yalgan yuzani yaqinlashtirish qobiliyati issiq va och ranglarda (sariq, to'q sariq, qizil) kuchliroq. Bo'yalgan yuzani uzoqlashtirish qobiliyatiga sovuq va to'q ranglar (binafsha, ko'k, zangori, yashil) ega. Issik ranglarni turtib chiqqan rang, sovuqlarni esa chekingan rang deyiladi.

Rang buyumning shaklini va o'lchamini faraziy o'zgartira olganini hisobga olib, to'la va gavdali kishilar kiyimida shakllarni faraziy kichraytiradigan rang va tuslardan foydalangan ma'qul. To'la va baland bo'yli ayollarga gazlama rangini tanlashda sovuq chekinadigan ko'k, (zangori, yashil, feruza, zumrad, binafsha, kul rang, ko'k) ranglarni tavsiya qilish mumkin. qora rang, bir tarafdin, to'la figurani faraziy siporoq va kelishganroq ko'rsatadi, lekin ikkinchi tarafdin to'la dumaloq elkalarni va yo'g'on belni aniq ko'rsatadi. Ozg'in, baland bo'yli ayollarga issiq rangli (och jigarrang, tamaki rang, fil suyagining rangi, ochiq - shokolad rang, asal rangi, terrakota rangi, to'q qizil, banan rang) gazlamalar tavsiya qilish mumkin. Unchalik baland bo'lmagan ozg'in ayollar uchun o'z kiyimlarida murakkab ranglar

garmoniyasini ishlatmasliklari kerak, chunki ular shunday ham kichik figurani yaxlitligini buzishadi. Bunday nozik figuralarga eng sodda ikki rangli garmoniyalar yarashadi.

Quyosh yorug'ida deyarli hamma ranglar oqaradi yoki sal sarg'ayadi. Kunduzi sariq sarg'ishqyashil eng yorug' rang bo'lib ko'rinadi, kechqurun esa - zangori. qosh qoraygan paytda eng birinchi qizil ranglar yo'qoladi, tongotarda ham ular eng kech ko'rinadi, lekin zangori ranglar uzoq vaqt yaxshi ko'rinadi. Tarqoq kunduzgi yorug'likda ko'k, binafsha, zangori, ko'kqyashil ranglar yorqin ko'rinadi. Kechkurun elektr yorug'ida ranglar sarg'ish tusga ega bo'ladi yoki xiralashadi, yoki aksincha, yorqin bo'lib chuqurlashadi. Masalan, hamma qizil ranglar yorqinlashadi, ko'k sariqlar - ochiq oltin rang, sariqlar oqaradi, iliq yashil - to'kroq ko'rinib yorqinlashadi, sovuq yashil ranglar - xiralashib to'qroq ko'rinadi, och zangori kul rang yoki kul rang zangoriga o'xshab qoladi, to'q ko'k qoramtir ko'rinadi, binafsha yoki qizg'ish binafsha, yoki kirroq xira ko'rinadi.

Ranglarning yoritilganlikka bog'liq ravishda o'zgarishi - bir xil sharoitda iliq va sovuq ranglar optik jihatdan o'zaro qaramaqqarshi xususiyatlari bilan farqlanadi. Kunduzgi yorug'likda iliq ranglar yaqinlashayotgandek, sovuq ranglar esa uzoqlashayotgandek taassurot qoldiradi. Sariq rang, masalan, bo'yalgan yuzani kengaytirib, uni tomoshabinga yaqinlashtiradi. qizil rang kunduzgi yorug'likda oldingi planga chiqadi, g'iraqshirada esa uzoqlashayotgandek tuyuladi. Elektr yorug'ligi tabiiysiga qaraganda anchagina sariqroqdir, shuning uchun rangtasvir bilan tabiiy yorug'likda shug'ullangan ma'quldir. Agar elektr chirog'i yorug'ligida ishlanganda qizil, olov rang va sariq ranglar ochroq ko'rinadi; ko'k, havo rang va siyoh rang to'qlashadi, qizil to'yinganroq bo'lib, och - sariq oqdan, havo rang yashildan, to'q ko'k qoradan deyarli farq qilmaydi. qorong'ilashtirilgan va yoritilgan buyum shakllari ko'z oldimizda turganda, biz nafaqat iliq rang va yarim soyani farqlashimiz, balki eng yoritilgan joyda ranglar qanday taqsimlanganini idrok etishimiz zarur. Ko'pincha rassom o'z ko'ziga ishonmay, qoidalarga murojaat qiladi. Lekin tajriba shuni ko'rsatadiki, shaxsiy kuzatuvlarsiz qoida

bo'yicha ishlanganda hayot noto'g'ri tasvirlanishi mumkin. Ayollar ust kiyimi uchun gazlama tanlaganda yoritilganlik kunduzgi bo'lishi kerak.

Quyosh yorug'ligida qora va to'q jigarrang ranglar ko'rimsiz ko'rinadi (changli va eskirok). Kostyumda faraziy ko'rinishlar ranglar birikmalarini idrok qilishda, ayniqsa kuchliroq namoyon bo'ladi.

Yuzaning har xil egriliklari rang idrok qilishni kuchaytirishi yoki zaiflashtirishi mumkin. Bu odam figurasidagi kostyumning ayrim maydonlari yoritilganlik darajasiga bog'liq. Ranglarning birligiga nozik o'tishi buyumning joylanishi va yoritilganlik xiliga bog'liq holda ko'zga ko'rinishi mumkin.

Kostyum shakli geometrik hajmlar birikmasini ifodalagani uchun optik faraziyliklar muhim ahamiyatga ega. Ikki teng kvadrat (oq va qora) o'lchamlari bo'yicha har xil ko'rinadi. Agar shu kvadratlarni vertikal va gorizontal chiziqlar bilan bo'linsa, birinchi holda kvadrat cho'ziqroq ko'rinadi, ikkinchisida esa - kengroq ko'rinadi. Lekin bu illyuziyalarning namoyon bo'lish chegarasi bor. Masalan, agar o'sha kvadratlarning orasi kam masofali chiziqlar bilan bo'linsa, qaramaqqarshi illyuziya hosil bo'ladi. Rang kompozitsiyaning eng jonli, ifodali elementlaridan biridir. Rang davrga xos ijtimoiy munosabatlarni ifodalaydi. Masalan, arg'uvon rang hamma vaqt jamiyatning imtiyozli tabaqalariga xos rang bo'lib hisoblangan; qora rang, jigar rang, yashil, to'q ko'k rangdagi kiyimlarni shaharliklar va kul rang kiyimlarni faqat hunarmandlar kiyishgan.

Ranglar yoshdagi farqni bildiradigan vosita bo'lib ham hisoblanadi. Ranglar hisqtuyg'uga juda katta va har xil ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi ranglar kishiga taskin beradi (tinchlantiradi), ko'ngilni ko'taradi, ko'zni quvontiradi; boshqalari - hayajonlantiradi, ma'yuslantiradi va tashvishlantiradi. To'q yoki nafis ranglar, yoqimli va xira ranglar farq qilinadi [12]. Yuqorida eltirilgandek, jami ranglar xromatik (bo'yalgan) va axromatik (bo'yalmagan, ya'ni tussiz) ranglarga ajratiladi (oq, kul rang va qora rang axromatik rang hisoblanadi). Asosiy xromatik ranglar to'rtta: sariq, ko'k (zangori), qizil va yashil. Ular boshqa ranglarning hammasidan

shunisi bilan ajraladiki, kuzimizga toza, juda "sof" bo'lib ko'rinadi; boshqacha aytganda, ranglarga bo'lingan doiradagi qo'shni ranglarga oid tuslar go'yo sariq, ko'k, qizil va yashil ranglar tarkibida yo'qdek tuyuladi. Boshqa ranglar ana shu to'rtta asosiy rangning aralashuvidan hosil bo'ladi va oraliq ranglar deb yuritiladi.

Kiyimni loyihalashda ikkiquch (kamdanqam hollarda to'rt) rangga murojaat qilinadi, chunki ranglar ko'payib ketsa, ularning uyg'unligi va birligi buziladi. Ranglar birligiga bo'yoqlar tusining xilmaqxilligi, yorqinligi va to'yinganligi xosdir. Uch xil rangning garmonik nisbati yorqinlik darajasi jihatidan asosiy ranglarning to'rt xil qo'shilishi bilan ifodalanadi: yorqin rang, o'rtacha rang va to'q rang baravar miqdorda qo'shilgan; yorqin rang ko'proq, o'rtacha rang yorqinroq rangga yaqinlashgan va to'q rang kamroq qo'shilgan; to'q rang ko'proq, o'rtacha rang to'q rangga yaqinlashgan va yorqin rang kamroq qo'shilgan; o'rtacha rang ko'proq, yorqin rang va to'q rang kamroq qo'shilgan (28, 29- rasm). Garmonik qo'shilish (birlik) hosil qilishning bu qonuniyatlari ranglar qatoriga ham to'la daxldordir (qizildan qora rangga yoki sariqdan oq rangga tomon). Ranglarning bunday qo'shiliши monoxrom qo'shilish deb ataladi [4]. To'rtta asosiy rang yordamida ranglar doirasini tuzish mumkin, modellashtirish jarayonida bu doiradan osonlikcha foydalanish mumkin. Ranglar doirasida ranglarni yaqin (birqibiriga xil to'shadigan, o'xshash), yaqinqkontrast va kontrast (birqibiriga xil tushmaydigan) turlarga ajratish mumkin.

Yaqin ranglar birqibiriga yaqin joylashib, doiraning chorak qismini egallaydi. Asosiy ranglardan biri ularni o'zaro bog'laydi; bu ranglar tarkibida qo'shimcha ranglarga xos tuslar bo'lmaydi. Yaqin ranglap birligi uyg'un bo'lsada, ta'sirchan bo'lmaydi. Yaqin - kontrast ranglar doiraning yon tarafdagi chorak qismini egallaydi: ko'kimtir-qizil va ko'kimtir-yashil, sarg'ish-qizil va sarg'ish-yashil, sarg'ish-qizil va ko'kimtir-qizil, sarg'ish-yashil va ko'kimtir-yashil. Yaqin-kontrast ranglar yaqin ranglarga nisbatan aktivroq va ko'rkamroqdir.

Kontrast ranglar doiraning qarama - qarshi tomondagi chorak qismini egallaydi (sarg'ish-qizil va ko'kimtir-yashil, sarg'ish-yashil va ko'kimtir-qizil);

ularning birq-biriga hech qanday o'xshashligi yo'q. Kontrast qo'shimcha ranglar - toza sariq bilan toza ko'k ranglar, toza qizil bilan toza yashil ranglar. Kontrast va qo'shimcha ranglardan ancha yorqin va xis-tuyg'uga aktivroq ta'sir etadigan qo'shimcha ranglar xosil etish mumkin [12]. Barcha ranglar o'zaro bog'liq bo'lib, birq-iriga ta'sir etadi, qora fonda barcha ranglar ochilib, ravshan ko'rinadi; yorug' fonda, aksincha, odmilashadi (ravshanlik kontrasti). Biror rangga qandaydir xromatik rang qo'shilgandagina emas, balki unga qora yoki oq rang aralashtirilganda ham uning xarakteri o'zgaradi.

Ikki xil rang (xromatik va axromatik ranglar)ning aralashuvidan hosil bo'ladigan chetki kontrast ranglar illyuziyasining ajoyib ko'rinishlaridan biridir. Bu hodisa taqqoslanayotgan ranglar chetida ularga xil kelmaydigan rang paydo bo'lishidan iborat. Ravshan, to'yingan, yoqimli ("iliq") ranglar kamroq to'yingan, xira, sovuq ranglarga qaraganda masofani yaqinroq qilib ko'rsatadi.

Ranglarning baravar kontrasti deb yuritiladigan hodisa ham mavjud. Bu hodisa shundan iboratki, yonmaqyon turgan ranglar muhitga qarab tusini o'zgartiradi. Masalan, kontrast ranglar yonmaqyon tursa, ularning kontrastligi kuchayadi. Kul rang qora fon ustida ochroq bo'lib, kamroq to'yingan ranglar yanada xiraroq bo'lib ko'rinadi. Och ranglar hajmni kattalashtirib, to'q ranglar esa kichiklashtirib ko'rsatadi. Och va to'yingan, yorqin rang gazlamadan tikilgan kiyimda jussa kattaroq ko'rinadi. qizil va sariq ranglar jussani kattalashtirib, ko'zga yaqqol ko'rsatsa, qora rang kiyim jussa konturlarini ochiq-oydin ko'rsatadi.

6. KIYIMDAGI DEKOR VA TANLANADIGAN MATERIALLAR. MATERIALLARNING PLASTIK VA MANZARALI XUSUSIYATLARI

Kiyimni hajmli shakl deb karalganda uning qanday materialdan tikilganini bilish kerak (gazlamalar, trikotaj, mo'yna, charm, zamsha, noto'qima materiallar, qavat gazlamalar, plyonka, yogoch, plastmassa, shisha va boshqalar).

Bu materallardan har birining o'z plastik xususiyatlari (mayinlik, osiluvchanlik, dag'allik va shu kabilar), dekorativligi (faktura, rang, naqsh, gul), fizikmexanik xususiyatlari (zichlik, qayishqoqlik, cho'ziluvchanlik, kirishuvchanlik, titiluvchanlik va boshqalar) va gigienik xususiyatlari (havo o'tkazuvchanlik, nam o'tkazuvchanlik, chang o'tkazuvchanlik, issiklik o'tkazuvchanlik va hokazo) bo'lib, shaklning xarakteri va konstruktiv echimi kanday xal etilishini ushbu xususiyatlar belgilab beradi. Masalan, harir shifon gazlamalar mayin, osiluvchan, drapirovkabop bo'ladi, shuning uchun ulardan choklari minimal darajada kam, yumshok ovalsimon shakl yaratilishi kerak, bunda drapirovkalar, burmalar, mayin taxlamalar, klyosh bichiq hisobiga shakl xosil qiladi: bemalol tashlanib turadigan (krepsatin tipidagi) gazlamalarning drapirovkabop ekanligi etarli darajada xajmli, gavda bo'ylab "sirpanib" osilib turadigan kiyim tikish imkonini berib, gazlamaning jimirlashi uning yuqoridagi xususiyatlarini kuchaytirib ko'rsatadi: sintetika aralash jun gazlamalardan juda aniq, kat'iyon geometrik shakldagi buyumlar tiqiladi.

Materiallarning gigienik xususiyatlari ham kiyim shaklini xosil qilishga ta'sir etadi. Masalan, xavo o'tkazishi va nam o'tkazishi yomon materiallardan bo'lgan kiyimlarni, kiyim tagidagi havo ventilyatsiya bo'lib turishi uchun, gavdaga yopishmaydigan ochi- shaklli qilib tikish tavsiya etiladi.

Faktura - bu material yuzasining tuzilishini xarakterlovchi xususiyat. Faktura tabiiy (mo'yna, teri, yogoch, zamsha va boshqalar) va mexanik yul bilan olingan hosila bo'ladi. Materiallar sillik, g'adir - budur, yaltiroq, xira, tukli va hokazo fakturali bo'lishi mumkin. hosila fakturaning xarakteri materialning kanday usulda (to'qimachilikda, to'r to'qishda va hokazo) olinganiga, yuzadagi bo'rtik qismlarning baland - pastligini va iplarning merial zichligini belgilaydigan chalishish xarakteriga bog'liq. Sath birligiga to'g'ri keladigan faktura elementlarining katta - kichikligi va mikdoriga qarab materiallarning yuzasi ifodaliligi jihatidan har xil bo'ladi.

har bir fakturada badiiy obraz belgilari bo'ladi. Faktura sovuqlik va iliklik, engillik va vazminlik va boshqa taasurolar xosil qilishi mumkin.

Faktura tanlashda mavsum kiyimning nimaga mo'ljallanganligi, odamning jinsi, yoshi va gavda tuzilishi turi hisobiga olinishi kerak. Kechqurungi bashang kiyimlarga oliyjanob yaltillaydigan sidirg'a materiallar ishlatiladi, lekin olachipor gazlamalar zinxor - bazinxor to'g'ri kelmaydi.

Gazlamalarning faktura xususiyatlari umuman shaklni va uning qismlarini idrok qilishda ko'z aldanishi paydo bo'linishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, vazmin, xira, tukli fakturalar shaklni kattalashtirib ko'rsatadi.

SHaklning va umuman gavdaning idrok etilishida naqsh gulning muhim ahamiyati bor. SHaklni naqsh guldan ajratib bo'lmaydi. hamonki shaklda naksh gul bor ekan, demak naqsh gul shaklning zarur komponenti, bir qismi bo'lib turadi. Naqsh gulning ham kostyum singari ko'p asrli tarixi, xalqlarga, millatlarga mansubligi bor.

42 - rasm. O'zbek milliy ipaklaridagi motivlar

Materiallarning ko'pdan - ko'p xil gullarni kuyidagi dekorativ motivlar qanchada bo'ladi deb karak mumkin:

1. Abstrakt yoki geometrik motivlar.
2. Realistik yoki buyumli motivlar (o'simliklar, hayvonlar, buyumlar)

Aralash motivlardan iborat rasmlar juda ko'p ishlatiladi. Rasm mayda, o'rtacha, yirik bo'lishi mumkin.

Turli kiyim turlarini modellashtirishda nafis gul tanlashga jiddiy munosabatda bo'lish kerak va naksh gul xarakterlari bilan xususiyatlarini jins - yoshga, gavda tuzilishining tipiga, kiyim nimaga va kaysi mavsumga mo'ljallanganiga, tikish usuliga qarab hisobga olish kerak.

Bolalar kiyimidagi naqsh gul kompozitsiyasi ayniqsa, aniq, ravshan, tushunish oson, ko'pincha qiziq - qizi- rasmlari bo'lishi kerak, chunki bolalar kiyimidagi naksh gulining fakat estetik emas, balki bilim orttirish vazifasi ham bor.

Katta yoshli kishilar mayda yoki o'rtacha gulli, bosiqroq bo'g'ik tusni ma'kul ko'rishadi.

Kundalik kiyimda mayda va o'rtacha gulli gazlama ishlatiladi, bordiyu, gazlama yirik gulli bo'lsa, unda gullar sokin koloritli bo'lishi kerak. Bashang kiyimlarda va istirohat kiyimlarida rasmlar diapazoni juda keng bo'ladi.

Kiyimni bichayotganda juft detallarda, vitochkalarda, choklarda rasmlar mos kelishini, detallar chokida rapport saqlanishini nazorat qilib borish kerak.

Naqsh gulli materiallarda turli chiziqlar, burtma choklar, drapirovkalar, mayda detallar kam seziladigan bo'lgani uchun, ular ifodali chikmasligini yodda tutish kerak. Ularni ko'rinarli qilish uchun sidirg'a gazlamadan mag'iz, tasma va hokazolar qo'yib, qo'shimcha bezak kerak bo'ladi.

Bezak kompozitsiyasining mustakil elementi emas - bu qo'shimcha, ziynat bo'lib, kiyimda u yo'k bo'lishi ham mumkin.

Xozirgi son - sanoksiz bezaklarni materiali va shakliga binoan quyidagi guruhlarga ajratsa bo'ladi:

1. Barcha turdagi bo'rtma choklarni, taxlamalar, bo'rtma burmalar, drapirovkalar, plesse, gofre, bezak bahyaqatorlarni tikish natijasida xosil bo'ladigan bezaklar.
2. Kiyimni o'z materialidan yoki bezak gazlamadan yasalgan detallar yordamida bezak (quyma burmalar, ikki tomonlama quyma burmalar, aylana burmalar, beykalar, mag'izlar, bo'rtma magizlar, bantlar, galstuklar, xlyastiklar, fatalar, pogonlar va hokazo).
3. Maxsus bezak materiallar (to'r, tasma, popuk, lentalar, gullar va boshqalar) yordamida bezash.
4. Furnitura (tugmalar, to'qimalar, dekorativ pistonlar, blochka - pistonlar, "chaqmoq - taqilmalar" va boshqalar).
5. Kashta, koplama bezak, emblemalar.
6. Boshqa materiallar (mo'yna, teri, trikotaj, zamsh, to'r polotno va hokazolar) yordamida bezash.
7. Kiyim detallariga bosma gul solib bezash.

43 - rasm. Tarixiy kiyimda gazlama va bezak

Bezash turini, uning joyni tanlash kiyimning turi va nimaga muljallanganligiga, kiyim shakliga, materialning fakturasiga, jinsqyosh omiliga, odam gavdasining turiga, gavdaning shaxsiy xususiyatlariga, xarakteriga bog'liq.

6.1. GAZLAMA RASMI

Gazlama rasmlari turliqtumanligini geometrik, o'simlik, hayvon va aralash xarakterdagi rasmlar bilan ko'rsatish mumkin bo'lib, bunda geometrik rasmlar alohida o'rin to'tadi. Geometrik xarakterdagi rasm sof geometrik yoki kuchli geometriklashtirilgan shakllardan yasaladi. Ularga klassik rasmlar (no'xat, yo'l, katakcha va ularning variantlari) kiradi. Geometrik shakl va yo'llarning mumkin bo'lgan barcha uyg'unliklari foydalaniladi. o'simlik xarakteridagi rasm o'simlik dunyosining tasviri va uslublashtirilgan shakllaridan iborat bo'ladi.

To'qimachilik rasmida hayvonlar tasviri ko'pincha kuchli uslublashtirilgan echimda bo'ladi - ko'pincha chiziqlar yoki tekisliklar naqshli echimlar yoki multiplikatsion yumshoq hazil sifatigacha etkaziladi. Bunday gazlamalarda aralash motivdagi rasmlar keng qo'llanadi. Kompozitsiyaning "loskut" echimi o'simlik va geometrik motivlar uyg'unligida tuziladi. Mavzuiy rasmlar suvenir bosh va tikuvchilik ro'mollarida yaqqolroq namoyon bo'ladi. Gazlamada bajarilgan rasm aniq naqsh motivlarning ko'p yoki kam sonidan iborat bo'lishi mumkin, ular miqdori turliqtuman. Gazlamada takrorlanuvchi (raportda) rasm o'lchami esa ishlab chiqarish sharoitlari (bosmalash valining kengligi, bosmalash elagi yuzasi va hokazo)dan bog'liq bo'ladi. Gazlama kupon rasmga (raport gazlama kengligiga teng) ega bo'lishi mumkin, bunday gazlamalar, odatda, tantanali yoki yozgi (dam olish) uchun mo'ljallangan bo'ladi.

Kiyim turli turlarini modellashtirishda gazlama rasmlarini tanlashga jiddiy qarash, uning xarakteri va xususiyatlari jins yosh belgiga qarab kiyim taqsimlanishiga ko'ra, funktsional vazifasi, mavsum va kiyimni tayyorlash xarakteriga jihatlaridan hisobga olish lozim. Bolalar kiyimi uchun gazlamalar har doim kompozitsiya alohida aniqligi, murakkab bo'lmagan, kulgili rasmlarning

oson o'qilishi va rang sofliги bilan ajralib turadi. Keksa yoshli kishilar uchun gazlamalar past tushlarda, naqshli motiv mayda yoki o'rtacha kattalikdagi rasmlar bilan bajariladi. Biroq bu odatlardan tezqtez chekinadilar. Bunday gazlamalar ko'pincha yoshlar zamonaviy kostyumida modali ohangga ega bo'ladi.

Keksa odamlar esa vazifasiga ko'ra ko'proq ochiq tushdagi etarlicha kontrast naqshli shakl ishlanmali gazlamalardan foydalanishadi. Bunday gazlamalardan kiyimlar "yoshartiradi" va figura konturidan e'tiborni uzoqlashtiradi. Kiyimlar tayyorlashdagi gazlamalardan foydalanishdagi hozirgi erkinlikka qaramay ta'kidlash mumkinki, erkaklar uchun sorochkalar ishlab chiqarishda afzallik naqshli motiv mayda yoki o'rta kattalikdagi rasmlar, bosiq koloritda geometrik yoki kuchli uslublashtirilgan xarakterdagi yoki etakchi murakkab rang uslub ohangida yoki sof ranglar nisbatida hal etilgan aralashlikdagi gazlamalarga beriladi. Kiyimlarning amaliy faoliyati jamoada o'tadi. Jamoa ishi sharoitlari ma'lum darajada kostyumning xarakterini ham, u uchun gazlama tanlashni ham ma'lum darajada aniqlaydi. Ish uchun kostyum o'z jihozlari, rangli echimga ega ma'lum xonada yaqin masofada qabul qilinadi.

Kiyim (ko'ylaklar, bluzkalar, yubkalar, sarafanlar, erkaklar sorochkalari va hokazo) mayda yoki o'rtacha rasmlar ancha kontrast rangli gazlamalardan yaratilishi mumkin.

Gazlamaning yirik rasmlar yumshoq kolorit yoki naqshli shakl elementlarini "nozik" ishlanishini talaб etadi. Bu printsiplarda kundalik kiyimning hal etilishi nafaqat individual kostyum yaratishga, balki kishilar jamoasini ma'lum yaxlitlikda qabul qilishga imkon beradi. Forma kiyimini modellashtirishda ma'lum darajada individuallikning namoyon bo'lish imkoniyati ma'lum darajada torayadi, biroq bunday kostyum mehnat jamoasini atrofqmuhitda ko'proq ifodalibroq namoyon etadi.

Bayramona va turli dam olish turlari uchun muljallangan kostyumlarda juda keng rasmlar qamrovi bo'lgan gazlamalardan foydalaniladi.

Kiyimlarning mavsumlarga ko'ra bo'linishi gazlama rasmlarini tanlashda ham aks etadi. Yil faslining sovuq vaqti uchun kiyimni (kuzgi - qishki davr) iliq, to'yingan tusli geometrik abstrakt va uslublashtirilgan rasimli gazlamalardan bajarish afzalroq, issiq palto va kurtkalar uchun plash guruh gazlamalari sovuq, yostiq tuslarida bajariladi. Issiq yil fasli (bahorgiqyozgi davr) kiyimi uchun tasviriy xarakterdagi engil o'simlik rasimli o'tkir kontrast ranglar yoki ochiq sof tusli gazlamalar ko'proq to'g'ri keladi.

44 - rasm. Bir yo'nalishli va naqsh motivli ipak gazlamalar

Gazlama rasmini tanlashga kiyimni tayyorlash uchun muhim ta'sir etadi. Individual buyurtmalar bo'yicha kiyim tayyorlashda rasmlarning bir yo'nalishligi yoki naqsh motivi kattaligi kabi xususiyatlar mayda rasimli gazlamadagidan ko'ra gazlama sarfi ko'pligini hisobga olmaganda alohida qiyinchilik tug'dirmaydi.

SHaklning keyingi juda muhim xususiyati - bu rang. Mahsulotni tayyorlashda gazlama ajralmas tavsifi sifatida rang mahsulot xususiyatiga, ba'zan esa uning timsoliy tavsifiga aylanadi. Biz "qizil sarafan", "binafsha rang beret" va hokazo so'zlarni har bir buyum o'z aniqlovchisiga ega bo'lgan oddiy so'z birikmasidek qabul qilmaymiz. Bu so'z birikmalari mustahkam timsollarga aylanib

qolgan kishi tasavvurida rang - ob`ektning eng hajmli, ifodali tavsifi. Turli sharoitlarda bir rangning o`zi kishi individualligini aks ettira oladi va xalqda bir davr davomida timsoliy ma`no kasb etishi mumkin (qora rang - aza rangi. Bugungi kunda yosh kelishgan qizlar o`z tashqi imkoniyatlarini qora rang bilan ajratib turishini yaxshi ko`rishadi).

Kiyimning jins yosh belgisi, funktsional vazifasi, kasbiy tegishliligiga ko`ra mo`ljallanishini aniqlovchi tavsif sifatida rangga nisbatan an`anaviy munosabatlar mavjud. Masalan, to`q ranglarning jarangdor faolliligi - maktabgacha yoshdagi bolalar kiyimini tavsiflaydi. o`smirlar kostyum rangining moda takliflarini kuzatib borishadi, biroq ko`pincha ularning shakllanib borayotgan dunyoqarashidagi maksimalizmiga, jo`shqin energiyasi va sport bilan qizikishiga mos keluvchi, kontrastlarni afzal ko`rishadi. o`rta yoshlilar moda takliflariga ehtiyotkorona munosabatda bo`lishadi va ko`pincha murakkab ranglarning chuqur jiddiy tuslarini afzal ko`rishadi. Kiyimga nisbatan funktsional yondashyb uning rang tuzilishini aniqlaydi. Kiyimning kundalik va tantanali, ostki kiyim va ustki kiyimlarga mavjud bo`linishi bugungi kundagi modaning kuchli ta`siriga qaramay taqqoslashda rang echimida baribir printsiptial farqlanishga ega. Rang kostyum xususiyati sifatida ko`p omillarga va eng avvalo kostyum vazifasiga bog`liq bo`lgan murakkab hodisa. Kostyum shakli bilan bog`liq holda u katta ma`lumot hajmiga ega va ma`lum ma`noda belgi funktsiyasini bajaradi.

Materialning rangi, rasmi va fakturasi - fonini zich tuldirib turgan yirik rasimli odam yoki tuk rangli metallar va fakturasi yaltirok materiallar massasi maksimal, fonini siyrak tuldirib turgan mayda rasimli ochiq rang, oqish materiallar fakturasi siyrak materiallar massasi minimal bo`lib ko`rinadi. Kiyimlarni loyixalayotganda uning massasini yoshga, mavsumga va kanday maqsadga muljallanganligiga bog`liqligini hisobga olish kerak. Masalan, yasli yoshdagi va maktabgacha yoshdagi bolalar kiyimining massasi engil bo`lishi uchun ularni hamma vaqt ochiq, mayin rangli, mayda siyrak rasimli materiallardan tiqilishi maqsadga muvofiqdir; qishki kiyim ham ko`rinishdan engil bo`lishi kerak; chunki

uning tabiiy vazni nisbatan katta bo'ladi, shuning uchun ular xurpaygan turli fakturali materiallardan tiqiladi; maktab bitiruvchilarining tantanali marosimdagi ko'ylaklarini ok, pushti, xavorang va boshqa rangdor gulli materiallardan tiqiladi, chunki bunda yoshlarga xayolchanlik xos bo'lgani uchun sho'xchanlik, qushdek engillik, parvoz hissi sezilib turishi kerak.

Kiyimni ommaviy ishlab chiqarishda rasmning bunday xususiyatlari umuman to'g'ri kelmaydi. Ular gazlama sarflanishini oshiradi, bu mahsulot nomuvofiqligiga olib keladi. SHunday qilib, gazlama rasmini tanlash qator omillar bilan shartlanadi: kiyimning yosh - jins belgisi, mavsum, funktsional vazifasi va tayyorlash usuli bo'yicha mo'ljallanishi. Bu omillarni mahsulotni ommaviy ishlab chiqarishda hisobga olish juda zarur.

6.2. MATERIAL FAKTURASI

Faktura - gazlama tuzilishining tashqi namoyon bo'lishidir. Ma'lum faktura ta'sirlariga iplar shakli hosil qilishdan boshlab gazlama hosil bo'lishi butun jarayoni natijasida erishiladi. Faktura kattaligi va uning gazlama yuzasi birligiga elementlari miqdoriga ko'ra gazlamalar ifodaliligi turlicha bo'lgan yuzaga ega.

Kiyim - xajmli shakl deb karalganda, uning kanday materialdan tikilganligini bilish kerak (gazlamalar, trikotaj, mo'yna, charm, zamsha, noto'qima materiallar qavat gazlamalar, plyonka, yog'och, plastmassa, shisha va hokazo). Bu materiallardan har birining o'z plastik xususiyatlari (mayinlik, osiluvchanlik, dag'allik va shu kabilar), dekorativligi (faktura, rang, naqsh gul), fizikmexanik xususiyatlari (zichlik, qayishqoqlik, cho'ziluvchanlik, kirishuvchanlik, titiluvchanlik va boshqalap) va gigienik xususiyatlari (havo o'tkazuvchanlik, nam o'tkazuvchanlik, chang o'tkazuvchanlik, icesiklik o'tkazuvchanlik) bo'lib, shaklning xarakteri va konstruktiv echimi kanday xal etilishini shu xususiyatlar belgilab beradi. Masalan, harir shifon gazlamalar mayin, osiluvchan, drapirovkabop bo'ladi, shuning uchun ulardan choklari minimal darajada ham, yumshoq ovalsimon shakl yaratilishi kerak, bunda drapirovkalar, burmalar, mayin

taxlamalar, klyosh bichiq hisobiga shakl hosil kilinadi; yaltiroq, tashlanib turadigan (krepsatin tipidagi) gazlamalarning drapirovkabop ekanligi etarli darajada xajmli, gavda bo'ylab "sirlanib", osilib turadigan kiyim tiqish imkonini berib, gazlamaning jimirlashib uning yuqoridagi xususiyatlarini kuchaytirib ko'rsatadi; sintetika, aralash jun gazlamalardan juda aniq, qat'iyan geometrik shakldagi buyumlar tiqiladi. Fizikmexanik xususiyatlarni bilish - to'g'ri shakl berish uchun ham (masalan, trikotajning cho'ziluvchanligi kishi gavdasiga yopishib turadigan kiyim tikish imkonini beradi), zarurat bo'lganda tiqishdan oldin materiallarni dekatirovka qilish (namlabqisitib ishlov berib, kirishmaydigan qilib olish) uchun ham imkon beradi.

Materiallarning gigienik xususiyatlari ham kiyim shaklini xosil qilishga ta'sir etadi. Masalan, havo o'tkazish va nam o'tkazishi yomon materiallardan bo'lgan kiyimlarni, kiyim tagidagi xavo ventilyatsiyasini ta'minlash uchun, gavadaga yopishmaydigan ochi- shaklli qilib tiqish tavsiya etiladi.

Gazlamalarning dekorativ xususiyatlari shaklning geometrik qanchani tanlashdagina emas, balki shakl xosil qilish printsiplarda ham, shakldagi ichki echimlarni tanlashda ham katta ahamiyatga ega.

Faktura - materialning eng ifodali xususiyatlaridan biri hisoblanadi, u seziluvchan informatsiya manbai bo'lib xizmat qiladi.

Faktura - bu material yuzasining tuzilishini xarakterlovchi xususiyat. Faktura tabiiy (mo'yna, teri, yogoch, zamsha) va mexanik yul bilan olingan hosila bo'ladi. Materiallar sillik, g'adirqbudur, yaltiroq, xira, tukli fakturali bo'lishi mumkin. Hosila fakturaning xarakteri materialning kanday usulda (to'qimachilikda, tur tuqishda olinganiga, yuzasidagi burtik qismlarining balandqpastligini va iplarning material zichligini belgilaydigan xarakterga bog'liq. Satx birligiga to'g'ri keladigan faktura elementlarining kattaqkichikligi va miqdoriga qarab materiallarning yuzasi ifodaliligi jixatidan har xil bo'ladi.

Faktura xususiyatlariga etarli e'tibor bermaslik ko'pincha bitta kiyimda turli materiallar nokulay birga qo'shilib kolishiga olib kelib, bu shaklni bo'linib va nomonand ko'rinadigan qilib qo'yadi. Badiiy reja va echimlar turliligi sababli, ekspluatatsion, texnologik yoki iqtisodiy zarurat boisdan bitta kiyimda har xil fakturalar ishlatish mumkin. Bunda biron kiyimda ham, umuman kostyumda ham fakturalarning sifat va mikdor jixatidan birga qo'shilishlarini bo'rttirib ko'rsatgan ma'qul. har bir fakturada badiiy obraz belgilari bo'ladi. Faktura sovuqlik va iliklik, engillik va vazminlik va boshqa taasurotlar xosil qilishi mumkin. Faktura tanlashda mavsum, kiyimning kanday maqsadga muljallanganligi, odamning jinsi, yoshi va gavda tuzilishi turlari hisobga olinishi kerak. Oqshomda kiyiladigan bashang kiyimlarga oliyjanob yaltillaydigan sidirga materiallar ishlatiladi, lekin olachipor gazlamalar zinxorqbazinhor to'g'ri kelmaydi.

Gazlama xususiyatlari tolalari tarkibi, o'rilish strukturasi va pardoqlashga bog'liq. Gazlamaning asosiy xususiyatlaridan biri - uning plastikasi - kiyimga shakl berish xususiyati. Bu xususiyat har bitta modelga o'ziga xos stil' va kompozitsion tuzilishni belgilaydi.

Kostyumning shakli va kompozitsiyasi gazlama fakturasi, ya'ni gazlama sirtqi ko'rinishiga bog'liq. Ayollar ust kiyimini loyihalashda har xil fakturali gazlamalar ishlatiladi (ustki yuzi silliq, tukli rasmlil va h.k.).

Kiyimning hajmiyligini aniqlashda gazlama fakturasi katta ahamiyatga ega. Turli gazlamalar kiyim hajmini kattalashtiradi, yuzasi silliq gazlamalar esa faraziy shaklni kichraytiradi.

Kiyimning har bir turi o'ziga mos bezakli bezaklarni joylanish printsipini talab qiladi. Ayollar va bolalar ustki kiyimida bezak sifatida quyidagi uning variantlari ishlatilishi mumkin: har xil faktura, rang, dekorativ detallar, furnitura va konstruktiv usullar.

Jun gazlama bilan baxmal yoki ipak kabi birikmalar ingliz klassik kostyumida ko'pdan beri ma'lum. Bu birikma hozirgacha tantanali marosimlarda kiyiladigan va sahnada kiyiladigan kostyumda qo'llanadi.

Jun gazlamalardan tayyorlangan kostyum va pal'tolarda bolalar kiyimida yoqa, englarning qaytarilgan uchi kabi detallar trikotajdan tayyorlanishi mumkin.

Pal'toning mo'yna yoqasi rangli va fakturali bezak. Furnitura (tugmalar, to'qalar, tasma, bog'ich va h.k.) bezak sifatida qo'llanishi mumkin.

Dekorativ detallar (qopqoqlar, cho'ntaklar, listochka, belbandlar va h.k.) ayollar ust kiyimida va bolalar kiyimida bezak sifatida qo'llanishi mumkin. Lekin bezak qanchalik yaxshi bo'lmasin uning miqdori me'yorda bo'lishi zarur.

Gazlama fakturasini ifodalashda chekka chegaralar bu yuza birligiga bu elementlarning katta bo'lmagan miqdoridagi juda yirik element, shunda gazlama bo'rtma chokli kabi qabul qilinadi (bo'rtma chokli barxat); element juda mayda, elementlar miqdori bunda shunchalik kattaki, gazlama deyarli silliq kabi qabul qilinadi (krep o'rilishli gazlamalar). Gazlama yuzasi xarakteri bo'yicha gazlamalarni silliq, dag'irqudug'ir, bukirlangan, bo'rtma choklilarga ajratish mumkin. har bir guruh ichida o'ralish turi, iplar shakllanish xarakteri, tola turiga ko'ra o'z bo'linishlari bo'ladi: silliq - yaltiroq (teng aks etuvchi), yaltiroq (yo'naltirilgan aks ettirilishli), nursiz (tarqoq aks ettirilishli), mayda va o'rta zarrachali dag'irlik, bukirlangan - o'rtacha va yirik zarrali, bo'rtma chokli - rasmi, yo'lqyo'l. Shunday qilib, gazlama rassomqmodeler uchun ikki muhim tavsiflarga ega - aniq plastik va faktura xususiyatlari.

Amaliyotdagi bu kiyim tayyorlash gazlamalari tavsiflari belgidek bo'lib qolgan. Ulardan birini qabul qilinishi boshqasi to'g'risida va umuman gazlama to'g'risida tasavvurni chaqiradi. Kostyum tashkil etilishida texnologik va plastik xususiyatlar, faktura, rang va rasmi bo'yicha turli gazlamalardan foydalaniladi (gazlamalar va trikotaj, plyonkali va noto'qima materiallar va boshqalar). Ular kostyumning umuman vazifasi va uning har bir alohida qismidan kelib chiqqan

holda tanlanadi. Bu doiralarda kontrast qo'lishishlar ham, va albatta, juda yaqin fakturali gazlamalar tanlanishi tabiiy. SHaklning faktura va plastik xususiyatlari, uning konfiguratsiyasi yaxlit shaklni qabul qilinishida illyuziyalar paydo bo'lishiga ta'sir etadi va shu sababli o'rta standart o'lchamlardan og'gan figuraga kiyimni loyihalashda yaxshilab hisobga olinishi kerak.

Modellashtirish vaqtida gazlamaning struktura xossalaridan foydalaniladi. Gazlama strukturasining xilmaqxilligiga iplarni turlicha (ipak, paxta ipi, jun ip, sintetikva sun'iy tola)dan foydalanish yo'li bilan erishiladi; shunday iplardan to'qilgan gazlamadagi xususiyatlar trikotajda hamda noto'qima gazlamalarda bo'lmaydi. Krep to'qilishidagi yupqa mayin shoyi va jun gazlamalar har xil yuzali hajmiy formalar hosil qilishga imkon beradi. Cho'ziladigan mayin gazlamalardan ko'ndalang va qiy yo'nalishda chiroyli burmalar hosil qilib bo'ladi. qattiq va hurpaygan yupqa gazlamalar faqat qiy yo'nalishda burmalanadi. Gazlamadagi tanda va arqoq iplarining birligiga nisbatan siljish hamda elastik cho'zilish xossasidan kiyim detallarini qiya bichishda foydalaniladi. Gazlamaning fakturasi uning muhim ko'rsatkichi bo'lib, kiyimning tashqi ko'rinishini belgilab beradi. Faktura gazlama sirti (yuzasi)ning ishlanish sifati (turi)dir. Gazlamani sirti tekis va g'adirqbudir, xira va yaltiroq, shaffof va xira va hokazo fakturali bo'lishi mumkin.

Gazlamaning fakturasi uning yuza birligiga to'g'ri keladigan tuklar, tugunchalar, bo'rtma yo'llar va hokazolarning ko'pqozligiga bog'liq. Kiyimning hajmiyligi, zichligi, massasini belgilashda gazlamaning fakturasi muhim rol o'ynaydi. Gazlamaning fakturasi kuchayishi (ya'ni, gazlama sirtining g'adirqbudirligi, tukliligi ortishi) bilan kiyimning hajmi, zichligi va vazni oshadi. Sirti tekis gazlamadan tikilgan kiyim, aksincha, engil va ko'rinishidan ixcham bo'ladi.

Gazlamaning gullari deganda, uni to'qigan vaqtda hosil qilingan yoki gazlamani pardozlash jarayonida bosilgan naqshlar, yoxud kiyimni tikish vaqtida solingan gul va bezaklar tushuniladi. Gullarni tashkil etuvchi elementlar abstrakt, geometrik shaklda bo'lishi, shuningdek, hayvonot yoki o'simliklar dunyosiga xos

bo'lishi mumkin. Kiyim tarixining har qaysi bosqichiga o'z bezak turlari va ularni ishlatish usullari xos bo'lgan. Kiyimni modellash tajribasida ishlatiladigan bezak turlari xilma-xil bo'lib, ular kompozitsiyadagi asosiy g'oya bo'lishi yoki kostyumdagi mo'ljallangan badiiy-obrazli g'oyani kuchaytiradigan yoki boyitadigan bo'lishi mumkin.

7. KOSTYUM - AXBOROT VOSITASI.

Jamiyat rivojlanishi bilan birgalikda kiyimda ham tabiat va jamiyatdagi o'zgarishlar aks etadi. Kiyimdagi shakl va rang - tabiiy elementlarning timsoli bo'lib, ularning takrorlanishi hisoblanadi va tabiiy elementlar bo'lib, hayvonot olami yoki biologik jarayon imitatsiyasi (tatuirovka, barg va teridan yopinchik) tushuniladi.

Har qanday davr va xalqning xususiyatlari o'ziga xos arxitektura, inter'er atrof muhitga bog'liqlikni o'zida kayd etadi. SHu tufayli, kiyimni san'atning boshqa elementlari bilan nafaqat birgalikda, balki uslub rivojlanishda asosiy ahamiyatga ega deb aytish mumkin. Xaqiqiylikning kiyimda aks etishi kanday vosita, usul va sistemada foydalanib amalga oshiriladi. Bu savol bir necha 10 yillikni o'z ichiga qamrab oladi.

Kiyim - kommunikatsiyaning ma'lum bir ko'rinishi bo'lib, u uslub, moda, o'sha davr estetik va ilmiy kontseptsiyalari, jamiyatning, moddiy va ma'naviy hayotning tarzi, darajasi, texnologiyasi va hokazolari to'g'risida ma'lumot beradi. Xaqiqiylikning dialektik tasviri shundaki, obrazni o'rganish shakli - unda qarama - qarshilikni aks ettirish belgisi shartlil elementlardan foydalaniladi. Birinchi navbatda belgilar til doirasida ideal obrazlarning moddiylashtirilgan shakli bo'lib xizmat qiladi. SHuni e'tiborga olish kerakki, bizni xaqiqiylikni belgilar yordamida aks ettirish jarayoni emas, balki kiyim sohasidagi o'rganish va ijod imkoniyatlarini kengaytirish shartlari qiziqtiradi.

Kiyimning madaniyat elementlari - tasviriy san'at, adabiyot, teatrga nisbatan egallaydigan o'rnini aniqlash uchun kiyimning mazmuniy xususiyati yoki

komunikatsion mohiyatini anglash e'tiborga loyiqdir. Agarda kiyim tuzilishi shakl va atrof - muhit jixozlari strukturasiga adekvatligi aniq bo'lsa, y har kanday ko'rinishdagi ma'lumotni bera olishga qodir. Xuddi shunday holda, kiyimni kommunikatsiyaning ko'rinishi sifatida ko'rib chiqish mumkin.

Libosda ham arxetikturadagi singari ma'lum bir sodir bo'ladigan voqelik va jihozlarning assotsiativ tushunchalari hukmronlik qiladi. Kiyim rivojlanish tarixining davomiyligi davrida uning shakli geometrik va abstraktiv elementlari asosida quriladi. Bu zamonaviylik kiyimda aks etmaydi degani emas. Kiyimning mastikligi, ritmikligi, kompozitsion tarkibi, ularning tartib, joylashuv ritmi ma'lum emotsional his - tuyg'u yoki oddiy emotsional tuyg'uni chaqiradi. Kiyim obrazining xaqiqiylik bilan taqqoslash jarayoni - uning til moxiyati yoritilishi asosida yotadi va u (semiotika va sintakmatika) terminlari bilan ifodalaniladi.

Semiotika - ob'ektning sifati o'ziga xosligi va ifodalash ma'nosini yoritadi. B. V. Mantanov yozishiga ko'ra, gnosiologik shartlilik bilimning majburiylikdan xalos etib, keyingi ifodani oldinlab - ideal modelga o'tish demakdir, ya'ni ifoda voqeilikdagi asosni ko'rsatish demakdir. Kiyimdagi sistemaviy timsol - rassomdan tomoshabinga informatsiyaning o'zatilishidir. Bunday bog'liqda kiyim va kod ma'lumotlar manbai o'rtasida kommunikatsiya o'rnatilish usuli hisoblanadi. Bunda kiyim mazmuni ma'lum belgi, timsol va boshqalar bilan "kodlashtiriladi".

S. Əzshezining ta'biricha, badiiy asarning tomoshabin tomonidan qabul qilish darajasi; tajriba, hayoliy holati, axlok, ijtimoiy kelib chiqishiga bog'liq. Demak, ma'lum bir ifoda turli tomoshabin tomonidan turlicha qabul kilinishi mumkin. Rassomning g'oyasi ma'lum bir qisqa timsol bo'lib, "kalit" yoki "kod" bilan belgilanishi mumkin.

XIX asr. Zodagon erkak kiyimi

45- rasm

XIX asr. Amaldor erkak kiyimi

46 - rasm

Kiyim belgisi - kommunikatsion funktsiyani bajarib, ijtimoiy nuanslarni chegaralaydi, ya'ni kiyim iktisodiy darajasi belgisi kiyim ma'lum g'oyaviy guruhga ta'alluqlilik (xudojo'y, zamonaviy, konservativ) kiyim etnik sifat belgisi (mintakaviy, milliy), kiyim jinsiy farqlilik belgisi, kiyim insonning did belgisi, kiyim madaniyat belgisi dastlab belgililik odam tanasining qismlari va uning funktsiyalarini belgilaydi (45, 46 - rasmlar). Keyinchalik u libos turi, materialning shakli, rangi, detallarning joylashuvi, tasnifi, kiyimning ifodasi va bezaklari sifatida ishlatiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Parmon F. M. Kompozitsiya kostyuma. M.: Legprombitizdat, 1985 g.
2. Parmon F. M. Xudojestvennoe proektirovanie odejdi promishlennogo proizvodstva. M., Legprombitizdat, 1981 g.
3. Kozlova T. V. Estetika proektirovaniya odejdi. M., Legkaya industriya, 1989 g.
4. Kozlova T. V. Modelirovanie i xudojestvennoe oformlenie jenskoy i detskoy odejdi. M., Legkaya industriya, 1990 g.
5. Rostovtsev N. N., Ignat'ev S. E., SHoroxov E. V. Risunok. Jivopis'. Kompozitsiya. M., Prosveshenie, 1989 g.
6. Kozlova T. V. Osnovi teorii proektirovaniya kostyuma. M., Legprombitizdat, 1988 g.
7. Deyneka. A. Iz moey rabochey praktiki. Moskva, Izdatel'stvo Akademii xudojestv SSSR, 1961 g.
8. Favorskiy V. A.. O kompozitsii. Moskva, "Iskusstvo" 1933, № 1.18q6.
9. Yanchevskaya E. L. Ayollar ustki kiyimini konstruksiyalash., Toshkent, o'kituvchi., 1998 y.
10. Rogova A. P. Erkaklar va bolalar ustki kiyimini konstruksiyalash asoslari Toshkent,
11. Soyipov T. Kompozitsiya. Toshkent. o'zbekiston. 1999 y.
12. Abdullaeva Q. M. Tikuvchilik buyumlarini loyihalash va modellashtirish asoslari., Toshkent., 2006 y .
13. Hasanboeva G. K., SHomansurova SH. M., Maxsus kompozitsiya, Toshkent, Yangi asr avlodi, 2007 y.

14. Hasanboeva G. K., To'qimachilik dizayni tarixi, Toshkent, Iqtisodiyot moliya, 2006 y.
15. X. X. Kamilova, N. K. Xamrayeva, Tikuv buyumlarini konstruksiyalash, Toshkent, Chqlpon nomidagi nashriyot - matbaa ijodiy uyi, 2011 y.
16. G. Karimova., X. Komilova, Reklama va dizayn, Toshkent, Qzbekiston, 2012y